

अथ दानचन्द्रिकाया विषयाऽनुक्रमणिका ।

विषय.	पृष्ठांक.	विषय.	पृष्ठांक.	विषय.	पृष्ठांक.			
दानं त्रिविधोक्तम्	...	१	धान्यमान भविष्ये	...	३	पूजार्थं तत्तद्द्रव्याधिदेवता	...	१०
पात्रम्	...	१	दानेदत्तिणाप्रमाणम्	...	३	कालविशेषः	...	११
अब्राह्मणलक्षणम्	...	१	द्रव्यदेवता	...	४	तुलापुरुषदानविधिः	...	११
ब्राह्मणबुलक्षणम्	...	१	प्रतिग्रहस्थानानि	...	५	तुलादानप्रयोगः	...	१२
द्रव्यविभागः	...	१	आदौ सुवर्णादितुलापुरुषदानम्	...	५	गोसहस्रमहादानप्रयोगः	...	१४
अग्राह्यदानानि	...	१	कुण्डमण्डपादि	...	६	शतगोदानप्रयोगः	...	१६
दानकालः	...	२	तुलाषेदिपरिमाणम्	...	६	सवृषदशगोदानम्	...	१७
पुण्यदेशः	...	२	स्तम्भद्वयनिक्षेपः हेमाद्रौ	...	६	दशमहादानानि	...	१८
तीर्थप्रतिग्रहनिषेधः	...	२	वेद्यादितुलाकृत्यलक्षणम्	...	७	कनकदानम्	...	१८
दानकृत्यम्	...	२	घृतादितुलाफलम्	...	९	अश्वदानम्	...	१८
प्रतिग्रहीतृकर्तव्यम्	...	२	नानारोगनिशार्थं द्रव्य-	...	९	श्वेताश्वदानम्	...	१९
द्रव्यमानम्	...	३	विशेषणं तुल्यदानम्	...	१०	शिवायाश्वदानम्	...	१९

दा. चं.

॥ १ ॥

तिलदानम्	...	२०	मठदानं स्कान्दे	...	३४	रसधेनुदानम्	...	४२
तिलपात्रदानम्	...	२०	धर्मशाजादानम्	...	३५	स्वल्पतो गोदानम्	...	४३
महातिलपात्रदानम्	...	२१	कन्यादानम्	...	३५	श्वेतवर्णादिगोदानम्	...	४४
तिलपूर्णकाश्यपात्रदानम्	...	२१	कन्यागृहेभोजननिषेधः	...	३७	समानवर्णगोवत्सदानम्	...	४४
तिलपूर्णकरकदानम्	...	२२	कपिलादानम्	...	३७	कृष्णधेनुदानम्	...	४५
गजदानम्	...	२२	महाकपिलादानम्	...	३८	हेमशृगीदानम्	...	४५
दासीदानम्	...	२३	दशधेनुदानानि	...	३८	कार्पासधेनुदानम्	...	४५
रथदानम्	...	२३	तन्नामानि	...	३८	नवणधेनुदानम्	...	४५
मन्त्रीरथदानम्	...	२४	गुहधेनुवादिदानम्	...	३८	सुवर्णधेनुदानम्	...	४६
शिलिकादायम्	...	२४	तिलधेनुदानम्	...	३९	बन्ध्यात्वहरं सुवर्णधेनुदानम्	...	४६
महीदानम्	...	२४	घृतधेनुदानम्	...	४०	उभयतोमुखीदानम्	...	४७
भूमिदायम्	...	२५	जनधेनुदानम्	...	४१	उभयतोमुखीप्रतिग्रह आयश्चित्तम्	...	५०
गृहदानम्	...	२५	क्षीरधेनुदानम्	...	४१	दशदानानि मृतस्य	...	५१
वास्तुशान्तिः	...	२६	मधुधेनुदानम्	...	४१	तत्रादौ गोदानम्	...	५१
सूत्रोक्तवास्तुशान्तिः	...	२१	शर्कराधेनुदानम्	...	४२	भूमिदानम्	...	५१
गृहदानप्रयोगः	...	३३	दधिधेनुदानम्	...	४२	तिलदायम्	...	५१

अनु.

॥ १ ॥

हिरण्यदानम्	...	५१	अजादानम्	...	५६	शिखरदानानि	...	६६
ग्राज्यदानम्	...	५१	वृषदानमंत्रः	...	५७	शिखरप्रमाणम्	...	६७
वस्त्रदानम्	...	५२	मंदाग्निहरं मेषदानम्	...	५७	शिखरदानयोगः	...	६७
धान्यदानम्	...	५२	दशाचलादानानि	...	५८	त्रिशूलदानम्	...	६८
गुडदानम्	...	५२	धान्यशैलदानम्	...	५८	कुबेरमूर्तिदानम्	...	६८
रजतदानम्	...	५२	लवणाचलदानम्	...	६१	उमामहेश्वरमूर्तिदानम्	...	६९
लवणदानम्	...	५२	गुडाचलदानम्	...	६१	नक्षमीनारायणमूर्तिदानम्	...	६९
पंचधेनुदानानि	...	५२	सुवर्णाचलदानम्	...	६२	हरिहरमूर्तिदानम्	...	६९
तत्रादौ पापापनोदधेनुदानम्	...	५३	तिनाचलदानम्	...	६२	सूर्यमूर्तिदानम्	...	६९
ऋणापनोदधेनुदानम्	...	५३	अर्धोदये तिष्ठपर्वतदानम्	...	६२	गणपतिमूर्तिदानम्	...	७०
पायश्चित्तधेनुदानम्	...	५३	तत्रैव कांस्यपात्रदानम्	...	६४	जगदंबिकादानम्	...	७०
वैतरणीदानम्	...	५३	कार्पासशैलदानम्	...	६५	सरस्वतीमूर्तिदानम्	...	७०
उत्क्रांतिधेनुदानम्	...	५४	घृताचलदानम्	...	६५	शालग्रामदानम्	...	७०
मोक्षधेनुदानम्	...	५४	रत्नाचलदानम्	...	६५	शिवशक्तिदानम्	...	७०
महिषीदानम्	...	५५	रौप्याचलदानम्	...	६६	लिंगदानम्	...	७०
मेघीदानम्	...	५६	शर्कराचलदानम्	...	६६	मारकतजिगदानम्	...	७१

दा. चं.

॥ २ ॥

काश्मीरलिंगदानम् ... ७१
 घंटादानम् ... ७१
 शंखदानम् ... ७१
 कालचक्रदानम् ... ७१
 यममूर्तिदानम् ... ७२
 कालपुरुषदानम् ... ७२
 कालपुरुषस्वरूपम् ... ७२
 सर्वसंपत्करदानम् ... ७२
 कृष्णजिनदानम् ... ७३
 शय्यादानम् ... ७४
 शयनदानम् ... ७५
 कशिपुदानम् ... ७५
 वस्त्रदानम् ... ७५
 पीतवस्त्रदानम् ... ७६
 रक्तवस्त्रदानम् ... ७६
 नीलवस्त्रदानम् ... ७६
 चित्रवस्त्रदानम् ... ७६

कृष्णवस्त्रदानम् ... ७६
 पट्टकूजदानम् ... ७६
 मृतकपर्पटदानम् ... ७६
 ऊर्णविस्त्रदानम् ... ७६
 कंबलदानम् ... ७७
 चित्रकंबलदानम् ... ७७
 ताम्रपात्रदानम् ... ७७
 प्रसंगात्ताम्रदानम् ... ७७
 कांस्यपात्रदानम् ... ७७
 प्रसंगात्कांस्यदानम् ... ७७
 लोहपात्रदानम् ... ७७
 रौप्यपात्रदानम् ... ७८
 सुवर्णपात्रदानम् ... ७८
 स्थालीदानम् ... ७८
 वेदपुस्तकदानानि ... ७८
 प्रसंगाच्चतुर्दशविधा उक्ताः ... ७८
 रत्नदानानि ... ७९

मौक्तिकदानम् ... ८०
 प्रवालदानम् ... ८०
 कर्णभूषणदानम् ... ८०
 मांगल्यमणिदानम् ... ८०
 हरिद्रादानम् ... ८०
 कुंकुमदानम् ... ८०
 सिद्धदानम् ... ८०
 कस्तूरीदानम् ... ८०
 कर्पूरदानम् ... ८०
 नानासुगंधद्रव्यदानम् ... ८०
 देवे गलंतिकादानम् ... ८०
 प्रपादानम् ... ८१
 ह्रींमतिकेऽग्निदानम् ... ८१
 दीपदानम् ... ८१
 पांथपरिचर्या ... ८१
 गोपपरिचर्या ... ८२
 धर्मघटदानम् ... ८२

अनु.

॥ २ ॥

कलशदानम्	...	८२	स्वर्णतिलदानम्	...	८६	सर्वान्नदानम्	...	८७
जलपात्रदानम्	...	८३	सर्वधान्यदानम्	...	८६	सक्तुदानम्	...	८७
यज्ञोपवीतदानम्	...	८३	ससुवर्णतिलपात्रदानम्	...	८६	शकरादानम्	...	८७
मासपक्षदानानि	...	८३	निष्पावदानम्	...	८६	गुडदानम्	...	८७
अधिमासे दानम्	...	८३	प्रियंगुदानम्	...	८६	इक्षुदण्डदानम्	...	८७
वृत्तपात्रच्छायादानम्	...	८५	श्यामाकदानम्	...	८६	घृतदानम्	...	८७
संक्रांतिदानानि	...	८४	कोद्वेदानम्	...	८६	तैलदानम्	...	८७
नानाधान्यदानानि	...	८५	लंकदानम्	...	८६	नवनीतदानम्	...	८७
तण्डुलदानम्	...	८५	यावनालदानम्	...	८६	क्षीरदानम्	...	८७
व्रीहिदानमन्त्रः	...	८५	मसूरिकादानम्	...	८६	दधिदानम्	...	८७
यवदानमन्त्रः	...	८५	अन्नदानमन्त्रः	...	८६	तक्रदानम्	...	८८
गोधूमदानमन्त्रः	...	८५	पायसदानम्	...	८६	पुष्पदानम्	...	८८
मूद्गदानमन्त्रः	...	८५	क्षीरकमण्डलुदानम्	...	८६	फलदानम्	...	८८
माषदानमन्त्रः	...	८५	ओदनदानम्	...	८६	तांबूलदानम्	...	८८
चणकदानमन्त्रः	...	८५	दध्यन्नदानम्	...	८६	पादुकादानम्	...	८८
कुलित्थदानमन्त्रः	...	८५	कृसरान्नदानम्	...	८६	उपानदानम्	...	८८
तिलदानमन्त्रः	...	८५	नानाभक्ष्यदानम्	...	८७	खट्वदानम्	...	८८

दा. चं.
॥ ३ ॥

चामरदानम्	...	८८
पत्रिकादानम्	...	८८
व्यजनदानम्	...	८८
दर्पणदानम्	...	८८
कूष्मांडदानम्	...	८८
सौभाग्यद्रव्यदानम्	...	८९
वर्धितफलदानम्	...	८९
सातिलगुडपिष्टग्रासदानम्	...	८९
भांडदानमन्त्रः	...	८९
गोधूमपिष्टदानम्	..	८९
शूर्पस्थार्द्रतण्डुलदानम्	...	८९

पायसपूरितकांस्यपात्रदानम्	...	८९
कदलीस्तम्भदानम्	...	८९
सौभाग्यशूर्पदानम्	...	८९
शूर्पपंचकदानम्	...	८९
पोडशकलदानम्	...	८९
भयतीपातेसुवर्णदानम्	...	९०
अश्वत्थसेवनं सेचनमन्त्रश्च	...	९०
अश्वत्थाभिमन्त्रणम्	...	९०
सूर्यादीनां वैषम्ये दानानि	...	९१
ग्रहाणां दानानि	...	९१

दानकालः प्रकारश्च	...	९१
प्रार्थनामन्त्रः	...	९२
वारदोषदानानि	...	९२
सहस्रभोजनविधिः	...	९२
सर्वस्वदानम्	...	९५
युगप्राधान्यधर्माः	...	९५
दानमावश्यकंकेषाम्	...	९६
दातुर्नक्षत्रम्	...	९६
प्रतिग्रहीतृलक्षणम्	...	९६
विद्वत्प्रार्थना	...	९६
सदसत्प्रतिग्रहदानानि	...	९७

अनु.

इति दानचंद्रिकाविषयानुक्रमणिका समाप्ता ।

॥ ३ ॥

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीवैकटेशाभ्यां नमः ॥ प्रणम्य मातरं गंगां भैरवं वनशंकरीम् ॥ महादे-
 वाख्यपितरं श्रौतस्मार्तविशारदम् ॥ १ ॥ दिवाकरेण सुधिया सारमुद्धृत्य शास्त्रतः ॥ शिष्टानां तन्यते
 तुष्ट्यै दानसंक्षेपचंद्रिका ॥ २ ॥ तत्र परस्वर्गोत्पत्त्यंतो द्रव्यत्यागो दानम् ॥ देवलः ॥ अर्थानामुदिते
 पात्रे श्रद्धया प्रतिपादनम् ॥ दानमित्यभिनिर्दिष्टं व्याख्यानं तस्य कथ्यते ॥ तच्च दानं त्रिधोक्तं
 गीतासु ॥ दातव्यमिति यद्दानं दीयतेऽनुपकारिणे ॥ देशे काले च पात्रे च तद्दानं सात्त्विकं स्मृतम् ॥
 यत्तु प्रत्युपकारार्थं फलमुद्दिश्य वा पुनः ॥ दीयते च परिक्रिष्टं तद्राजसमुदाहृतम् ॥ अदेशकाले
 यद्दानमपात्रेभ्यश्च दीयते ॥ असत्कृतमवज्ञातं तत्तामसमुदाहृतम् ॥ गारुडे ॥ अर्हते यत्सुवर्णादि
 दानं तत्कायिकं स्मृतम् ॥ तुलादानादि ॥ आर्तानामभयं दद्मीत्येतद्धि वाचिकं स्मृतम् ॥ विद्या
 मादाय यज्जपेद्दानं मानसं द्विजाः ॥ इति ॥ अथ पात्रम् ॥ याज्ञवल्क्यः ॥ न विद्यया केवलया
 तपसा वापि पात्रता ॥ यत्र दानमिमे चोभे तद्धि पात्रं प्रचक्षते ॥ इति ॥ भविष्ये ॥ किंचिद्वेदमयं

दा०
॥ १ ॥

पात्रं किञ्चित्पात्रं तपोमयम् ॥ पात्राणामुत्तमं पात्रं शूद्राग्रं यस्य नोदरे ॥ इति ॥ व्यासः ॥ प्रथमं
तु गुरोर्दानं दत्त्वा श्रेष्ठमनुक्रमात् ॥ ततोऽन्येषां च विप्राणां दद्यात्पात्रानुसारतः ॥ इति ॥ भविष्य-
पुराणे ॥ सन्निधानस्थितान्विप्रान्दौहित्रं विट्पतिं तथा ॥ भागिनेयं विशेषेण तथा बंधून्गृहागतान्
नातिक्रमेन्नरस्त्वेतान्सुमूर्खानपि गोपते ॥ अतिक्रम्य महारौद्रं रौखं नरकं व्रजेत् ॥ दक्षः ॥ समम-
ब्राह्मणे दानं द्विगुणं ब्राह्मणब्रुवोऽसहस्रगुणमाचार्यै त्वनंतं वेदपारगे ॥ अब्राह्मणलक्षणमाह व्यासः ॥
ब्रह्मबीजसमुत्पन्नो मंत्रसंस्कारवर्जितः ॥ जातिमात्रोपजीवी च भवेद्ब्राह्मणः स तु ॥ ब्राह्मणब्रुवलक्ष-
णमाह तत्रैव ॥ गर्भाधानादिभिर्युक्तस्तथोपनयनेन च ॥ न कर्मवित्र चाधीतः स भवेद्ब्राह्मणब्रुवः ॥
अथ द्रव्यविभागः ॥ शिवधर्मे ॥ तस्मात्त्रिभागं वित्तस्य जीवनाय प्रकल्पयेत् ॥ भागद्वयं तु
धर्मार्थमनित्यं जीवितं यतः ॥ वित्तस्य भागपंचकं कृत्वा भागद्वयं जीवनार्थं भागत्रयं दाना-
र्थमिति हेमाद्रिः ॥ अथाग्राह्यदानानि ॥ स्कांदे ॥ अजिनं मृतशय्यां च मेषीं चोभयतो-

च०

॥ १ ॥

मुखीम् ॥ कुरुक्षेत्रे च गृह्णानो न भूयः पुरुषो भवेत् ॥ मनुः ॥ हिरण्यं भूमिमश्वं गामन्नं वासस्ति
 लान्घृतम् ॥ अविद्वान्प्रतिगृह्णानो भस्मीभवति काष्ठवत् ॥ अविद्वान्नाम विद्यातपोभ्यां हीनः तेन
 न ग्राह्यमिति ॥ अथ दानकालः ॥ वाराहे ॥ दशै शतगुणं दानं तद्दशग्रं दिनक्षये ॥
 शतग्रं तच्च संक्रांतौ शतग्रं विषुवे ततः ॥ युगादौ तच्छतगुणमयने तच्छताहतम् ॥ सोमग्रहे
 तच्छतग्रं तच्छतग्रं रवेर्ग्रहे ॥ तच्छतग्रं व्यतीपाते दानं वेदविदो विदुः ॥ विष्णुधर्मोत्तरे ॥ वैशाखी
 कार्तिकी माघी पूर्णिमा तु महाफला ॥ पौर्णमासीषु सर्वासु मासर्क्षसहितासु च ॥ दत्तानामिह
 दानानां फलं शतगुणं भवेत् ॥ इति ॥ अथ पुण्यदेशः ॥ मनुः ॥ दृषद्वतीसरस्वत्योर्देवनद्योर्यदं
 तरम् ॥ तं देवनिर्मितं देशं ब्रह्मावत प्रचक्षते ॥ नारदः ॥ पुण्यदेशेषु सर्वेषु गृहे देवालयादिषु ।
 यत्र साधनसंपत्तिस्तत्र दानं समाचरेत् ॥ भविष्यपुराणे ॥ वाराणसी कुरुक्षेत्रं प्रयागं पुष्करं तथा ॥
 गोकर्णं नैमिषारण्यं सेतुं श्रीपर्वतं तथा ॥ महाकालं तथा गंगामेतान्पुण्यतमाम्बिदुः ॥ पाद्मे ॥

दा०
॥ २ ॥

लिंगं वा प्रतिमा वापि दृश्यते यत्रकुत्रचित्॥तत्सर्वं पुण्यतां याति दानेषु च महाफलम्॥इति॥
एषु दानमतिप्रशस्तमिति हेमाद्रिः॥ अथ तीर्थं प्रतिग्रहनिषेधः॥ पात्रे ॥ न तीर्थे प्रतिगृही
यात्प्राणैः कंठगतैरपि॥इति॥तीर्थे तीरे क्षेत्रे च ॥ गंगाकृष्णागोदावरीणां तीरमाह विष्णुः ॥
गंगा गोदावरी कृष्णा तीरमाहुर्महर्षयः॥उत्तरे नवगव्यूतिर्दक्षिणे योजनत्रयम्॥ इति भविष्ये॥
तीराद्गव्यूतिमात्रं तु परितः क्षेत्रमुच्यते॥इति॥गंगायां तु तीरेऽपि न ग्राह्यमित्यर्थः ॥ ब्राह्मे ।
प्रवाहमवधिं कृत्वा यावद्धस्तचतुष्टयम् ॥ तत्र न प्रतिगृहीयात्प्राणैः कंठगतैरपि॥इति॥प्रवाहो
गर्भः॥दानधर्मैः॥भाद्रशुक्लचतुर्दश्यां यावदाक्रमतेजलम्॥तावद्गर्भं विजानीयात्तदूर्ध्वं तीरमुच्यते
इति॥गर्भे प्रतिग्रहनिषेधः । प्रसिद्धनदीषु गंडक्यादिषु तु तीरेऽपि निषेधः॥तदुक्तं दानधर्मैः॥गंड
क्यादिषु तीरेऽपि न ग्राह्यं भूतिमिच्छता॥इति॥अत्यन्तापदि तीर्थेऽपि ग्राह्यम्॥अथ चेत्प्रतिगृही
याद्ब्राह्मणो वृत्तिकर्षितः॥दशांशमर्जितंदद्यादेवं धर्मो न हीयते॥इतिपात्रात् ॥ अथ दानकृ-

चं०

॥ २ ॥

त्यम् ॥ वाराहे ॥ सुस्नातः सम्यगाचांतः कृतसंध्यादिकक्रियः ॥ कामक्रोधविहीनश्च पाखंडस्पर्शव-
 र्जितः ॥ दद्यादिति शेषः ॥ कात्यायनः ॥ कुशोपरि निविष्टेन तथा यज्ञोपवीतिना ॥ देयं प्रतिगृही-
 तव्यमन्यथाविफलं भवेत् ॥ इति ॥ गौतमः ॥ अंतर्जानुकरं कृत्वा सकुशं सतिलोदकम् ॥ फला-
 न्यपि च संधाय प्रदद्याच्छ्रद्धयान्वितः ॥ नाम गोत्रे समुच्चार्य प्राङ्मुखो देयकीर्तनात् ॥ उदङ्मुखाय
 विप्राय दत्त्वा तं स्वस्ति कीर्तयेत् ॥ स देवताकदेयकीर्तनानंतरं दत्त्वेत्यर्थः ॥ अथ प्रतिग्रहीतृकृत्यं
 तत्रैव ॥ ॐ कारमुच्चरन् प्राज्ञो द्रविणं सकुशोदकम् ॥ गृहीयाद्दक्षिणे हस्ते तदंते स्वस्ति कीर्तयेत् ॥
 प्रतिग्रहीता सावित्रं सर्वत्रैवानुकीर्तयेत् ॥ सावित्रं देवस्य त्वेति ॥ ततस्तु कीर्तयेत् सार्धं द्रव्यं च द्रव्यदे-
 वताम् ॥ समापयेत्ततः पश्चात् कामस्तुत्या प्रतिग्रहम् ॥ यथा शाखं ॥ कइदं कस्मा अदादिति मंत्रं पठित्वे-
 त्यर्थः ॥ आदित्यपुराणे ॥ प्रतिग्रहं पठेदुच्चैः प्रतिगृह्य द्विजोत्तमात् ॥ मंत्रं पठेत्तुराजन्यादुपांशु च तथा
 विशि ॥ मनसा च तथा शूद्रे स्वस्तिवाचनमेव च ॥ ओंकारं ब्राह्मणे कुर्यान्निरोंकारं महीपतौ ॥ उपांशु

दा०
॥ ३ ॥

च तथा वैश्ये मनसा शूद्रजे तथा ॥ इति कौर्मात् ॥ पुनस्तत्रैव ॥ प्रतिग्रहस्य धर्मं च न जानाति द्विजो
विधिम् ॥ द्रव्यस्तैर्न्यसमायुक्तो नरकं प्रतिपद्यते ॥ इति ॥ तथा ॥ विधिं तु धर्मं विज्ञाय ब्राह्मणस्तु
प्रतिग्रहे ॥ दात्रा सह तरत्येव महादुर्गाण्यसौ ध्रुवम् ॥ इति याज्ञवल्क्योक्तेश्च ॥ अथ द्रव्यमानम् ॥
याज्ञवल्क्यः ॥ जालसूर्यमरीचिस्थं त्रसरेणुस्ततः स्मृतम् ॥ तेऽष्टौ लिखा तुतास्तिस्त्रोराजसर्षप
उच्यते ॥ गौरस्तु ते त्रयः षट् ते यवो मध्यश्च ते त्रयः ॥ कृष्णलः पंचते माषास्ते सुवर्णस्तु षोडश ॥
पलं सुवर्णाश्चत्वारः पंच वा परिकीर्तितम् ॥ इति ॥ द्वे कृष्णलेह्यमाषो धरणं षोडशैव ते ॥ शतमानं
तु दशभिर्धरणैः पलमेव तत् ॥ निष्कः सुवर्णाश्चत्वारः ॥ इति हेमाद्रिः ॥ अथ धान्यमानम् ॥
भविष्ये ॥ पलद्वयं तु प्रसृतिः कुडवो द्विगुणं मतम् ॥ चतुर्भिः कुडवैः प्रस्थः प्रस्थाश्चत्वार आढकः ॥
आढकैस्तैश्चतुर्भिश्च द्रोणस्तु कथितो बुधैः ॥ द्रोणैः षोडशभिः खारी विंशत्या कुंभ उच्यते ॥
कुंभैस्तैर्दशभिर्वाहो धान्यमानं प्रकीर्तितम् ॥ इति ॥ अथ दाने दक्षिणापरिमाणमाह व्यासः ॥ सुवर्णं

च०

॥ ३ ॥

परमं दानं सुवर्णं दक्षिणा परा ॥ सर्वेषां मेव दानानां सुवर्णं दक्षिणेऽप्युच्यते ॥ अदक्षिणं तु यद्दानं तत्सर्वं
 निष्फलं भवेत् ॥ इति ॥ परेत्युक्तेः पुरुषाहारौपयिकतंदुलादिकमपि दक्षिणा इति हेमाद्रिः ॥ तथा ॥
 देयद्रव्यतृतीयांशं दक्षिणां परिकल्पयेत् ॥ अनुक्तदक्षिणे दाने दशांशापि शक्तिः ॥ भविष्ये ॥
 ज्ञेयं निष्कशतं पार्थ दानेषु विधिरुत्तमः ॥ मध्यमस्तु तदर्धेन तदर्धेनाधमः स्मृतः ॥ मेघ्यां च
 कालपुरुषे तथान्येषु महत्सु च ॥ एवं वृक्षे रथेऽजे च धेनोः कृष्णाजिनस्य च ॥ अशक्तस्यापि क्लृप्तोऽयं
 पंचसौवर्णिको विधिः ॥ इति ॥ जपाभिषेकमुदाहृत्य लिंगपुराणे ॥ अष्टषष्टिपलोन्मानां दद्याद्द्वै
 दक्षिणां गुरोः ॥ होतृणां चैव सर्वेषां त्रिंशत्पलमुदाहृतम् ॥ तदर्धं जापकानां च द्वारपालांस्तदर्धतः ॥
 एतेन सर्वत्र गुरोरर्धमृत्विजां तदर्धं जापकानां द्वारपालानामिति हेमाद्रौ दक्षिणाविभागोऽवगं-
 तव्यः ॥ अथ द्रव्यदेवता ॥ विष्णुधर्मोत्तरे ॥ अभयं सर्वदैवत्यं भूमिर्वै विष्णुदेवता ॥ कन्या
 दासस्तथा दासी प्राज्यापत्याः प्रकीर्तिताः ॥ प्राजात्या गजः प्रोक्तस्तुरगो यमदैवतः ॥ तथा

दा०
॥ ४ ॥

चैकशफं सर्वं कथितं यमदैवतम् ॥ महिषश्च तथा याम्य उष्ट्रो वै नैर्ऋतो भवेत् ॥ रौद्रीधेनुर्विनि
दिष्टा छागमाग्नेयमादिशेत् ॥ मेघं तु वारुणं विद्याद्वाराहं वैष्णवं तथा ॥ आरण्याः पशवः
सर्वे कथिता वायुदेवताः ॥ जलाशयानि सर्वाणि वारिधीनां कमंडलुम् ॥ कुम्भं च करकं
चैव वारुणानि निबोधत ॥ समुद्रजानि रत्नानि वारुणानि द्विजोत्तमाः ॥ आग्नेयं कनकं प्रोक्तं
सर्वलोहानि चाप्यथ ॥ प्राजापत्यानि सस्यानि पक्वान्नमपि च द्विज ॥ संज्ञेयाः सर्वगंधाश्च गांधर्वा
वै विचक्षणैः ॥ विद्याब्राह्मी विनिदिष्टा विद्योपकरणानि च ॥ सारस्वतानि ज्ञेयानि पुस्तकादीनि
पंडितैः ॥ सर्वेषां शिल्पभांडानां विश्वकर्मा तु देवता ॥ द्रुमाणामथ पुष्पाणां शाकैर्हरितकैस्तथा ॥
फलानामथ सर्वेषां तथा ज्ञेयो वनस्पतिः ॥ मत्स्यमांसे विनिदिष्टे प्राजापत्ये तथैव च ॥ छत्रं
कृष्णाजिनं शय्यां रथमासनमेव च ॥ उपानहौ तथा पात्रं यच्चान्यत्प्राणवर्जितम् ॥ सर्वं चांगिरस-
त्वेन प्रतिगृहीत मानवः ॥ शूरोपयोगि यत्सर्वं शस्त्रचर्मध्वजादिकम् ॥ नृपोपकरणं सर्वं विज्ञेयं

चं०

॥ ४ ॥

सर्वदैवतम् ॥ गृहं तु शुक्रदैवत्य यदनुक्तं द्विजोत्तमाः ॥ विज्ञेयं विष्णुदैवत्यं सर्वदा द्विजसत्तमाः ॥
 इति ॥ अथ प्रतिग्रहस्थानानि ॥ गृह्यपरिशिष्टे ॥ प्रतिगृहीत गां पुच्छे कर्णे वा हस्तिनं करे
 मूर्ध्नि दासीमजं चैत्र पृष्ठेऽश्वतरगदर्भौ ॥ अश्वं कर्णे सटायं वा अन्नमुद्दिश्य धारयेत् ॥ शय्यासनं
 गृहं क्षेत्रं संस्पृश्यादाय कांचनम् ॥ उष्ट्रं च ककुदि स्पृष्ट्वा मृगांश्च महिषादिभिरान् ॥ गोधामश्वविधा
 नेन पक्षे संस्पृश्य पक्षिणः ॥ छत्रं दण्डे तरुन्मूले फलं संगृह्य गौरवात् ॥ प्रगृह्योपानहोऽमत्रं वास
 येत्प्रतिमुच्य वै ॥ अमत्रं पात्रम् ॥ वासस्तथा समादाय कन्यां शीर्षेऽथ वा करे ॥ कन्याया दक्षिणां
 समभिस्पृशेदित्यर्थः ॥ रतिभार्योऽपरपूर्वां प्रतिगृहीत चाक्षताम् ॥ पुत्रमुत्संगमारोप्य प्रतिगृहीत
 दत्तकम् ॥ रथं रथं मुखं स्पृष्ट्वा प्रतिगृहीत कूबरे ॥ कूबरो युगाधारकाष्ठम् ॥ तथा हेमाद्रौ दान
 खंडे ॥ भूमेः प्रतिग्रहं कुर्याद्भूमिं कृत्वा प्रदक्षिणम् ॥ करे गृहीत्वा कन्यां तु दासदास्यौ द्विजोत्तमः

१ इदं वासयेत्प्रतिमुच्य वै इत्येतदन्वयि प्रतिमुच्य नीरिकीकृत्य वासयेत् परिधापयेत् ।

दा०
॥ ५ ॥

आरुह्य च गजस्योक्तः कर्णेचाश्वस्य कीर्तितः॥तथा चैकशफानां तु सर्वेषां च विशेषतः॥प्रति
गृहीताजां शृंगे पुच्छे कृष्णाजिनं तथा॥ ये चैकशफाः शृंगिणस्तान्विशेषतःशृंगे प्रतिगृहीया
दित्यर्थः ॥ कर्णे च पशवः सर्वे ग्राह्याःपुच्छे विचक्षणैः॥गृहीयान्माहिषं शृंगे खरं वै पृष्ठदेशतः॥
प्रतिग्रहमथोष्ट्रस्ययानानां चाधिरोहणात्।बीजानां मुष्टिमादाय रत्नान्यादाय सर्वतः।वस्त्रं दशांतो
दद्याद्वैपरिधायापि वा पुनः ॥आरुह्योपानहौ मंचमारुह्यैवच पादुके॥धर्मध्वजौ तु संस्पृश्य गृही
या० । अवतीर्य च सर्वाणिजलस्थानानि वैद्विजः।आयुधानि समादाय तथासुच्य विभूषणम् ।
आसुच्यबद्धेत्यर्थः॥इति प्रतिग्रहस्थानानि॥अथादौ तुलापुरुषदानम्॥हेमाद्रौ मात्स्ये॥अनेन
विधिना यस्तु तुलापुरुषमाचरेत्॥प्रतिलोकाधिपस्थाने प्रतिसन्वंतरं वसेत्॥विमानेनार्कवर्णेन
किंकिणीजालमालिना॥पूज्यमानोऽप्सरोभिश्च ततो विष्णुपुरं व्रजेत्॥कल्पकोटिशतं यावत्तस्मिँ
ल्लोके महीयते॥कर्मक्षयादिह पुनर्भुवि राजराजो भूपालमौलिमणिरंजितपादपीठः॥श्रद्धान्वितो

चं०

॥ ५ ॥

भवति यज्ञसहस्रयाजी दीप्तप्रतापजितसर्वमहीपलोकः। यो दीयमानमपि पश्यति भूतियुक्तः कालां
 तरे स्मरति वाचयतीह लोके॥ यो वा शृणोति पठतींद्रसमानरूपः प्राप्नोति धाम सपुरंदरदेवजु-
 ष्ठम्॥ इति॥ तत्रैव वह्निपुगणे॥ एवं दत्त्वा सुवर्णं तु ब्रह्महत्यादिकं च यत्॥ पापं निहत्य पुरुषः
 सूर्यलोकं स गच्छति॥ तत्र स्थित्वा चिरं राजन्यदि याति महीतले॥ राजराजेश्वरः श्रीमान्वीत-
 शोको निरामयः॥ रूपसौभाग्यसंपन्नो नित्यं विष्णुपरायणः॥ पुनर्विष्णुपदं याति यत्र गत्वा न
 शोचति॥ इति सुवर्णादितुलापुरुषदानफलम्॥ अथ कुंडमंडपादि॥ तच्च सुवर्णतुलायामेषावश्य-
 कमिति हेमाद्यादयः॥ रत्नरजततुलायां तु कृताकृतमित्युक्तं तत्रैव॥ होमाद्यशक्तौ तु मंडपादिर-
 हितमेव कुर्यात्॥ न तत्र मंत्रो होमो वा एवमेव प्रदीयते ॥ इति मात्स्योक्तेः । ग्रहमंत्रा द्वारजाप-
 मंत्राश्च नेत्यर्थः। अथ तुलावेदीपरिमाणं चाह तत्रैव॥ तत्रादौ शुभेऽह्नि शोभार्थं कुंडमंडपमात्रं वा
 कृत्वा सप्तहस्तां वा पंचहस्तां वा तृतीयांशेन च चतुर्थांशेन वोच्चां वेदीं कृत्वा तदुपरि पूर्वपश्चिमयोः

दा०

॥ ६ ॥

स्तंभद्वयं निखेयम् ॥ हेमाद्रौ मात्स्ये ॥ शाकेंगुदीचंदनदेवदारुश्रीपर्णिविल्वप्रियकांजनोत्थम् ॥
 स्तंभद्वयं हस्तयुगावखातं कृत्वा दृढं पंचकरोच्छ्रितं तत् ॥ तदंतरं हस्तचतुष्टयं स्यादथोत्तरांगं
 चतुरस्रमेव ॥ इति ॥ शाको वृक्षविशेषो महासार इति प्रसिद्धः ॥ श्रीपर्णिर्भद्रतरुः ॥ प्रियको
 जीवकः ॥ सारमते कदंबः ॥ अंजनः कांचनतुल्यपर्णो वृक्षविशेषः ॥ स्तंभद्वयं च चतुरस्रीकृत्य
 वेदिमध्यपूर्वपश्चिमभागयोर्निखेयमुत्तरांगं स्तंभयोरुपरि तिर्यक्काष्ठं तच्चपंचकरयोः स्तंभयोर्हस्तच
 तुष्टयोपरि विधेयं चतुरस्रम् ॥ अथोत्तरांगं च तदंगमेवेति पाठे तदीयमिति स्तंभसजातीयकाष्ठमि
 त्यर्थः ॥ समानजातिश्च तुलावलंब्या हैमेन मध्ये पुरुषेण युक्ता ॥ दैर्घ्येण सा हस्तचतुष्टयं स्यात्पृ
 थुत्वमस्याश्च दशांगुलानि ॥ सुवर्णपट्टाभरणा च कार्या सलोहपाशद्वयशृंखलाभिः ॥ युता सुवर्णेन
 च रत्नमालाविभूषिता माल्यविभूषणाढ्या ॥ समानजातिस्तोरणसमानजातिः ॥ तुलोत्तरांगमध्ये
 द्वादशभिरंगुलैरधस्तादुदगग्रा अवलंब्या पुरुषेण विष्णुनाशृंखलाबिलंबितया सुवर्णनिर्मितया

चं०

॥ ६ ॥

त्प्रतिमालक्षणद्वयं न्यस्तयोर्बहिःस्थितमंगुलषट्कं विहाय विज्ञेयं समतुलायाः अष्टोत्तरशतांगु
 लमित्वात्। पृथुत्वं चास्यादशांगुलपरिमितेन वलयाकृतिसूत्रेण संमितं विधेयमित्यर्थः। सलोहपा
 शद्वयशृङ्खलाभिर्युक्ता कार्येत्यर्थः॥ तत्रैव वह्निपुराणे॥ आश्वत्थीखादिरीचापिपालाशीं वा सुप्ल
 क्षजाम्॥ चतुर्हस्तप्रमाणेन सुश्लक्ष्णां सुदृढां नवाम्॥ सुवर्तुलां समां तद्वत्सिग्धच्छिद्रत्रयान्विताम्॥
 मौजशिक्यद्वयोपेतां बद्धां स्तंभे तु याज्ञिये॥ इत्याह नारदः॥ चतुरस्रा तुला कार्या पादौ चापि
 तथाविधौ॥ चतुर्ष्वपि च पार्श्वेषु मानं स्याच्चतुरंगुलम्॥ मुक्त्वा तावत्तु करकावांतयोर्विन्यसेद्बुधः॥
 चतुर्हस्ता घटतुला मध्यशृङ्खलयान्विता॥ शिक्यं हस्तत्रयंकुर्यात्कुट्टकंचतुरंगुलम्॥ इति॥ यदाह
 तत्रैव विश्वकर्मा॥ विशेषदानं कथितं तुलादि तस्मात्तुलालक्षणमुच्यते प्राक्॥ तुलाप्रमाणं स्मृतं
 गुलानि दैर्घ्यैर्गुलैः षण्णवतिप्रमाणैः॥ प्रतिद्वयेऽप्यंगुलषट्कषट्कं शतांगुलाष्टोत्तरमंगुलानाम्॥
 स्युर्विंशतिः पंच च धातुबंधा बंधेष्वधिष्ठानसुरानिवेश्याः॥ ईशः शशी मारुतरुद्रसूर्याः स्याद्विश्व

दा०
॥ ७ ॥

कर्मागुरुंगिराग्नी ॥ प्रजापतिर्विश्वजगद्विधाता पर्जन्यशंभू पितृदेवता च ॥ सौम्यश्च धर्मा मररा
जमश्विनौ जलेशमित्रावरुणौ मरुद्गणाः ॥ धनेशगंधर्वजलेशविष्णुर्दंडेचतुर्विंशतिरेव देवताः ॥ अत्र
सौम्यो बुधः ॥ स्यात्पंचविंशः पुरुषः स एको यस्तो ल्यमानस्तुलया महात्मा ॥ एता विधेयास्तप
नीयमय्यो रत्नार्चिता दैवतमूर्तयस्ताः । षडंगुलः स्याच्चतुरस्रपिंडः प्रांतद्वये विष्णुरनंतनामा ॥
पार्श्वद्वयं तच्चतुरंगुलं स्यादेवं मयाते कथितं प्रमाणम् ॥ मध्यां कुटे संकुलिकांगुलानि पंचाधिका
विंशतिरेव दैर्घ्यैः ॥ एकांगुलः स्याद्भ्रुवतीह पिंडस्तत्राधिदेवः किलवासुकिः स्यात् ॥ एकैकरज्जुलं
भर्तृगुलानि त्रिःसप्ततिः पिंडगतांगुलाच ॥ तच्चैलकद्वंद्वमथांगुलानि त्रिंशत्तथा पंचदशाधिका स्यात् ॥
तद्भातुबद्धं शुभकाष्टशीठपिंडे तथाद्वंद्वमथो विधेयम् ॥ अधो घटोभूम्यधिदेवता स्यात्तुलांतरे
भूमिपतिर्निवेश्यः ॥ इति हेमाद्रौमात्स्योक्तेः वेद्यादितुलाकृत्यं लक्षणं च ॥ अथ वेद्यां षोडशारच
कलिखनप्रकार उक्तो मदनरत्ने ॥ तत्राचार्यो वेद्यां मध्ये त्रिहस्तव्यासचतुरस्रं प्रसाध्य प्रागपरदक्षि

च०

॥ ७ ॥

णोत्तरनवरेखाभिस्तच्चतुः षष्टिकोष्ठकं कुर्यात् ॥ तत्र कोष्ठानि प्रत्येकं नवनवांगुलानि संपद्यन्ते ।
 ततो बहिरन्त्यपंक्तिषु चतुर्दिक्षु मध्यकोष्ठानि चत्वारि चत्वारि मार्जयित्वा तदुपर्युपांत्यपंक्तिषु पा-
 र्श्वयोस्तत्र त्रयं त्रयं त्यक्त्वा प्रतिदिशं प्रतिमध्यकोष्ठे द्वयंद्वयं मार्जयेत् । तच्चतुर्दिक्षु षट्षट्कोष्ठानि
 चत्वारि द्वाराणि सिध्यन्ति ॥ ततो मध्यस्थितषोडशकोष्ठानि मार्जयेत् ॥ ततो बाह्ये एकैक
 कोणकोष्ठं विहाय ॥ कोणकोष्ठद्वारपीठान्तरालवर्तीन्यवशिष्टानि पंच पंच कोष्ठानि मार्जयेत् ॥
 तथा च मध्यचतुरस्रपीठपादाः सिध्यन्ति ॥ ततो मध्याच्चत्वारि वृत्तानि कुर्यात् ॥ तत्राद्ये
 चत्वार्यंगुलानि व्यासः द्वितीयेऽष्टौ तृतीये चतुर्विंशतिः चतुर्थे षड्विंशतिरिति ॥ तच्चतुरंगुलं वृत्तं
 कर्णिकारूपं पीतेन रजसा पूरयित्वा कर्णिकावधिरेखां सितेन रजसा निर्माय तद्वहिरष्टांगुलात्मके
 वृत्ते पीतरक्तासितरजोभिः संपादितमूलमध्याग्राणि षोडशके पराणि संपाद्य तत्केसरावधिरेखां सिते
 नैव रजसांगुलोन्नतां संपाद्य चतुर्विंशांगुलात्मके तद्वहिवृत्ते सितेन रजसाष्टदिक्ष्वष्टौ पत्राणि रक्ता

दा०

॥ ८ ॥

ग्राणि कुर्यात् ॥ ततो दलांतररेखां सितेन रजसा विधाय दलांतराणि कृष्णेन रजसा पूरयित्वा
 तद्वहिरेकांगुलांतरां बहिर्वृत्तरेखां सितेनैव रजसा संपाद्य वृत्तद्वयांतरं परितोऽष्टदलाग्रतन्मध्यचिह्नैः
 षोडशधा विभज्य प्रतिभागं यत्राकारान् षोडशारान् श्यामपीतारुणश्वेतरजोभिः कल्पयित्वा तदं
 तरेण यथायोगं रजोभिः पूरयित्वा तद्वहिः सितपीतारुण श्यामहरिताः पंच रेखा लिखेत् ॥ तद्वहिः
 पीठे क्षेत्रं चतुरस्रं यथाशोभं रजोभिः रक्तं कृत्य पीठावधिरेखां सितेन रजसा चतुरस्रां रचयेत् ॥
 द्वारक्षेत्राणि पूर्वादितः पीतश्यामसितहरितरजोभिः पूरयेत् ॥ आग्नेयादिकोणकोष्ठचतुष्टयं लोहित
 हरित श्यामधवलैः पूरयेत् ॥ अग्नेयादिपीठपादचतुष्टयं पंचकोष्ठात्मकं तु क्रमात् सितरक्तपीतकृष्ण
 रजोभिः पूरयेत् ॥ ततः सितेन रजसांगुलोन्नतेन बहिश्चतुरस्रे रेखां कुर्यादिति मदनरत्नादयः ॥
 ठक्कुरमते तु चतुरस्रं चतुर्हस्तं तत्र प्रत्येकं द्वादशांगुलानि नव कोष्ठानि वृत्तानि तु पंच तत्राद्यवृत्ते
 चत्वार्यंगुलानि व्यासः द्वितीयेऽष्टौ तृतीये विंशतिः चतुर्थे चतुर्विंशतिः पंचमे तच्चतुरस्रं बहिस्त

चं०

॥ ८ ॥

तोऽष्टत्रिंशत् इति पंचकोष्ठात्मकं पीठपादचतुष्टयम् आग्नेयादिक्रमेण रक्तहरितश्यामसितैः पूर-
 णीयं कोणकोष्ठचतुष्टयम् ॥ प्रत्येकं त्रिभिस्त्रिभिर्वर्णैरिति विशेषः ॥ इदमेव वारुणं मंडलं जलाश-
 योत्सर्गादौ ज्ञेयम् । पुनस्तत्रैव ॥ वज्रं प्रागुत्तमे भागे आग्नेयां शक्तिमुज्ज्वलाम् ॥ आलिखेद्
 क्षिणे दंडं नैऋत्यां खड्गमालिखेत् ॥ पाशं तु वारुणलेख्यं ध्वजं वै वायुगोचरे ॥ कौबेर्यां तु गदां
 लिख्य ईशान्यां शूलमालिखेत् ॥ शूलस्य वामदेशं तु चक्रं पद्मं च दक्षिणे ॥ ततो महावेद्युपरि
 पंचवर्णं फलपुष्पोपशोभितं वितानं कुंडमंडपे बध्नीयात् ॥ इति वेद्युपरिषोडशारचक्रम् ॥ अथ
 घटादितुलाफलमुक्तं हेमाद्रौ विष्णुधर्मोत्तरे ॥ प्रथमा तु घृतस्योक्ता तेजोवृद्धिकरी शुभा ॥ माक्षिकेण
 तु सौभाग्यं तैलेन बहुलाः प्रजाः ॥ वस्त्रेण दिव्यवस्त्राणि प्राप्नोति तुलया ध्रुवम् ॥ लवणेन तु लाव-
 ण्यमरोगित्वं गुडेन च ॥ असपत्नः शर्करया सुहृपं चंदनेन तु ॥ अवियोगो भवेद्भर्ता तुलया कुंकुमस्य
 च ॥ न संतापो हृदि भवेत्क्षीरस्य तुलया तथा ॥ सर्वकामप्रदाः सर्वाः सर्वपापक्षयंकराः ॥ यः करोति

दा०

॥ ९ ॥

तुलाः सर्वाः स गौर्यालयमाप्नुयात्॥मंत्रेण दद्यादभिमन्त्रितांतु सकृन्तुलामेकतमां द्विजेभ्यः॥स
याति गौर्याःसदनंसुपुण्यं न शोकदौर्भाग्यमुपाश्नुतेपुमान्॥अथतुलाप्रार्थनामंत्रः॥ त्वंतुलेसर्वभू
तानांप्रमाणमिह कीर्तिता॥मांतोलयंतीसंसारदुद्धरस्वनमोऽस्तुते॥इत्यारुह्य॥गोदोहकालं तत्रैव
चितयित्वाहरिप्रियाम्।अवरुह्यततोदद्यादर्धपादमथापिवा।गुरुं संपूज्यविधिवद्वस्त्रालंकारभूषणैः
विसर्जयेन्नमस्कृत्यभोजयेद्विजपुंगवान्॥ शेषंद्विजेभ्योदातव्यं स्त्रीभ्योऽन्येभ्यस्तथैव च॥कदली
दलसंस्था च पंचपिंडा हिमाद्रिजा॥कर्पूरस्य तु तां पूज्यकुंकुमेनालभेत्तुताम् ॥विधिनानेनयो
दद्यात्तुलादानंविमत्सरः॥ सलोकमेतिपार्वत्याःसेव्यमानोऽप्सरोगणैः ॥ तत्रापि कालंसुचिरमिह
लोके नृपो भवेत्।आत्मतुल्यं सुवर्णवारजतंरत्नमेववा।यो ददाति द्विजाग्र्येभ्यस्तस्याप्येतत्फलं
भवेत् ॥ एतद्रूमिदानजन्यम्॥ब्रह्महत्यादिपापाद्यैर्मुक्तःशिवपुरं व्रजेत् ॥ स च तत्पापनिर्मुक्तः
प्रोक्तं विष्णुपुरं व्रजेत्॥तुलापुरुषभूमी च दीयमाने तु ये नराः ॥ पश्यन्ति तेऽपि वा यांति ये

च०

॥ ९ ॥

वा स्युरनुमोदकाः॥ गुडं वा यदि वा खण्डं लवणं वापि तोलितम्॥ यो दद्यादात्मना तुल्यं नारी
 वा पुरुषोऽपि वा ॥ पुमान्प्रद्युम्नवत्स्यान्नारी स्यात्पार्वतीसमा॥ सुभगौ रूपसंपन्नौ भुञ्जीतांते
 त्रिविष्टम् ॥ हिरण्यदक्षिणायुक्तं सवस्त्रं भूषणान्वितम् ॥ अलंकृत्वा द्विजाग्रं तं परिधाय च
 वाससी ॥ खंडादि तोलितं पश्चाद्भुवे प्रतिपादयेत्॥ सर्वकामसमृद्धात्मानं तं कालं वसेद्वि॥
 इति घृतादितुलादानफलम्॥ अथ नानारोगानिरासार्थं द्रव्यविशेषतुलादानान्युक्तानि गारुडे ।
 तुलापुरुषदानं तु शृणु मृत्युंजयोद्भवम् ॥ अथ लोहं प्रदातव्यं सर्वरोगोपशान्तये ॥ कांस्यं च
 यक्ष्मणे देयं त्रिषु चाशौविकारके॥ अपस्मारे तु सीसं स्यात्ताम्रं कुष्ठे च दारुणे॥ पित्तलं रक्तपित्ते
 च रूप्यं प्रदरमेहयोः॥ सुवर्णं सर्वरोगेषु प्रदद्यान्मृत्युनाशनम्॥ फलोद्भवं तथा देयं ग्रहण्यां दीर्घ
 वाहिनि ॥ गौडं भस्मकरोमे च पौगं स्याद्दंडमालके ॥ पौगं पूगीफलम् ॥ काष्ठजं चाग्निमाद्ये
 स्याद्रोगोत्पत्तौ तु पैष्टकम् ॥ मधूद्भवं तथा देयं कासश्वासजलोदरे॥ घृतोद्भवं तथा देयं छर्दिरोगो

दा०
॥१०॥

पशांतये ॥ क्षीरं पित्तविनाशाय दधि स्याद्भगदारणे ॥ लवणं वेपनाशाय पैष्टं ददुविनाशने ॥
धान्यं च सर्वरोगस्य नाशने मुनिभिः स्मृतम् ॥ इति ॥ अत्रायं संक्षेपो दानोद्द्योतेऽपि ॥ रूप्यतु
लायां सुवर्णतुलाफलमेव पित्तवृत्तिः प्रदरमेहनाशश्च रत्नतुलायां स्वर्णफलमेव ॥ ताम्रेण कुष्ठ
नाशः ॥ लोहेन सर्वरोगविनाशः ॥ घृतेन तेजोवृद्धिश्छर्दिनाशश्च ॥ गुडेनारोगित्वं सौभाग्यवृ
द्धिश्च ॥ लवणेन लावण्यं सौभाग्यं च ॥ मधुना सौभाग्यं कासश्वासजलोदरनाशश्च ॥ तैलेन
प्रजावान् भवति ॥ क्षीरेण पित्तनाशः संतापनिवृत्तिश्च ॥ दध्ना भगंदरनाशः ॥ शर्करया सपत्न
बाधानिवृत्तिः ॥ अत्रेनारोगित्वम् ॥ पिष्टेन ददुनाशः ॥ फलैः संग्रहणीनाशः ॥ क्रमुकै
र्गंडमालानाशो मुखदुर्गंधिनाशनं ददुनाशश्च ॥ क्रमुकं पूगीफलम् ॥ चंदनेन सौंदर्यवान् ॥
गंधेन सौभाग्यम् ॥ वस्त्रेण दिव्यवस्त्रावाप्तिः ॥ काष्ठैरग्निमांघ्रनाशः विष्णुप्रीतिर्वा सर्वद्रव्यै
रपि इति ॥ इति नानारोगानिरासद्रव्यविशेषतुलाः ॥ अथ पूजार्थं तत्तद्रव्याधिदेवतामाह ॥

च०

॥१०॥

गारुडे॥अधिदैवं तु लोहे वै महाभैरव उच्यते॥कांस्ये त्रपावश्विनौ च वायुश्च सीसके स्मृतः॥
 ताम्रे सूर्यस्तथा प्रोक्तः पैतले च कुहूस्तथा ॥ रौप्ये च पितरो ज्ञेयाः सौवर्णे सर्वदेवताः॥ फले
 सोमो गुडे चापस्तांबूले च विनायकः ॥ गंधर्वाः कुसुमे चैव जांगलेऽग्निस्तथा स्मृतः॥ जांगले
 काष्ठे॥मधौ यक्षः प्रयत्नेन घृते मृत्युजयस्तथा । क्षीरे तारागणाः सर्वेदधि सर्पाः प्रकीर्तिताः ॥
 लवणे पार्वतीदेवी समुद्दिष्टाधिदेवता । पिष्टे प्रजापतिर्देवो अन्ने सर्वाश्च देवताः॥आर्तिर्यदा स्या
 त्पात्राणां प्राप्नुयात्पुण्येदशतः ॥ नित्यं मृत्युजयप्राप्तिर्विधिना यत्प्रदीयते । तदेव सर्वशांत्यर्थं
 भवतीति न संशयः ॥ तुलापुरुषदानेन मृत्युं जयति मानवः॥ आगमोक्तमृत्युंजयमंत्रेण पूजयि
 त्वेत्यर्थः ॥ नाममंत्रेण वा यथाधिकारं योज्यम् ॥ इति द्रव्याधिदेवताः अथ कालविशेषः ॥
 दानोद्द्योते विश्वामित्रः॥आदित्ये राहुणा ग्रस्ते सुवर्णस्तोलयेत्तनुम्॥सोमग्रहे तु रौप्येण यद्वा
 दानं तथा शृणु॥प्रवर्ग्यस्य मुखे जात उत्पन्नःपितृदेहतः॥सर्वपापहरं वै तद्दामि प्रीयतां विभुः॥

दा०
॥११॥

इत्युच्चार्य जलं त्वप्सु निक्षिपेद्विजसत्तमइति॥अथ तुलापुरुषदानविधिः हेमाद्रौ विष्णुधर्मोत्तरे॥
तुलादानं प्रवक्ष्यामि सर्वपापप्रणाशनम्॥यद्गौर्याचरितं पूर्वं लक्ष्मीनारायणे तु ॥ पुण्यं दिनम
थासाद्य तृतीयायां विशेषतः॥गोमयेनानुलिप्तायां भूमौ कृत्वा धटं शुभम् ॥ दारवं शुभवृक्षस्य
चतुर्हस्तप्रमाणतः॥सुवर्णं तत्र बध्नीयात्स्वशक्त्या घटितं धटे ॥ सौवर्णं स्थापयेत्तत्र वासुदेवं
चतुर्भुजम् ॥ शिष्यद्वये च बध्नीयात्स्थापयेत्पीठके ततः ॥ तत्रारोहेत्सवस्त्रास्त्रः सर्वालंकार
भूषितः॥अभीष्टदेवतां गृह्य स्नापयित्वा घृतादिभिः ॥ तुलापुरुषदानस्य विधिरेष प्रकीर्तितः॥
अत्र विधिरेष प्रकीर्तित इति एतावत्येव कर्तव्यतेत्युक्तं भवतीति दामोदरः नान्यदिति ॥
तुलादानमधिकृत्य लिङ्गपुराणे । दक्षिणां च शतं सार्धं तदर्धं वापि दापयेत्॥गुरोरिति शेषः ॥
ऋत्विजां चैव सर्वेषां दश निष्कान्प्रदापयेत् ॥ इति ॥ तथा यजमानोऽयनग्रहणसंक्रमादि
पुण्यकालमासाद्यपूर्वेद्युरेकभक्ताचरितप्रायश्चित्तः कृतनित्यक्रियोदभैष्वासीनोदभान्धारयमाणः

च०

॥११॥

शुचिराचभ्य देशकालौ संकीर्त्य ममामुककामनासिद्धिद्वारा श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थं अमुकद्रव्य
 तुलापुरुषदानं करिष्ये॥ इति संकल्प्य ॥ तथा रोगनिरासार्थं तु ममामुकरोगनिरासेन ममास्य
 शिवोर्वामुकरोगनिरासेन क्षिप्रारोग्यसिद्धिद्वारा श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थमिति॥ तथा यदा तु शिष्टा
 चारवशात्ताम्रादितुलासु अष्टमांशं चतुर्थांशं वा सुवर्णरजतादि प्रक्षिप्यते तदा सुवर्णादितुलया
 चतुर्थांशाष्टमांशादितुलाविशेषरुलप्राप्तिद्वारा इत्यल्लेखः कार्यः ॥ तदंगतया गणपतिपूजनं
 पुण्याहवाचनमाचार्यवरणमंगदेवतापूजनमहं करिष्ये इति संकल्प्य गणपतिं संपूज्य पुण्याहं
 स्वस्तिऋद्धिः श्रीः कल्याणमिति शब्दपंचात्मकं बौधायनोक्तं ब्राह्मणांस्त्रिस्त्रिर्वाचयित्वा आचार्यं
 वृत्वा आचार्यं तुलायां गौरीं विष्ण्वादितुलांगदेवताश्च पूजयित्वा रोगनिरासार्थं तु महामृत्युंजय
 मंत्रेण प्रतिमायां मृत्युंजयं ताम्रादितोलनीयद्रव्यादिदेवाश्च पूजयेदिति । इतितुलापुरुषदानविधि
 शेषः । अथ तुलादानप्रयोगः । यजमानः शुचिराचभ्य प्राणानायम्य देशकालौ संकीर्त्य एकैकमन्वंतर

दा०

॥१२॥

कालावच्छिन्नप्रतिलोकपालस्थाननिवासपूर्वकार्कवर्ण-किंकिणीजालमालि विमानाधिकरणका
 प्सरः पूजासहितशिवपुरगमनपूर्वक-कल्पकोटिशंतावच्छिन्न-विष्णुपुराधिकरणकनिवासकामः
 सुवर्णरत्नरौप्यतुलापुरुषमहादानमहंकरिष्ये। यद्वा। ब्रह्महत्यादिसकलपापक्षयद्वारा श्रीपरमेश्वरप्री
 त्यर्थं सुवर्णरत्नरौप्यतुलापुरुषमहादानं करिष्ये। तत्रादौ गणपतिपूजनं पुण्याहवाचनं मातृकापूजनं नां
 दीश्राद्धाचार्यवरणादिकुर्यात्। तातादितुलायां तु संकल्पोत्तरं गणपतिपूजनपूर्वकं पुण्याहवाचनमात्रं
 कृत्वा आचार्यवृत्वा यथा विभवं वस्त्रालंकारादिभिः पूजयेत्। तत आचार्यो गोमयोपलितवेद्यादौ सर्ष
 पविकिरणं पंचगव्यप्रोक्षणं कृत्वा वेद्यां वारुणमंडलं विलिख्य उपरिकुंडमंडपे पंचवर्णं वितानं फलपु
 षपोपशोभितं ध्वजं बद्ध्वा वेद्यादौ धटमाबध्य तत्र दक्षिणोदकशिक्षयां तुलां बध्नीयात्॥ गौरीप्रीत्यर्थं
 तुलायां कर्पूरकृतपंचपिंडिकारूपां गौरीं कुंकुमेनानुपूजयेत् ॥ ततो धर्मराजसूर्यविष्णुप्रतिमाः
 तिस्रो माषमात्रसुवर्णनिर्मिता अग्न्युत्तारणादिपूर्वकं संपूज्य इष्टदेवतां च पंचामृतेनाभिषिच्य अभ्यर्च्य

च०

॥१२॥

चविष्णुप्रतिमां तुलामध्येबद्धाततः पूर्वोक्ततोलनीयद्रव्यादिदेवतांसंपूज्यतुलायै नम इति तुलां
 तुलाप्रांतकूटयोर्विष्णुमनंतं मध्यकूटेवासुकिंफलकद्वयेभूमिचसंपूज्यरक्तवस्त्रेण तुलांसंवेष्टयततः
 शक्तौ सत्यांतुलादंडेसुवर्णनिर्मितासुचतुर्विंशतिप्रतिमासुउदकसंस्थां देवतामावाहयेत् पूजयेच्च
 तदित्थम्॥ॐ ईशानाय नम ईशानमावाहयामि॥ १एवं सर्वत्र ॐ शशिने नमः शशिनं भावाह
 यामि२ॐ मारुताय०३ॐ रुद्राय०४ ॐ सूर्याय ०५ ॐ विश्वकर्मणे न० ६ ॐ गुरुवे न०७ॐ
 अंगिरोऽग्निभ्यां०८ॐ प्रजापतये०९ॐ विश्वेभ्योदेवेभ्यो न०१०ॐ धात्रे न० ११ ॐ पर्जन्य
 शंभुभ्यां० १२ ॐ पितृभ्यो न० १३ ॐ सौम्याय० १४ ॐ धर्माय०१५ ॐ अमरराजाय
 १६ ॐ अश्विभ्यां न० १७ॐ जलेशयाय० १८ॐ मित्रावरुणाभ्यां न०१९ॐ मरुद्गणेभ्यो०
 २० ॐ धनेशाय० २१ॐ गंधर्वाय० २२ॐ जलेशाय० २३ॐ विष्णवे० २४इत्यावाह्यं संपूज्य
 च ततो यजमानो वस्त्राभरणगंधमाख्याद्यलंकृतःकुसुमांजलिं गृहीत्वातुलां त्रिःप्रदक्षिणीकृत्यप्राङ्

दा०
॥१३॥

मुख उपविश्य प्रार्थयेत्॥ॐ नमस्ते सर्वदेवानां शक्तिस्त्वं सत्यमाश्रिता॥साक्षिभूता जगद्धात्री
निर्मिता विश्वयोनिना ॥ एकतः सर्वसत्यानि तथानृतशतानि च॥धर्माधर्मकृतां मध्ये स्थापि
तासि जगद्धिते॥त्वं तुले सर्व भूतानां प्रमाणमिह कीर्तिता॥मां तो रुयंती संसारादुद्धरस्व नमो
ऽस्तु ते॥ योऽसौ तत्त्वाधिपो देवः पुरुषः पंचविंशकः॥स एषोऽधिष्ठितो देवि त्वयि तस्मान्नमो
नमः ॥ नमो नमस्ते गोविंद तुलापुरुषसंज्ञक॥त्वं हरे तारयस्वास्मानस्मात्संसारसागरात्॥
इति पठित्वा तुलोपरिपुष्पांजलिं क्षिपेत्॥पुनस्तुलां त्रिःप्रदक्षिणीकृत्य वामहस्ते धर्मराजं दक्षिणे
सूर्यमंके स्वाभीष्टदेवतां पंचामृताभिषिक्तार्चितां चादाय प्राङ्मुखस्तुलायामुत्तरफलकमारोहेत्
दक्षिणेन सुवर्णः स्यादुत्तरेण नराधिपः इति मात्स्यवचनात् ॥ नरानिप इत्युपलक्षणम्॥ततः
आचार्यो दक्षिणफलके तोलनीयद्रव्यमारोपयेत् ॥ सुवर्णाद्यावत्समधिकं स्यात् ॥पुष्टिकाभेन
भूयिष्ठमधिकं कार्यम् ॥ ततो यजमानस्तुलामध्यदंडस्थितदृष्टिर्हरेमुखं पश्यन्मंत्रौ पठेत् ॥

च०

॥१३॥

ॐ नमस्ते सर्वभूतानां साक्षिभूते सनातनि ॥ पितामहेन देवि त्वं निर्मिता परमेष्ठिना ॥ त्वया धृतं
 जगत्सर्वं सहस्रथावरजंगमम् ॥ सर्वभूतात्मभूतस्थे नमस्ते विश्वधारिणि ॥ इति गोदोहकालं तत्र
 स्थित्वा ततस्तुलामवतीर्य तोलितद्रव्ये तुलसीपत्रं निधाय देशकालौ संकीर्त्य अमुककाम इदममु
 कद्रव्यमात्मसमतोलितमाचार्याद्यन्येभ्यो ब्राह्मणेभ्यः समस्ताश्रितबंधुवर्गेभ्यो दीनानाथेभ्यश्च
 दातुमहमुत्सृजे न ममेत्युत्सृज्य ततः कृतस्यामुकतुलापुरुषदानकर्मणः सांगतासिद्धयर्थमाचार्याय
 इदं सुवर्णं अग्निदेवतं दक्षिणात्वेन तुभ्यमहं संप्रददे नममेति दद्यात् ॥ पुनः कृतस्यामुकतुलापुरु
 षदानकर्मणः इत्यादिसांगतासिद्धयर्थं यथानामगोत्रेभ्यो ब्राह्मणेभ्यो यथाशक्ति भूयसीं दक्षिणां
 दातुमहमुत्सृजे ॥ कृतस्यामुकतुलापुरुषदानकर्मणः सांगतासिद्धयर्थं यथाशक्ति ब्राह्मणान् यथा
 कालं यथोत्पन्नेनाग्नेन भोजयिष्ये इति संकल्प्य ॥ तत आचार्यावाहितदेवताः सर्वाः अर्चनपूर्वकं
 विसृज्य आचार्याय तुलार्घ्यपादं वा प्रतिमावस्त्राभरणादिसर्वं तुभ्यमहं संप्रददे नमम इति दत्त्वासद

दा०
॥१४॥

स्यायादावेतदर्थं दत्त्वाशेषं च सद्य एव यथोद्देशं दत्त्वा प्रमादात्कुर्वतां कर्म० यस्य स्मृत्येतिजपि
त्वाकर्मेश्वरार्पणं कृत्वा सुहृद्युतोभुंजीतेति। केचित्तु अत्रतुलापूजोत्तरमग्निसंस्थाप्य ईशानादितुला
वस्थदेवताभ्योऽष्टाष्टाज्याहुतयश्चेच्छंतीति॥ तुलाप्रतिग्रहप्रायश्चित्तं चार्थश्चांद्रायणमेकंकुर्यात्
प्रतिग्रहानुसारेण इत्युक्तं दानोद्द्योते रहस्येषु॥ हेमाद्रौ मात्स्ये॥ न चिरंधारयेद्देहे सुवर्णं तोलितं
बुधः ॥ तिष्ठेद्भयावहं यस्माच्छोकव्याधिकं नृणाम् ॥ शीघ्रं परस्वीकरणाच्छ्रेयः प्राप्नोति पुष्क
लम् ॥ इति ॥ सुवर्णादिसर्वद्रव्यतुलास्वेवं कैमुतिकन्यायात्॥ अत्रत्यः सुवर्णशब्दो रजतादिसर्व
द्रव्यतुलोपलक्षको बोध्यः॥ मीमांसैकधुरंधरः श्रुतिधरो न्यायेऽपि वागीश्वरः साहित्येऽमृतसागरः
सुजनतावल्लीरसालद्रुमः॥ यद्विद्वन्मणिशेखरो दिनकरः प्रासूतविश्वेश्वरं तेनाकारि घृतादितोलन
विधौ सत्प्रीतये पद्धतिः॥ इति दानोद्द्योतदानरत्नमयूखाद्यनुसारेण च कालोपनामकभट्टादिका
कृतदानसंक्षेपचंद्रिकायां ताग्रघृतादितुलापुरुषदानप्रयोगः॥ अथ गोसहस्रमहादानप्रयोगः॥ हेमाद्रौ

च०

॥१४॥

मात्स्ये। गोसहस्रदानं चिकीर्षुरधिवासनदिनात्प्राक् त्रिरात्रमेकरात्रं वा शक्तिः पयो व्रतोऽधिवासदि
 ने शुचिर्यजमानो देशकालौ संकीर्त्य मम समस्तपापक्षयोत्तरसिद्ध-चारणसेवितार्कवर्णकिंकिणीजा
 लमालिविमानारोहणोत्तरानेकमन्वन्तरावच्छिन्नेन्द्रादिसकललोकपाललोकाधिकरणकपुत्र पौ
 त्रसमन्वितशिवालयगमनैकोत्तरसंख्यासंख्येयपितृमातामहकुलतारणाकल्पशतावच्छिन्नशिवपु
 रनिवासानंतरराजराजीभवनश्वमेधशतकर्तृत्वशिवध्यानपरत्तविष्णुसादृश्यापन्नयोगस्थानां क
 संसारमोचनकामः श्वोगोसहस्रमहादानं प्रतिपादयिष्ये इति संकल्पयेत्। तत उपवासगुर्वादिनियोगां
 तंतुलापुरुषमहादानवत्कुर्यात्। अथाचार्यः एवं लक्षण्यं नन्दिकेश्वरं वृषं सवत्सदशोत्तरगोसहस्रात्सव
 त्संधेनुदशकंच स्वर्णवण्टास्वर्णपट्टकौशेयवस्त्रमाल्यहेमरत्नयुतशृंगरौप्यखरचामरोपशोभितं सता
 म्रदोहनं पादुकोपानच्छत्राद्यनेकोपस्करयुतं वेदीं परितः स्थापयेत् मंडपाद्वहिस्तु यथावकाशं गोसहस्रं
 वस्त्रमाल्यस्वर्णशृंगरौप्यसुराद्यैरलंकृत्याधिवासयेत्॥ अथासादितसगोवृषदशकमध्ये चक्रोपस्था

दा०
॥ १५ ॥

पितलवणद्रोणोपरि पूर्वोक्तलक्षणंकौशेयसंवीतं नानाभरणभूषितं माल्येक्षुफलसंयुक्तं नंदिकेश्वरं स्था
पयेत्। वेद्युपरि फलपुष्पादिशोभितं पंचवर्णवितानं कूटे बध्नीयात् ॥ ततः आचार्यादयः स्वस्वकुंड
पन्निधौ सर्वोपध्यादियुतकलशचतुष्टयस्थापनादियजमानाभिषेकांतं तुलामहादानवत्कुर्युः ॥
ततः शुक्लमाल्यांबरधरः सकुसुमांजलिना सवृषगोदशकमामंत्रयेत् ॥ तत्र मंत्रः ॥ नमो वो विश्वमू
र्तिभ्यो विश्वमातृभ्य एव च ॥ लोकाधिवासिनीभ्यश्च रोहिणीभ्यो नमो नमः ॥ गवामंगेषु तिष्ठति
भुवनान्येकविंशतिः ॥ ब्रह्मादयस्तथा देवा रोहिण्यः पांतु मातरः ॥ गावो मे अग्रतः संतु गावो
मे संतु पृष्ठतः ॥ गावो मे हृदये संतु गवां मध्ये वसाम्यहम् ॥ यस्मात्त्वं वृषरूपेण धर्म एव सना
तनः ॥ अष्टमूर्तेरधिष्ठानमतः पाहि सदा मम ॥ इति पुष्पांजलिना संपूज्य वेदीपश्चिमे प्राङ्मुख
उपविश्य पूर्ववद्देशकालौ स्मृत्वा मम समस्तपापक्षयादिसंसारमोचनकामः इत्यंते इमं वृषं इमाश्च
सवत्सधेनुदशकसहिताः सहस्रं गाः सांगोपांगाः अमुकामुकगोत्रामुकामुकवेदाध्यापकामुकामुक

च०

॥ १५ ॥

शर्मभ्यो गुर्वृत्विगादिभ्यश्च संप्रददे न मम इति गुर्वादिहस्तेषु जलं दद्यात् ॥ ते च
 देव स्यत्वेति यजुषा रुद्रायगामित्युक्तवा पुच्छेषु प्रतिगृह्य स्वस्तीत्युक्तवा यथाशाखं कामस्तुतिं
 क इदं कस्मा अदादिति पठेयुः ॥ ततो यजनानः ॥ कृतस्य गोसहस्रमहादनाकर्मणः सांगतासि
 द्धयर्थं ग्रामं भूमिं वा दत्त्वा सुवर्णं दक्षिणात्वेन तुभ्यमहंसंप्रददेनममेति प्रत्येकं तेभ्यो दक्षिणां
 दद्यात् ॥ ततः कृतस्य गोसहस्रमहादानइत्यादि० सांगतासिद्धयर्थं यथानामगोत्रेभ्यो ब्राह्मणेभ्यो
 यथाशक्ति भूयसीं दक्षिणां दातुमहमुत्सृजे न ममेति ॥ तथा पुनः कृतस्यइ० सांगतासिद्धयर्थं यथा
 शक्तिब्राह्मणान्यथाकालं यथोपपन्नेनाग्नेन भोजयिष्ये इति संकल्पयेत् ॥ ततः आचार्यः पुण्याह
 वाचनाद्यावाहितदेवताः संपूज्य उत्तिष्ठ ब्रह्मणस्पत इति देवान्विसृज्य तद्दिने पयोव्रतमशक्तो यजमा
 नो न क्ताशी ब्रह्मचारी भवेत् ॥ ततः प्रमादात् कुर्वतां कर्म० यस्य स्मृत्या० कर्मेश्वरार्पणं कुर्यादिति ॥
 इति दानसंक्षेपचंद्रिकायां गोसहस्रमहादानप्रयोगः ॥ भविष्यपुराणे ॥ शतं गावः सवृषभा धेनूपस्कर

दा०
॥१६॥

संयुताः। दत्त्वा तु ब्रह्मणेभ्यस्तु विशुद्धेनांतरात्मना। शिवादि सर्वलोकेषु यथेष्टं मोदते तु सः॥ पुण्यका
लेशु चिगच्यदेशकालौ संकीर्त्य मम समस्त पापक्षयपूर्वक सिद्ध चरण सेवितार्कवर्ण किं किणी जा
लमालि विमानारोहणोत्तरानेकमन्वंतरावच्छिन्नं द्वादिसकल लोकपालाधिकरण पुत्रपौत्र समन्वित
शिवपुरादि सर्वलोक निवासानंतरं मंते विष्णु सायुज्या वा तिका मो वृषाधिक सालंकृत गोशतदानं करि
ष्ये इति संकल्प्य गणपति पूजनं संक्षिप्त पुण्याहवाचनमात्रं कृत्वा गोभ्यो नम इति सवृषभा गाः संपू
ज्य ब्राह्मणेभ्यो नम इति ब्राह्मणांश्च यथाशक्ति वस्त्रालंकारादिभिः संपूज्य प्रार्थयेत्॥ तत्र मंत्राः॥
गावः सुरभयो नित्यं गावो गुग्गुलुगंधिकाः॥ गावः प्रतिष्ठाभूतानां गावः स्वस्त्ययनं महत्॥ अत्र मेव
परं गावो देवानां हविरुत्तमम्॥ पावनं सर्वभूतानां रक्षति च वहंति च॥ हविषा मंत्रपूतेन तर्पयंत्यमरा
नपि॥ महर्षीणां च होतृणां गावो होमे प्रतिष्ठिताः॥ सर्वेषामेव भूतानां गावः शरणमुत्तमम्॥ गावः
पवित्रं परमं गावो मंगलमुत्तमम्॥ गावः सर्वस्य लोकस्य गावो धन्याः सवाहनाः॥ नमो गोभ्यः॥

च०

॥१६॥

श्रीमतीभ्यः सौरभेयीभ्य एव च॥ नमो ब्रह्मसुताभ्यश्च पवित्राभ्यो नमो नमः॥ घृतक्षीरप्रदा गावो
 घृतयोन्यो घृतोद्भवाः। घृतनद्यो घृतावर्तास्ता मे संतु सदा गृहे॥ इति गाः संप्राथ्य वृषभं प्रार्थयेत्
 धर्मस्त्वं वृषरूपेण जगदानंदकारक ॥ अष्टमूर्तैरधिष्ठानमतः पाहि सनातन ॥ इति वृषभं प्रार्थ
 येत्॥ ततः सलिलतिलकुशानादाय॥ अद्येत्या० मम समस्तपापक्षयेत्यादिविष्णुसायुज्यावाप्तिका
 मो वृषाधिकशतंगः धेनूपस्कराः सहिरण्यदक्षिणायुताः रुद्रदेवतास्तास्तन्मूल्योपकल्पितनिष्क्रय
 रजतमुद्रा वा यथानामगोत्रेभ्यो ब्राह्मणेभ्यो दातुमहमुत्सृजे न ममेति तेन भगवान् परमात्मा श्रीपर
 मेश्वरः प्रीयताम् तत्सद्ब्रह्मार्पणमस्तु ॥ कृतस्य सवृषगोशतदानकर्मणः सांगतासिद्ध्यर्थं ब्राह्मण
 भोजनं भूयसीं दक्षिणां च दद्यात्॥ अथवा अद्येत्यादि० सवृषरुद्रदेवतसहिरण्यदक्षिणायथाशक्त्य
 लंकृतगोशतमूल्योपकल्पितनिष्क्रयरजतमुद्राः यथानामगोत्रेभ्यो ब्राह्मणेभ्यो दातुमहमुत्सृजे न
 ममेति ॥ ततो ब्राह्मणभोजनं संकल्प्य भूयसीं दद्यात् ॥ इति सवृषगोशतदानप्रयोगः॥ अथ सवृ

दा०
॥१७॥

षगोदानप्रयोगः भविष्ये॥ दश गावः सवृषभा वृषभैकादशाः स्मृताः॥ दत्त्वा तु ब्राह्मणेभ्यश्च स
याति परमां गतिम् ॥ शिवादिसर्वलोकेषु यथेष्टं रमते नरः ॥ इति ॥ पुण्यकाले शुचिराचम्य
प्राणानायम्य देशकालौ संकीर्त्य मम समस्तपापक्षयपूर्वक शिवादिसर्वलोकनिवासांते विष्णुमात्रि
ध्यकामो वृषात्रिकदशगोदानं करिष्ये इति संकल्प्य गणपतिपूजनं पुण्याहवाचनमात्रं कृत्वा गोभ्यो
नम इति सवृषा गाः संपूज्य ब्राह्मणेभ्यो नम इति ब्राह्मणांश्च यथाशक्ति वस्त्रालंकारादिभिः संपूज्य
गाः प्रार्थयेदेतैर्मन्त्रैः । गावो मामुपतिष्ठंतु हेमशृंग्यः पयोमुखः ॥ सुरभ्यः सौरभेय्यश्च सरितः
सागरास्तथा ॥ गावः पश्याम्यहं नित्यं गावः पश्यंतु मां सदा ॥ गावोऽस्माकं वयं तासां यतो
गावस्ततो वयम् ॥ गावो ममास्ततो नित्यं गावः पृष्ठत एव च ॥ गावो मे सर्वतश्चैव गवां मध्ये
वसाम्यहम् ॥ इति गाः संप्रार्थ्य ॥ धर्मस्त्वं वृषरूपेण जगदानंदकारक ॥ अष्टमूर्तैरधिष्ठानमतः
पाहि सनातन इति वृषभं च प्रार्थयेत् । ततः सकुशतिष्ठ जलमाशय ॥ अत्रेत्यादि मम समस्तपा

च०

॥१७॥

पक्षयपूर्वकशिवविष्णुपान्निष्ठावातिकामो वृषाधिकदशगाधेनूपस्कराः सहिरण्यदक्षिणायुतारुद्रा
 देवतास्तन्मूल्योपकल्पितनिष्करजरजतमुद्रा वा यथानामगोत्रेभ्यो ब्राह्मणेभ्यो दातुमहमुत्सृजे न
 ममेति संकल्पं कुर्यात् ॥ ततो ब्राह्मणभोजनसंकल्पः ॥ भूयसीं च दद्यात् ॥ अथवा वृषाधिकधे
 नूपस्करसहिरण्यदक्षिणायुतदशगा रुद्रदेवतास्तन्मूल्योपकल्पितरजतमुद्राः यथानामगोत्रेभ्यो
 ब्राह्मणेभ्यो दातुमहमुत्सृजे न ममेत्युक्त्वा दद्यात् ॥ ब्राह्मणभोजनसंकल्पं कृत्वा भूयसीं च दद्या
 दिति संक्षेपः ॥ इति सवृषदशगोदानयोगः ॥ अथ दशमहादानानि ॥ कौर्मे ॥ कनकाश्वतिला
 नागा दासीरथमहीगृहाः ॥ कन्या च कपिला धेनुर्महादानानि वै दश ॥ तत्र प्रथमं तावत्सुवर्ण
 दानम् ॥ मूले ॥ दत्त्वा सुवर्णस्य शतं विप्रेभ्यः श्रद्धयान्वितः ॥ ब्रह्मलोकमनुप्राप्य ब्रह्मणा सह
 मोदते ॥ गव्येन भूमिं शकृता जलेन आलिप्य मध्ये सिततंडुलैश्च ॥ सगोरुहं केसरभूषणाढ्यं
 सर्कार्णिकं चाष्टदलं विलिख्य ॥ तस्मिन्निहरण्यशतमानमात्रं निधाय तस्योपरि तं विचित्य ॥

दा०

॥१८॥

इति॥ तत्र ब्रह्माणं कमलासनस्थं संपूज्य विप्रं वृत्वा यथा विभवं वस्त्रालंकारादिभिः संपूज्य दद्यात्॥
हेमाद्रौ दानकाण्डे ॥ देयं तद्योजयेत्पूर्वं ततो विप्रं च पूजयेत् ॥ तत्तन्मंत्रैः प्रदद्याद्वै सर्वदानेष्वयं
विधिः॥ इति॥ अद्येत्यादि० मम समस्तपापक्षयपूर्वकमेरुदानसमफलावाप्तये देयद्रव्यतृतीयांश
दक्षिणासहितमिदं सुवर्णमग्निदैवतममुकगोत्रायामुकशर्मणे ब्राह्मणाय तुभ्यमहं संप्रददे न ममेति
दद्यात्॥ प्रार्थनामंत्रः ॥ हिरण्यगर्भगर्भस्थं हेमबीजं विभावसोः ॥ अनंतपुण्यफलदमतः शान्तिं
प्रयच्छमे॥ इति कनकदानम्॥ अथाश्वदानं महाभारते ॥ सर्वोपकरणोपेतं युवानं दोषवर्जितम् ॥
योऽश्वं ददाति विप्रायस्वर्गलोके महीयते॥ तथा ॥ यावन्ति रोमाणि हये भवन्ति हि नरेश्वरः ॥
तावन्तो वाजिदल्लोकान् प्राप्नुवंतीह पुष्कलान्॥ इति ॥ वाजिदान् सूर्यलोकान् ॥ कौर्मै ॥ शतैः
पंचपलै रौप्यैः सुवर्णालंकृतिं क्रमात्॥ सदक्षिणं सवस्त्रं च ब्राह्मणाय निवेदयेत् ॥ ब्राह्मणं वृत्वा
वस्त्रालंकरणगंधपुष्पादिभिरभ्यर्च्य दद्यात्॥ अद्येत्यादि० मम समस्तपापक्षयपूर्वकाश्चरोमसंरुया

च०

॥१८॥

काब्दसूर्यलोकनिवासावाप्तिकाम इममश्वं सर्वोपस्करहिरण्यदक्षिणायुतं यमदैवतं गोत्राय शर्मणे
 तुभ्यमहं संप्रददे त्वमादद्या न ममेति अश्वकर्णं धरेत्॥ दानमंत्रस्तु उचैः श्रवास्त्वमश्वानां राज्ञां
 विजयकारक ॥ सूर्यवाह नमस्तुभ्यमनः शांतिं प्रयच्छ मे ॥ अथ श्वेताश्वदानम् ॥ गारुडे ॥
 अश्वमेधमखं यस्तु कलौ कर्तुं मुनीश्वर ॥ अश्वदानं तु तेनेह कर्तव्यं विधिपूर्वकम् ॥
 विधिं तस्य प्रवक्ष्यामि ब्रह्मणा निर्मितपुरा ॥ श्वेतमश्वं शुभं तात हेमपल्याणभूषितम् ॥ रूप्यस्तु
 कटकैः शुद्धैः करिदंतोपशोभितम् ॥ वज्रनेत्रं खुरैस्ताम्रैः क्षौमपुच्छं सुवाससम् ॥ शुभ्रेण पदकेनैव
 संयुतं स्वयुधान्वितम् ॥ धान्यरत्नोपरिस्थं तु बद्धं पक्षसुपट्टकम् ॥ एवं सुतेजसं चाश्वं ब्राह्मणाय
 निवेदयेत् ॥ मन्वादिद्युगाद्ययनविषुवोपरागादिपुण्यकाले दानं कार्यम् ॥ ब्राह्मणं वृत्वा वस्त्रालंकारा
 दिभिः संपूज्याश्वं च संपूज्य वदेत् ॥ मार्तंडाय सुवेगाय काश्यपाय त्रिमूर्तये ॥ जगदीपाय सूर्याय
 त्रिवेदाय नमोऽस्तु ते ॥ एवं तमुच्चरन्मंत्रं दद्यात्तिलोदकम् ॥ दानवाक्यं तु अद्येत्यादि ॥ गोत्राय

दा०

॥१९॥

शर्मणेब्राह्मणायेमंश्वेताश्वं सुवर्णतिलकालंकारयुतं ललाटेऽथैवेयकपूर्वोक्तालंकारैर्युतं गंधपुष्पा
 यर्चितं सूर्ययमदैवतं सकलब्रह्महत्यादिपापनाशकामोहयरोमसमंख्याकृत् सूर्यलोकनिवासका
 मश्च सालंकृताय तुभ्यमहं संप्रददे न मम इति ततोऽश्वप्रार्थन ॥ महार्णवसमुत्पन्न उच्चैः श्रवसपुत्रका
 मया त्वं विप्रमुख्याय दत्तो ह्यसुखी भव इति ततो विप्रप्रार्थना ॥ इमं विप्र नमस्तुभ्यमश्वं ते प्रति
 पादितम् ॥ प्रतिगृहीत्वा विप्रेन्द्र मया दत्तं सुशोभनम् ॥ इति दानमन्त्रमुच्चार्य कर्णे समर्पणं कृत्वा
 विप्रहस्ते जलं क्षिपेत् ॥ ततः सुवर्णदक्षिणां दद्यात् विप्रो देवस्य त्वेति गृहीत्वा यथाशाखं कामस्तुतिं
 पठित्वा स्वस्तीत्युक्त्वा श्वमारुह्य गच्छेत् ॥ दाता चाश्वपुरो गच्छेत्पदानां सप्तसप्ततिम् ॥ भास्करं
 मनसि ध्यात्वा आलोक्य स्वगृहं व्रजेत् ॥ श्वेतमश्वं तु यो दद्यात्फलं दशगुणं भवेत् ॥ एवं कृते
 नरव्याघ्र सूर्यलोकं व्रजेन्नरः ॥ इति श्वेताश्वदानम् ॥ अथ शिवायाश्वदानम् गारुडे ॥ शिवाया
 श्वमलंकृत्य यः पर्वणि निवेदयेत् ॥ सोऽश्वमेधस्य यक्षस्य फलमष्टगुणं लभेत् ॥ इति शिवधर्मेऽपि

च०

॥१९॥

शिवायाश्वदानम् ॥ अथ तिलदानम् ॥ आदित्यपुराणे ॥ वैशाखां पौर्णमास्यां वा तिलान् क्षौद्रेण
 संयुतान् ॥ यः प्रयच्छेद्विजातिभ्यः सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ तथा ॥ ज्येष्ठे मासि तिलान्दद्यात्पौर्ण
 मास्यां विशेषतः ॥ अश्वमेधस्य यज्ञस्य फलमाप्नोति मानवः ॥ तथा ॥ माघे मासि तिलान्यस्तु
 ब्राह्मणेभ्यः प्रयच्छति ॥ सर्वसत्त्वसमाकीर्णनरकं स पश्यति ॥ विष्णुधर्मोत्तरे ॥ तिला गावो
 हिरण्यं च अलंकन्या वसुंधरा ॥ दत्तान्येनानि विधिवत्तारयन्ति महाभयात् ॥ तथा ॥ तिलस्त्रायी
 तिलोद्वर्ती तिलहोमी तिलोदकी ॥ तिलभुक् तिलदाता च षट् तिलाः पापनाशनाः ॥ इदं तु
 माघमासपरम् ॥ अन्यत्र तु दानमेव ॥ कौर्मे ॥ कृष्णाजिने तिलान्कृत्वा सुवर्णं मधुसर्पिणी ।
 द्रोणैकं वाससाच्छत्रं त्रिधा तद्वत्सदक्षिणम् ॥ ब्राह्मणाय च तं दत्त्वा सर्वं तरति दुष्कृतम् ॥
 इति ॥ अद्येत्यादि ० अमुकगोत्रायामुकशर्मणे ब्राह्मणाय सुपूजिताय कृष्णाजिनस्थं सुवर्णमधुसर्पिं ।
 युतं वस्त्राच्छत्रं तिलद्रोणं सोमदैवतं सर्वपापक्षयकामस्तुभ्यमहंसंप्रददे न मम इति दद्यात् ॥ कृतैत

दा०
॥२०॥

तिलद्रोणदानस्य सांगतासिद्धयर्थमिदं सुवर्णमग्निदैवतं दक्षिणात्वेन तुभ्यमहं संप्रददे न मम इति
दद्यात् ॥ प्रतिग्रहीता तु देवस्यत्वे ते तां प्रतिगृह्य यथाशाखं कामस्तुतिं पठित्वा समापयेत्
इति तिलद्रोणदानविधिः ॥ अथ तिलपात्रदानम् ॥ ब्राह्मे ॥ ताम्रपात्रं तिलैः पूर्णं प्रस्थमात्रं द्विजाय
च ॥ सहिरण्यं च यो दद्यात्प्रत्यहं श्रद्धयान्वितः ॥ सर्वपापविशुद्धात्मा लभते परमां गतिम् ॥
इति ॥ अद्येत्यादि ० इदं तिलपूरितताम्रपात्रं सोमदैवतं ससुवर्णममुकगोत्रायामुकशर्मणे ब्राह्मणाय
शेषपापक्षयकामस्तुभ्यमहं संप्रददे न मम इति ॥ मंत्रस्तु ॥ तिलाः स्वर्णगुतास्तुभ्यं प्रदत्ता ह्यव
नाशनाः ॥ विष्णुप्रीतिकरा नित्यमतः शांतिं प्रयच्छ मे ॥ प्रतिग्रहः प्राग्वत् ॥ इति माघे नित्यं
तिलपात्रदानम् ॥ कौर्मै ॥ ताम्रपात्रे तिलान्कृत्वा पलषोडशकल्पिते ॥ ससुवर्णेन शक्त्या वा
विप्राय प्रतिपादयेत् ॥ नाशयेत्त्रिविधं पापं वाङ्मनःकायसंभवम् ॥ तिलपूर्णं ताम्रपात्रं सहिरण्यं
द्विजाय वै ॥ प्रातर्दत्त्वा तु विधिवद्दुःस्वप्नं विनिहन्ति सः ॥ तिलपात्रं त्रिधा प्रोक्तं कनिष्ठो

च०

॥२०॥

तममध्यमम् ॥ ताम्रपात्रं दशपलं जघन्यं परिकीर्तितम् ॥ द्विगुणं मध्यमं प्रोक्तं त्रिगुणं
 चोत्तमं स्मृतम् ॥ स्वर्णमेकं जघन्यं तु द्विगुणं मध्यमं मतम् ॥ त्रिगुणं चोत्तमं तद्व
 त्सुवर्णं परिकीर्तितम् ॥ पलसंख्या निष्कद्वयमिता सपादनिष्कद्वयमितेत्यन्ये ॥ अत्र देशाचारतो
 व्यवस्था ॥ दानवाक्यं तु नित्यतिलपात्रदानवत् ॥ मंत्रस्तु ॥ यानि कानि च पापानि ब्रह्महत्या
 समानि च ॥ तिलपात्रप्रदानेन तानि नश्यंतु मे सदा ॥ इति महातिलपात्रदानम् ॥ कौर्मै ॥
 अथ मातुरानृण्यकृत्तिलपूर्णं कांस्यपात्रदानम् ॥ आदित्यपुराणे ॥ यज्ञं सौत्रामणिं कर्तुं यदि
 शक्तिर्न विद्यते ॥ महासरस्तथा वापीं कूपं कर्तुं च दीर्घिकाम् ॥ एवं कृते मातृऋगान्मुक्तो भवति
 मानवः ॥ सदक्षिणं कांस्यपात्रं दत्त्वा चैव प्रमुच्यते ॥ शुद्धकांस्यपात्रस्य प्रमाणं पंचविंशतिः
 पलानि । तिलानामत्र निर्दिष्टं प्रथानां सप्तकं तथा ॥ सुवर्णमाषाश्चत्वारः पात्रस्योपरि धारयेत्
 वस्त्रेण वेष्टयेत्पात्रं विधाय च सुभक्तितः स्थानं कृत्वा निम्नगायां पितृदेवांश्च तर्पयेत् ॥ ततोऽभि

दा०
॥२१॥

पूजयेद्देवं शंकरं हरिमेव वा॥गोमयेनाथ संलिप्य गृहमध्यं तु सर्वतः॥लिखेत्पद्मं द्वादशारं कुंकुमे
नाथ शोभनम्॥ततो वह्निं सुसंस्थाप्य होमं कुर्याद्यवेस्तिलैः॥पद्मे पात्रं प्रतिष्ठाप्य पूजयेद्भक्ति
भावतः॥ततो ब्राह्मणमाहूय बहुपुत्रं सुसंभृतम्॥पादौ प्रक्षाल्य विधिवन्मातुः श्राद्धं समाचरेत्
अथ कृत्यं यथाशक्ति माध्यांनमृतवासरे॥ग्रहणे रविसोमाभ्यां संक्रातिषुयुगादिषु॥तथान्यदपि
यद्वत्तं माध्यामुद्दिश्य मातरम्॥तदक्षय्यफलं सर्वं पुरा प्राह महेश्वरः॥जीवन्तीभूषयेद्द्रव्यैर्माल्यैरपि
विभूषणैः॥दत्त्वा विप्रस्य तत्पात्रं होमं कुर्यात्प्रयत्नतः॥सोपस्करं सतांबूलं क्षमाप्य चविसृज्यच
अन्येषामपि विप्राणां भोजनानि प्रदापयेत्॥अथास्यप्रयोगः॥माध्यां पूर्वोक्तपुण्यकाले वा यज
मानःकृतनित्यक्रियः पूर्वोक्तद्वादशारपद्मेकांस्यपात्रं सप्तप्रस्थतिलैः पूरितं स्थापयित्वा हरं हरिं वा
संपूज्य तत्पुरतोऽग्नौ विष्णुं विष्णुमंत्रेण शिवं शिवमंत्रेण वाष्टोत्तरशतं घृताक्ततिलैर्यवैश्च हुत्वा ब्रा
ह्मणमाहूयोदाङ्मुखमुपवेश्यादौपादप्रक्षालनादिमातृश्राद्धं समाप्या चम्यप्राणनायम्यअद्येत्यादि

च०

॥२१॥

अमुकगोत्रायामुकशर्मणेब्राह्मणाय उक्तोपस्करसंयुतं मम मातुर्गर्भधारणपोषणमलमूत्रादिनानादुः
 खोद्भवाद्यानृण्यत्वकामः इदं पंचविंशतिपलात्मकं कांस्यपात्रं सप्तप्रस्थमिततिलैः परिपूरितं माषच
 तुष्टयसुवर्णयुतं वस्त्रसंवेष्टितं सर्वोपस्करयुतं तुभ्यमहं संप्रददेन मम इति दद्यात् ॥ मंत्रास्तु ॥ कांस्यपात्रं
 मया दत्तं मातुरानृण्यकाम्यया ॥ भगवन्वचनात्तुभ्यं यथा शक्तिस्तथा वद ॥ दशमासाश्च उदरे
 जनन्याः संस्थितस्य मे ॥ क्लेशिताबालभावेन स्नानपानाद्विजोत्तम ॥ मलमूत्रादिमल्लेपलिप्ता या च
 कृता मया ॥ भवतो वचनादद्य मम मुक्तिर्भवेद्दृष्ट्यात् ॥ तिलसंख्याकृतं दुःखं जनन्या मम सेवितम्
 कांस्यपात्रप्रदानेन कृत्यकृत्यो भवाम्यहम् ॥ ततः शक्त्या हिरण्यं दक्षिणां दद्यात् ॥ त्वयैतत्कृतं
 तिलपूर्णकांस्यपात्रदानेन जननीसंभवाद्दृष्ट्यात्त्वं मुक्तो भवेति प्रतिगृहीता वदेत् ॥ पुनः व्याहृतिभि
 राज्यहोमं कृत्वा विसृज्य यथाशक्तिब्राह्मणान्भोजयित्वा सुहृद्युतो भुंजीत ॥ इति मातुरानृण्यक
 तिलपूर्णकांस्यपात्रदानप्रयोगः ॥ अथ तिलपूर्णकरकदानम् ॥ वायवीये ॥ करकं तिलसंपूर्णं मंडले

दा०
॥२२॥

वह्निदैवते ॥ शिवं वह्निवदाराध्यं पूजयेत्करवीरकैः ॥ पूजा तु रक्तचंदनेन ॥ निर्याससर्जरसधूपेन
धूपयेत् ॥ वह्निमंडलं त्रिकोणमंडलम् ॥ शिवं वह्निवदिति वह्निस्वरूपं शिवम् ॥ ब्रह्मांडपुराणे
आदर्शं च ततो दद्यादीपानां च चतुष्टयम् ॥ वह्निरूपी यतः शंभुर्वह्निरूपास्तिलाश्च ये ॥ तेजोरूप
कृतं पापं चाक्षुषं च व्यपोहतु ॥ इति दत्तेऽस्य नश्यन्ति पापान्यग्रे कृतानि चाय एवं कुरुते दानं
शिवभक्त्या यतव्रतः ॥ शिवलोके वसेद्भूयः कल्पत्रयमशंकितः ॥ इति तिलपूर्णं करकदानम् ॥ अथ
गजदानम् ॥ कौर्मै ॥ दद्याद्गजं पुराणोक्तं मूल्यं पंचशतानि वा ॥ वित्तानुसारात्तत्रापि कनिष्ठोत्त
ममध्यमम् ॥ तत्रापि स्वरूपतो गजदानमुत्तमम् ॥ तन्मूल्यं च हेममाषशतपंचकदानं मध्यमम्
शतत्रयहेममाषदानं कनिष्ठम् ॥ इति ॥ रूप्यस्थूणालंकरणं स्वर्णनाराविभूषणम् ॥ सद्भिक्षिणं
वित्तशक्त्या दत्त्वा शिवपुरं व्रजेत् ॥ स्थूणा रज्जुः ॥ तारा मौक्तिकजाली गजालंकारः ॥ कौर्मै ॥
यथा लाभोपपन्नं वा यः प्रयच्छति दंतिनम् ॥ ब्राह्मणाय दरिद्राय स्वर्गलोके महीयते ॥ इति ॥

चं०

॥२२॥

ततो गजदानांगं शिवं द्विजं संपूज्य दद्यात्। दानवाक्यं तु अद्येत्या ० मम सर्वपापक्षयोत्तरसिद्धचार
 णसेवितार्ककिंकिणीजालमालिविमानारोहणोत्तरानेकमन्वंतरावच्छिन्नाक्षय्य-देवराजत्वांते वि
 ष्णुपुरावाप्तिकामस्तत्प्रतिकामश्च सालंकृतायामुकगोत्रायामुकशर्मणे ब्राह्मणायेमं गजं कक्षारज्जु
 स्थिरासनसहितं कांचनमालादिकीर्णचामरगंधपुष्पाद्यलंकृतं प्रजापतिदेवतं तुभ्यमहं संप्रददे न
 मम इति करं धृत्वा दद्यात्। करः शृङ्गादंडः। कृतैतद्गजदानकर्मणः सांगतासिद्धयर्थमिदं सुवर्णमग्नि
 देवतं दक्षिणात्वेन तुभ्यमहं संप्रददे न मम इति दद्यात् ततो द्विजो गजमारुह्य देवस्य त्वायथाशाखं
 कामस्तुतिं पठित्वा॥ प्रतिगृह्णामीति स्वस्तीति च वदेत्॥ यजमानो गजं प्रार्थयेदेतैर्मन्त्रैः ॥ ऐरा
 वतश्चतुर्दंतो गजानानां नायकस्तु यः॥ दिग्दन्तिनां पूज्यतमः पापंक्षयतुनः प्रभुः॥ सुप्रतीकगजेन्द्रत्वं
 सरस्वत्याभिषेचक। इंद्रस्य वाहनं श्रेष्ठ सर्वदेवैस्तु पूजित॥ गजेन्द्र मत्तमातंग दैत्यसैन्यविनाशक॥
 तव दानेन मेषांतिः सर्वदास्तु महत्सुखम् ॥ इति॥ ब्राह्मणैस्तथास्तु इत्युक्तो भूयसीं दद्यादि त॥

दा०
॥२३॥

इति गजदानप्रयोगः॥अथ दासीदानम्॥वह्निपुराणे॥स्थिरनक्षत्रसंयुक्ते सौम्ये सौम्यग्रहान्विते॥
दानकालं प्रशंसन्ति संतःपर्वणि वा पुनः॥अलंकृत्य यथाशक्तिवासोभिर्भूषणैस्तथा ॥ ब्राह्मणाय
प्रदातव्या यजमानेन शक्तितः।पंचवर्षाधिका सा तु चत्वारिंशत्समावधि।दासीद्विजाय दातव्या
दासीदाने त्वयं विधिः॥इति॥ दानवाक्यं तु॥अद्येत्यादि० गोत्राय शर्मणे सालंकृताय सुवर्णा
लंकारवतीगंधपुष्पाद्यर्चितांप्रजापतिदेवत्यां अक्षय्यसुखावाप्तिकामस्तुभ्यमहं संप्रददे न ममेति
शिरसि धृत्वा दद्यात् ॥द्विजप्रार्थनामंत्रस्तु वह्निपुराणे ॥ इयं दासी मया तुभ्यं श्रीवत्सप्रति
पादिता ॥ सर्वकामकरी भोग्या यथेष्टं भद्रमस्तु मे ॥ ततः सुवर्णं दक्षिणां दत्त्वा नमस्कुर्यात्॥
अनुगत्वा तु सीमायां द्विजं चैव विसर्जयेत् ॥इति॥ इति दासीदानम् ॥ अथरथदानम् ॥कौर्मै॥
रथं चतुर्दलीवदैरूढं धान्यावृतंतथा॥वित्तानुसारात्सर्वैश्वरथोपकरणैर्युतम् ॥ सदक्षिणं च विप्राय
दत्त्वा शिवपुरं व्रजेत् ॥ धान्यावृतमष्टादशधान्यावृतम् ॥ रथोपकरणानि युगयोःक्रतोत्रवरत्रा

चं०

॥२३॥

दीनि ॥ दक्षिणा च त्रिंशत्माषमितसुवर्णमुत्तमा, द्वे शते मध्यमा, अधमा शतैकमिति त्रैविध्य
 माह हेमाद्रिः ॥ दानवाक्यं तु अद्येत्यादि० गोत्राय शर्मणे सालंकृताय चतुर्बलीवदैर्गुक्तं
 सोपस्करंधान्यैरष्टादशभिर्युतं विश्वकर्मदैवतं अक्षय्यस्वर्गादिसुखावाप्तिकामस्तुभ्यमहंसंप्रददेन
 ममेति॥ मंत्रस्तु ॥ रथाय रथनाथाय नमस्ते विश्वकर्मणे ॥ विश्वरूपाय देवाय अरुणाय नमो
 स्तु ते ॥ सुवर्णं दक्षिणां दद्यात् ॥ इति रथदानम् ॥ अथ गंत्रीरथदानम् ॥ गारुडे ॥ गंत्रीतुरंग
 संयुक्तां यो ददाति द्विजातये ॥ सर्वकामसमृद्धात्मा स राजा जायते भुवि ॥ इति ॥ गंत्रीरथविशेषः सा
 चतुर्भिर्गजैरश्वैर्वृषैर्वोपेना द्वाभ्यां वोपेना ॥ दानवाक्यं तु पूर्ववत् ॥ मंत्रस्तु ॥ गंत्रीमिमां प्रयच्छामि
 विश्वकर्माधिदेवताम् ॥ दानेनानेन भगवान् प्रीयतां मे परः पुमानिति ॥ ततः सुवर्णं दक्षिणां
 दद्यात् ॥ इति गंत्रीसहितरथदानम् ॥ अथ प्रसंगाच्छिविकादानम् ॥ हेमाद्रौ मात्स्ये ॥ मार्गशुक्ले
 कादश्यां माघशुक्ले नवम्यां वैशाखे वा हिमं यं हरिभ्यश्चरत्रौ जागरणं कृत्वा प्रातः कृतनित्यक्रियः

दा०
॥२४॥

अद्येत्यादि० गोत्राय शर्मणे सुपूजिताय इमां शिविका मुक्तोपस्करा मंगिरो दैवतामिष्टलोकाप्तये तुभ्य
महं संप्रददेन ममेति ॥ ततः सुवर्णं दक्षिणां दद्यात् ॥ तत्रैव वह्निपुराणे दवे लोके विपुलभोगानंतर
मंते विष्णुसायुज्यावाप्तिकामो विप्रस्य वर्षाशनं शिविकावाहकानां च वर्षपर्याप्तमन्नं दद्यात् इति ॥
द्विजप्रार्थनामंत्रस्तु ॥ शिविका ते मया दत्तायथाशक्तिविभूषिता ॥ द्विज त्वं प्रतिगृहीष्ववांछितं
तेन मे भवेत् ॥ इति शिविकादानम् ॥ अथ महीदानम् कौर्मै ॥ गोचर्ममात्रभूखंडमधिकं
वा स्वशक्तितः ॥ विधिं सदक्षिणं कृत्वा दत्त्वा शिवपुरं व्रजेत् ॥ इति ॥ त्रिद्वयेकसुवर्णदक्षिणेत्यर्थः ॥
अपि गोचर्ममात्रेण सम्यग्दत्तेन मानवः ॥ धौतपापोविशुद्धात्मा स्वर्गलोके महीयते इति ॥ तथा ॥
दशहस्तेन दंडेन त्रिशदंडा निवर्तनम् ॥ त्रिभागहीनं गोचर्ममानमाह प्रजापतिः ॥ तथा ॥ गवः
शतं वृषश्चैको यत्र तिष्ठेदयंत्रितः ॥ तद्धि गोचर्ममात्रं तु प्राहुर्वेदविदो जनाः ॥ तथा ॥ षष्टिवर्ष
सहस्राणि स्वर्गे वसति भूमिदः । आच्छेत्ता वानुमंता च तावन्ति नरके वसेत् ॥ भूमियः प्रतिगृ

॥२४॥

ह्लाति भूमिं यश्च प्रयच्छति॥ तावुभौ पुरुषौ लोके सूर्यमंडलभेदिनौ ॥ तथा ॥ भूमिप्रदानपु
 ण्यस्य कलां नार्हति षोडशीम्॥ दानान्यन्यानि मे शांतिर्भूमिदानाद्भवत्विवह इति ॥ दानवाक्यं
 तु॥अद्येत्यादि गोत्राय शर्मणे सालंकृताय षष्टिवर्षसहस्रमितस्वर्गे शिवपुरनिवासकामःसर्वपाप
 क्षयकामो वा इमां भूमिं सस्योद्भवां सवृषफलपुष्पाद्युपेतां विष्णुदेवतां तुभ्यमहं संप्रददे न ममेति
 साक्षतकुशतिलोदकं द्विजहस्ते दद्यात्॥ब्राह्मणस्तु भूमिं प्रदक्षिणां कुर्वन्प्रतिगृहीयात् ॥ देवस्य
 त्वेति यथाशाखं कामस्तुतिं पठित्वा स्वस्तीति वदेच्च॥मांडव्यवचनादत्र सुवर्णं दक्षिणा मता॥
 मंत्रस्तु॥सर्वेषामाश्रया भूमिर्वराहेण समुद्धृता॥अनंतसस्यफलदा अतःशांतिं प्रयच्छमे॥ यस्यां
 रोहन्ति बीजानि वर्षाकाले महीतले ॥ भूमेः प्रदानात्सकला मम संतु मनोरथा इति ॥ शिवधर्मे
 विश्वामित्रः॥ग्रामं वा नगरं वापि विप्रेभ्यो यः प्रयच्छति॥क्षेत्रं वा सस्यसंपन्नं सर्वपापैःप्रमुच्यते॥
 इति ॥ भूमिहरणे तु विश्वामित्रः ॥ स्वदत्तां परदत्तां वा यो हरेच्च वसुंधराम् ॥ षष्टिवर्ष

दा०
॥२५॥

सहस्राणि विष्ठायां जायते कृमिरिति ॥ स विष्ठायां कृमिर्भूत्वा पितृभिः सह मज्जतीति वा ॥ इति
शिवधर्मोक्तं भूदानम् ॥ अथ गृहदानम् ॥ कौर्मै ॥ शक्तितः सर्ववित्तेन पूर्णं गृहमपि त्रिधा ॥ सद
क्षिणं द्विजे दत्त्वा ब्रह्मलोकं व्रजेन्नरः इति ॥ गारुडे ॥ ऐष्टिकं दारुकं वापि मृन्मयं वापि शक्तितः ॥
सर्वोपकरणोपेतं यो दद्याद्विपुलं गृहम् ॥ ब्राह्मणाय दरिद्राय विदुषे च कुटुंबिने ॥ सर्वकासमा
युक्तो ब्रह्मसायुज्यमाप्नुयात् ॥ इति ॥ ब्रह्मवैवर्ते ॥ न गार्हस्थ्येऽप्यपरो धर्मो नैव दानं परं गृहात् ॥
नानृतादधिकं पापं न पूज्यो ब्राह्मणात्परः ॥ इति ॥ गृहनिर्माणप्रकारमाह नारदः ॥ स्नानागारं दिशि
प्राच्यामाग्नेय्यां पचनालयम् ॥ याम्यां शयनगेहं च नैऋत्यां शस्त्रमन्दिरम् ॥ प्रतीच्यां भोजना
गारं वायव्यां पशुमन्दिरम् ॥ भांडागारं तूत्तरस्यामैशान्यां देवमन्दिरम् ॥ इति ॥ कुर्यादिति शेषः ॥
तत्र कूपे दिग्विशेषफलं देवीपुराणे ॥ पूर्वामाश्रित्य कर्तव्यः कूपः स्यादनिलेऽपि वा ॥ न पूर्वव्य
त्ययं कुर्यान्मध्ये देवालयान्नृहात् ॥ कृतं भयप्रदं लोके तथा चास्याग्निजं भयम् ॥ वायव्यां चापि

च०

॥२५॥

देवस्य भयदं जायते कृतमिति वराहमिहिरः ॥ पुष्टिं भूतिं पुत्रहानिं पुरंध्रीनाशं मृत्युं संपदं
 शस्त्रबाधाम् ॥ किञ्चित्सौख्यं दिक्षु पूर्वादि कुप्रात्कूरो मध्ये गेहमर्थक्षयं चेत्प्रादि ॥ मत्स्यपु
 राणे ॥ देवतापंचकं तत्र चत्वारिंशत्समावृतम् ॥ पूजयित्वा यथान्यायं ततो दद्याद्गृहं गृही ॥
 पूजयित्वा स्वयं वास्तुशांतिं कृत्वा दद्यादित्यर्थः ॥ अथ प्रसंगात्संक्षेपेण वास्तुशांति प्रयोगः
 कर्ता शुभदिने आचम्य प्राणानायम्य देशकालौसकीर्त्य अस्य वास्तोः शुभतासिद्धयर्थं वास्तु
 शांतिं करिष्ये इति संकल्प्य तदंगतया गणेशपूजास्वस्तिवाचनमातृकापूजाभ्युदयिकश्राद्धाचार्य
 ब्रह्मर्त्विग्वरणानि कृत्वा यथाविभववस्त्रालंकारादिभिः पूजयेत् ॥ तत आचार्यः यदत्र संस्थितं भूम् ॥
 अपक्रामंतु ० भूतप्रेतपिशाचाद्या अपक्रामंतु राक्षसाः ॥ स्थानादस्माद्भ्रजन्तव न्यत्स्वीकरोमि भुवं
 त्विमामित्यनेन सर्षपान्विकीर्य पंचगव्येन शुचीबोहव्येति ऽयुचेन पुनंतु मां देवजना इति ऽयुचेन
 गृहमाविर्भीत एतोन्निद्रामिति ऽयुनचेन च गृहं संप्रोक्ष्य गृहमध्ये प्राच्यामैशान्यां वो चतुरस्रं चतुरं

दा०
॥२६॥

गुलोच्चहस्तमितं स्थण्डिलं कृत्वा तस्य ऐशानादिकोणचतुष्टये चतुरो लोहकीलानारोपयेत् ॥ तत्र
मंत्रः ॥ विशंतु भूतले नागा लोकपालाश्च सर्वशः ॥ अस्मिन् गृहेऽवतिष्ठंतु आयुर्वलकराः सदेति
मंत्रेण निखनेत् ॥ प्रतिकीलं मंत्रावृत्तिः ॥ ततः ईशानकोणादिक्रमेण चतुर्षु कोणेषु अग्निभ्योऽप्यथ
सर्पेभ्यो ये चान्ये तत्समाश्रिताः ॥ तेभ्यो बलिप्रयच्छामि पुण्यमोदनमुत्तममिति मंत्रेण मंत्रावृत्त्य
माषभक्तबलीन्दत्वास्थण्डिलोपरि कुंकुमादिना हेमरूप्यशलाकया वा प्राक्प्रत्यगायताः प्रागंता
उदकसंस्था द्व्यंगुलांतराः प्रणवादिनमोतैर्दशभिर्नामभिर्दशरेखाः कुर्यात् ॥ ॐ ईशानायै नमः ॐ
यशोवत्यै ॐ कान्तायै ॐ विशालायै ॐ प्राणवाहिन्यै ॐ सत्यै ॐ सुमत्यै ॐ नन्दायै ॐ
सुभद्रायै ॐ सुरथायै ॐ १० इति दश रेखाः कृत्वा ॥ तथा ॐ हिरण्यायै ॐ सुव्रतायै ॐ
लक्ष्म्यै ॐ विभूतयै ॐ विमलायै ॐ प्रियायै ॐ विजयायै ॐ बालायै ॐ विशोकायै ॐ

चं०

॥२६॥

ॐ इडाये० १० इति दक्षिणोत्तरायताः उदगंताः प्राक्संस्था दश रेखाः कुर्यात् ॥ एवमेकांशीति
 पदं मंडलं संपद्यते तत्र मध्यस्थनवकोष्ठानि रेखामार्जनेनैकीकुर्यात् ॥ एतन्नवपदं ब्रह्मस्थानं तस्य
 चतुर्दिक्षु चत्वारिपदानि विदिक्षुः शृंगलाकाराणि द्वादशकोणचतुष्टयोभयतश्चाष्टाविति विंशत्येक
 पदानि ॥ अवशिष्टानि प्रतिदिशं पंच पंचेति विंशतिद्विपदानि ॥ तेषु प्रणवाद्यैश्चतुर्थ्यैर्नमोऽर्चयितुं
 माणनामभिर्देवता आवाह्य स्थापयेत् ॥ तत्रैशानकोणपदे वास्तोः शिरसि ॐ शिखिने नमः शिखि
 नमावाहयामि ॥ १ ॥ तद्दक्षिणैकपदे दक्षिणनेत्रे ॐ पर्जन्याय नमः ॥ २ ॥ आवाहयामीति सर्वत्र ॥
 तद्दक्षिणे ततोपि पश्चिमत इति पदद्वये दक्षिणेशोत्रे ॐ जयंताय नमः ॥ ३ ॥ तद्दक्षिणपदद्वये दक्षिणांसे
 ॐ कुलिशायुधाय ॥ ४ ॥ तद्दक्षिणपदद्वये दक्षिणबाहौ ॐ सूर्याय नमः ॥ ५ ॥ तद्दक्षिणपदद्वये दक्षिण
 बाहौ ॐ सत्याय ॥ ६ ॥ तद्दक्षिणपदद्वये दक्षिणकूर्परे ॐ भृशाय ॥ ७ ॥ तद्दक्षिणे अंसपंक्तिग

१ एतद्वास्तुमंडलमनुक्रमणिकांते विरचितं द्रष्टव्यम् ।

दा०
॥२७॥

तैकपदे दक्षिणप्रवाहौ ॐ आकाशाय न० ॥८॥ आग्नेयकोणपदे दक्षिणवाहौ ॐ वायवे नमः ॥९॥
तत्पश्चिमैकपदे दक्षिणमणिबंधे ॐ पूष्णे न० ॥ १० ॥ तत्पश्चिमे ततोऽप्युत्तर इति पदद्वये दक्षिण
पार्श्वे ॐ वितथाय ॥ ११ ॥ तत्पश्चिमपदद्वये दक्षिणपार्श्वे एव ॐ गृहक्षताय ॥ १२ ॥
तत्पश्चिमपदद्वये दक्षिणोरौ ॐ यमाय ॥ १३ ॥ तत्पश्चिमपदद्वये दक्षिणजानौ ॐ गंधर्वाय ॥
१४ ॥ तत्पश्चिमपदद्वये दक्षिणजंघायां ॐ भृंगराजाय ॥ १५ ॥ तत्पश्चिमे बाह्यपंक्तिगतैकपदे
दक्षिणस्फिचि ॐ मृगाय ॥ १६ ॥ नैऋत्यकोणपदैकपदे पादयोः ॐ पितृभ्यो ॥ १७ ॥
तदुत्तरैकपदे वामस्फिचि ॐ दौवरिकाय ॥ १८ ॥ तदुत्तरे ततोऽपि प्रांगिति पदद्वये वामजंघायां
ॐ सुग्रीवाय ॥ १९ ॥ तदुत्तरे पदद्वये वामजानौ ॐ पुष्पदंताय ॥ २० ॥ तदुत्तरे पदद्वये
वामोरौ ॐ जलाधिपाय ॥ २१ ॥ तदुत्तरे पदद्वये वामपार्श्वे ॐ असुराय ॥ २२ ॥ तदुत्तरे
पदद्वये वामपार्श्वे एव ॐ शेषाय ॥ २३ ॥ तदुत्तरे बाह्यपंक्तिगतैकपदे वाममणिबंधे ॐ पापाय ॥

च०

॥२७॥

॥ २४ ॥ वायव्यकोणपदे वामबाहौ ॐ रोगाय० ॥ २५ ॥ तत्प्रागेकपदे वामप्रबाहौ ॐ अहि
 बुध्न्याय० ॥ २६ ॥ तत्प्राक् ततोऽपि दक्षिणे चेति पदद्वये वामकूर्परे ॐ मुरुगाय० ॥ २७ ॥ तत्प्रा
 कपदद्वये वामबाहौ ॐ भल्लाटाय० ॥ २८ ॥ तत्प्राक् पदद्वये वामबाहौ ॐ सोमाय० ॥ २९ ॥
 तत्प्राक् पदद्वये वामांसे ॐ पर्पेभ्यो न० ॥ ३० ॥ तत्प्राक् पदद्वये वामश्रोत्रे ॐ दितये न० ॥ ३१ ॥
 तत्प्राग् बाह्यपंक्तिगतैकपदे वामनेत्रे ॐ अदितये न० ॥ ३२ ॥ तत् आग्नेय्यकोणपदादधःकोण
 पदे वामहस्ते ॐ अदभ्यो न० ॥ ३३ ॥ नैऋत्यपदादधःकोणपदैकपदे ॐ सावित्राय० ॥ ३४ ॥
 वायव्यकोणपदादधःकोणपदे वामहस्ते ॐ जयाय० ॥ ३५ ॥ ईशानकोणपदादधःकोणपदे मेद्रे ॐ
 रुद्राय० ॥ ३६ ॥ मध्यगतनवकोष्ठकब्रह्मपदसंलग्नप्रागादिपदत्रये दक्षिणस्तने ॐ अर्यम्णे० ॥ ३७ ॥
 तद्दक्षिणैकपदे दक्षिणहस्ते ॐ सवित्रे न० ॥ ३८ ॥ तत्पश्चिमे ब्रह्मसंलग्नपदत्रये जठरदक्षिणभागे
 ॐ विवस्वते न० ॥ ३९ ॥ तत्पश्चिमैकपदे वृषणयोः ॐ विबुधाधिपाय० ॥ ४० ॥ तदुत्तरब्रह्म

दा०
॥२८॥

संलग्नपदत्रये वामजठरभागे ॐ मित्राय० ॥४१॥ तदुत्तरैकपदे वामहस्ते ॐ राजयक्ष्मणे० ॥४२॥
तत्प्राक्पदत्रये वामस्तने ॐ पृथ्वीधराय न० ॥४३॥ तत्प्रागेकपदे उरसि ॐ आपवत्साय० ४४
ततो मध्यनवपदे हृन्नाभ्योः ॐ ब्रह्मणे न० ॥४५॥ तदुत्तरेवास्तोष्पते वसिष्ठो वास्तोष्पतिस्त्रिष्टुप्
वृषवास्तुप्रतिष्ठापने विनियोगः ॥ ॐ वास्तोष्पते प्रतिजानी० ॥ इति सुवर्णादिप्रतिमामग्न्युत्तारण
पूर्वकं संस्थाप्य मंडलाद्वहिरीशानादिकोणचतुष्टयेषु ॥ ॐ चरक्यै० ॥४६॥ ॐ विदार्यै० ॥४७॥
ॐ पूतनायै न० ॥४८॥ ॐ पापराक्षस्यै न० ॥ ४९ ॥ ततः पूर्वादिचतुर्दिक्षु ॐ स्कंदाय न०
॥५०॥ ॐ अर्यम्णे न० ॥ ५१ ॥ ॐ जृम्भकाय न० ॥५२॥ ॐ पिलिपिच्छाय न० ॥५३॥
ततः पूर्वाद्यष्टदिक्षु ॐ इंद्राय० ॥ १ ॥ ॐ अग्नये न० ॥ २ ॥ ॐ यमाय० ॥३॥ ॐ निऋ
तये० ॥४॥ ॐ वरुणाय न० ॥५॥ ॐ वायवे न० ॥ ६ ॥ ॐ कुबेराय न० ॥ ७ ॥ ॐ ईशा
नाय० ॥६१॥ इत्यावाह्य वास्तुपीठदेवताभ्यो नम इतिसंपूज्य मंडलादीशान्यां कलशसंस्थाप्य

चं०

॥२८॥

तत्र वरुणाय० इति वरुणं संपूज्य प्रार्थयेत् ॥ यथा मेरुगिरेः शृंगं देवानामालयः सदा ॥ तथा
 ब्रह्मादिदेवानां गृहे मम स्थिरो भव इति संप्रार्थ्य ॥ ततः स्वतंत्रस्थंडिलेऽग्निस्थापनादिचक्षुष्यंते
 उदुंबरादिसमितिलाज्यैर्वास्तुमंडलदेवताभ्यो नाममंत्रेण चहुत्वास्विष्टकृदादिपूर्णाहुत्यंतकुर्यात्
 ततो मंडलदेवताभ्यःशिखिने एष पायसबलिर्नमम इत्यादिबलीन्दत्वाकृणुष्वपाज इति सूक्तादि
 नामंडलं त्रिसूत्र्यावेष्टयित्वा कलशोदकेन यजमानमभिषिच्य पुनः संपूज्य यथाशक्तिदक्षिणां द
 त्वा ब्राह्मणान्भोजयेदिति केचित् ॥ शारदातिलके तु होमो नोक्तः ॥ तिलादिद्रव्याणां विकल्प इति
 मयूखकारः ॥ इदानीं तु नवग्रहसंकलितमेव प्रयोगं कुर्वति सांप्रदायिकाः ॥ तद्यथा ॥ यथा मेरु
 गिरेः शृंगमिति प्रार्थनोत्तरं वास्तुमंडलाग्नैर्ऋत्यां पश्चिमायां वा कुण्डे स्थंडिले वा वरदनामानमग्निं
 प्रतिष्ठाप्याग्नेरीशान्थां ग्रहान् ग्रहकलशंच संस्थाप्य तत्र वरुणं संपूज्य देवदानवसंवाद इत्याद्यैः
 संप्रार्थ्यान्वादध्यात् ॥ अस्मिन्वास्तुशांतिकर्मण्यन्वाधानं करिष्ये ॥ अस्मिन्नन्वाहिते ग्रावित्यादि

दा०
॥२९॥

चक्षुष्यंतमुक्त्वात्र प्रधानम्॥आदित्यं सोमं भौमं बुधं बृहस्पतिं शुक्रं शनिं राहुं केतुमेता नव
ग्रहदेवताः प्रत्येकमष्टोत्तरशतसंख्याकाभिरष्टाविंशतिसंख्याकाभिरष्टाष्टसंख्याकाभिर्वा अर्कादि
समिच्चर्वाज्याहुतिभिः॥तथा ईश्वरं उमां स्कंदं विष्णुं ब्रह्माणं इंद्रं यमं कालं चित्रगुप्तं अग्निं अपः
भूमिं विष्णुं इंद्रं इंद्राणीं प्रजापतिं सरान् ब्रह्माणं विनायकं दुर्गां वायुं आकाशं अश्विनौ वास्तोष्पतिं
क्षेत्रपालं इंद्रं अग्निं यमं निरृतिं वरुणं वायुं कुबेरं ईशानं एताः प्रधानदशांशेन तत्तत्समिच्चर्वा
ज्याहुतिभिः ॥ तथा शिखिनं पर्जन्यं जयंतं कुलिशायुधं सूर्यं सत्यं भृशं आकाशं वायुं पूषणं
वितथं ग्रहक्षतं यमं गंधर्वं भृगराजं मृगं पितृन् दौवारिकं सुग्रीवं पुष्पं इंद्रं जलाधिपं असुरं शेषं पापं
रोगं अहिर्बुध्न्यं मुख्यं भल्लाटं सोमं सर्पं दितिं अदितिं आपं सावित्रं जयं रुद्रं अर्यम्णं सवितारं
विवस्वतं विबुधाधिपं मित्रं राजयक्ष्माणं पृथ्वीधरं आपवत्सं ब्रह्माणं चरकीं विदारीं पूतनां पापरा
क्षसीं स्कंदं अर्यम्णं जंभकं पिलिपिच्छं एताः प्रधानदेवताः प्रतिद्रव्यं अष्टोत्तरशतसंख्याया समि

चं

॥२९॥

तिलपायसाज्याहुतिभिश्चतसृभिर्ऋग्भिः अष्टोत्तर० समित्तिल० चतुर्वारं वृषवास्तोष्पतिं पंचवारं
 पंचभिर्विल्वफलैस्तद्वैजैर्वा यक्ष्ये ॥ शेषेण स्विष्टकृतमित्याद्याज्यभागांते यजमानः इदमुपकल्पितं
 हवनीयद्रव्यं अन्वाधानोक्तदेवताभ्यो मयात्यक्तं नममेत्युक्त्वोत्सृजेत् ॥ तत आचार्यादयः ग्रहेभ्यो
 होमं कृत्वा तिलसमिदाज्यपायसैः शिख्यादिपिलिपिच्छांताभ्यः त्रिपंचाशदेवताभ्यो नाममंत्रैः प्रत्ये
 कं षष्टाविंशत्यष्टाष्टसंख्याकाभिराहुतिभिर्वाहुत्वा वास्तोष्पतिमेतैरेव द्रव्यैर्विवक्षितं संख्यया हुत्वा
 आश्वलायनो वास्तोष्पत इति चतसृभिः प्रत्यृचमृगंते स्वाहाकारं पठन् जुहुयात् ॥ नात्र स्वाहाका
 रांते होमः ॥ यवादिहोमे तु वास्तोष्पते इति चत्वारो मंत्राः ॥ एकैकेन च मंत्रेण सप्तविंशतिराहुतयः
 इत्यष्टोत्तरशतम् ॥ तत एतैश्चतुर्भिर्वास्तोष्पतेषु वास्थूणामित्येकया च एवं पंचभिः पंचविल्वफला
 नि तद्वैजानिवा जुहुयात् ॥ तत आचार्यः स्विष्टकृशादिप्रायश्चित्तहोमांते यजमानो लोकपालेभ्यो
 ग्रहपीठदेवताभ्यश्च बलिदत्त्वा पूर्णं हुतिं हुत्वा शिख्यादिपंचचत्वारिंशदेवताभ्यः शिखिने एष

दा०
॥३०॥

पायसबलिर्न ममेत्याद्युक्तिपूर्वकं सर्वेभ्योऽपि बलिदत्त्वाशिरुयादिप्रीतये कां व नं द्विजेभ्यो ब्रह्मप्री
तये धेनुं च दद्यात्॥ ततो ग्रहकलशवास्तुकलशोदकेन ऋत्विग्भिर्भिक्षितो यजमानः ऋत्विग्भ्यो
दक्षिणां दत्त्वा वाद्यादितूर्यघोषपूर्वकमाचार्य ऋत्विग्भिः सह सकुटुंबो यजमानः रक्षोघ्नपावमानमंत्रै
र्गृहं त्रिसूत्र्या वेष्टयित्वा समंताद्गोहियवमतीभिरद्भिर्हिरण्यमवधाय शंतातीयेन शंन इन्द्राग्नीति पंच
दशऋग्भिरिति नारायणवृत्तिः। शंतातीयेन ईळेद्यावापृथिवी इति पंचविंशति ऋग्भिः समुच्चये इति
वेत्यन्ये॥ तेन न वा शंका न चोत्तरम्॥ त्रिः प्रदक्षिणं परिव्रजन् प्रोक्षत्यविच्छिन्नया चोदकधारया
पोहिष्ठामयोभुव इति ऋचेन॥ ततो विच्छिन्नक्षीरधारां च परितो दत्त्वा वास्तुपीठमध्यनवपदे सुरूपं
पृथ्वा ध्यात्वा पृथिव्यै नमः इति संपूज्य॥ सर्वदेवमयं वात्तु सर्वदेवमयं परम्॥ इति पठित्वा ततो
गृहस्याग्नेयकोणे आकाशपदे यजमानपदेन जानुमात्रं गतं स्वात्वा मध्ये गौ मयेनोपलिप्य शुभ्रचं
दनपुष्पाक्षतैरलंकृत्य सर्वधान्यबीजानि दध्योदनं च क्षिप्त्वा नवजलपूर्णकलशं शतैकपुष्पयुतं

च०

॥३०॥

गंधाद्यर्चितमादाय जानुभ्यामवनिं गत्वा तज्जलं गते ॐ नमो वरुणायेति मंत्रेण क्षिपेत् ॥
 जले प्रदक्षिणावर्ते पुष्पे चोर्ध्वमुखे शुभम् ॥ ततोऽपक्रमत्पेटिकायां शाल्यादि सप्तधान्य
 बीजानि दध्योदनं शैवालं फलपुष्पाणि च क्षिप्वा तूर्यघोषेण पूर्वस्थापितवृषवास्तुप्रतिमामा
 नीय पेटिकायां संस्थाप्य पेटिकां पिधाय पठेत् ॥ पूजितोऽसि मया वास्तो होमाद्यैरर्चनैः शुभैः ॥
 प्रसीद पाहि विश्वेश देहि मे गृहजं सुखम् ॥ वास्तुमूर्ते नमस्तेऽस्तु भूशय्याभिरत प्रभो ॥ मद्गृहं धन
 धान्यादिसमृद्धं कुरु सर्वदा ॥ इति ॥ ततो मृत्पेटिकायां गते स्थापयित्वा ॥ सशैलसागरां पृथ्वीं यथा
 वहसि मूर्धनि ॥ तथा मां वह कल्याण संपत्संततिभिः सह ॥ इति संप्रार्थ्य तथैव मृदा गते पूर
 येत् ॥ मृद आधिक्येऽधिकं फलम् साम्ये समम् न्यूनत्वे न्यूनम् ॥ गतोपरि गोमयेनोपलिप्य गंधपु
 ष्पाक्षतादि निक्षिपेत् ॥ ततः ॥ आचार्यब्राह्मणमृत्विजश्च संपूज्य तेभ्यो दक्षिणां दत्त्वा ग्रहपीठ
 देवतावास्तुपीठदेवताश्च संपूज्य उत्तिष्ठ ब्रह्मणस्पते ० अभ्यारमिदद्रयो ० यांतु देवगणाः ० इति

दा०

॥३१॥

विसृज्य ग्रहपीठवास्तुपीठाद्याचार्याय दद्यात्॥ततः आचार्यः प्रणीताविमोकादिशेषं कर्म समा-
 प्याग्निं विसर्जयेत्॥ततो यजमानो ब्रह्मा शिर्याद्युद्देशेन शतं शक्त्या वा ब्राह्मणान् भोजयिष्ये
 इति संकल्प्य विप्रान् संपूज्य भूयसीं दत्त्वा प्रमादात्कुर्वतां कर्म० यस्य स्मृत्येति चोक्त्वा कर्मेश्व-
 रार्पणं कृत्वा ब्राह्मणान् भोजयित्वा तेभ्यः शिवं वास्त्विति त्रिरुक्त्वा शिवं वास्तु इति विप्रास्त्रि-
 ब्रूयुः॥ततो यथासुखं सुहृद्युतो भुंजीतेति॥एवं विधिना प्रतिसंवत्सरं वास्तुपूजनं कार्यम् ॥ तेन
 गृहसंबन्धि दुःखं नाप्नुयादित्युक्तं दानविवेके॥ महादेवतनूजेन श्रीदिवाकरसूरिणा ॥ रचिता वास्तु
 शांतेस्तु पद्धतिर्बुधतोषदा ॥ इति पौराणवास्तुशांतिप्रयोगः॥इदानीं सूत्रोक्ता शांतिरभिधीयते॥
 सा च द्विजातीनां पूर्वोक्तया समुच्चीयते॥पूर्वोक्तायां त्वशक्तौ स्वगृह्योक्तैव कर्तव्या तथापि सिद्धेः॥
 बह्वल्पं वा स्वगृह्योक्तं यस्य कर्म प्रकीर्तितम्॥तस्य तावति शास्त्रार्थे कृते सर्वं कृतं भवेत्॥इति
 वचनात्॥येषां गृह्यं नास्ति तेषां शूद्राणां च पूर्वोक्तैव ॥ तस्याः सर्वसाधारण्येन विधानात् ॥

च०

॥३१॥

अतश्च न शूद्रमात्रविषयत्वम्॥ तस्माद्गृह्योक्तपूर्वया समुच्चीयते सांप्रदायिकैः॥ अथाश्वलायन
 गृह्योक्तवास्तुशांतिप्रयोगः॥ तद्यथा॥ काष्ठादिनिर्मितं संपन्नंधान्यादिसर्वोपस्करयुतं शोभनेमुद्भूतं
 ब्राह्मणैः सह तूर्यघोषेण गृहं प्रविश्य अगारमध्ये प्राङ्मुख उपविश्य दर्भेषु दर्भान्धारयमाणः पत्न्या
 सह आचम्य प्राणानायम्य देशकालौ संकीर्त्य ममास्य वास्तोः शुभतासिद्धयर्थं वास्तुशांतिं
 करिष्ये इति संकल्प्य तदंगत्वेन गणपतिपूजनं पुण्याहवाचनं मातृकापूजनं नादीश्राद्धं च कृत्वा
 पूर्वोक्तवास्तुपीठदेवतास्थापनार्चनहोमबलिदानादित्रिसूत्र्या गृहवेष्टनाभिषेचनब्राह्मणभोजनसंक
 ल्पांतं कृत्वा आश्वलायनगृह्योक्तां वास्तुशांतिं कुर्यात् । शुचिदेशे चतस्रः शिलाः संस्थाप्यातासु
 दूर्वा निधाय तत्र मणिकसंज्ञं मृद्भांडं संस्थाप्य एतैर्मंत्रैः पृथिव्या अधिसंभवेति अरंगरोवावदीति त्रेधा
 बद्धो वरत्रया । इरा मुहप्रशंसति अनिरामपबाधनामिति वा । ततो मणिके जलमांसि चेदनेन मंत्रेण ।
 ऐतु राजा वरुणो रेवतीभिरस्मिन्स्थाने तिष्ठतु मोदमानः॥ इरां वहंतो घृतमुक्षमाणामित्रेण साकं

दा०
॥३२॥

सह संविशंतु इति ततस्तज्जलंपात्रांतरे आदाय तस्मिन् दूर्वाशमीशाखाडुंबरशाखात्रीहियवान्
फलं हिरण्यं च क्षिप्वा दूर्वाभिः शाखाभ्यां च सर्वं गृहंप्रागादितः प्रदक्षिणं परिव्रजन् प्रोक्षेदनेन
सूक्तेन । शंन इन्द्राग्नीति पंचदशर्चसूक्तस्य वसिष्ठो विश्वेदेवास्त्रिष्टुप् गृहप्रोक्षणे वि० ॥ ॐ शंन इन्द्रा
ग्नी० सकृत्सूक्तपाठः इति नारायणवृत्त्यनुरोधात् ॥ वस्तुतस्तु शंतातीयेनेति ईळेद्यावेतिवर्ग
पंचकैरित्यन्ये ॥ एवं सति समुच्चये न कोऽपि विरोधः ॥ तद्यथा ईळेद्यावेति पंचविंशर्चस्यसूक्त
स्थातसुतआश्वीनमाद्यौ पादौ लिंगोक्तदेवता जगत्प्रांत्ये त्रिष्टुभौ गृहप्रोक्षणे विनि० ॥ ॐ ईळेद्या
वापृथिवी० वर्गाः ५ ॥ अत्रापि सकृदेव सूक्तपाठः ॥ ततः प्रागादितस्त्रिरविच्छिन्नामुदकधारां
दद्यादनेन आपोहिष्ठेऽयुचस्यांबरीषः सिंधुद्वीप आपो गायत्री गृहस्य समंताद्वारायां विनि०
आपोहिष्ठामयोभुवः ॥ ३॥ अत्रापि सकृदेव मंत्रपाठः ॥ ततो वास्तुपीठान्नैर्ऋत्यां पश्चिमायां वा
कुंडे स्थंडिले वा गृह्याग्निं वरदनामकं संस्थाप्य चत्वारि शृंगेति ध्यात्वाऽस्मिन्वास्तोष्पतिस्थाली

चं०

॥३२॥

पाके अन्वाधानं करिष्ये॥ अस्मिन्नन्वाहितेऽग्रावित्यादिचक्षुषी आज्येनेत्यंतमुक्त्वा अत्र प्रधानं
 वास्तोष्पतिं चतुर्वारं चरुणा शेषेण स्विष्टकृतमित्यादिसद्यो यक्ष्ये इत्यंतमुक्त्वा न्वाधाय इध्मा बर्हिषी
 सन्नह्यपरिसमूहनादिपूर्णपात्रनिधानांतं कृत्वा वास्तोष्पतये चतुःकृत्वा तूष्णीं निरूप्य तत्संरूपया
 तथैव प्रोक्ष्य अवघाताद्याज्यभागांतं कृत्वा अवदानधर्मेण चरुमवदाय वास्तोष्पत इति चतसृणां
 वसिष्ठो वास्तोष्पतिस्त्रिष्टुप् अंत्यागायत्री वास्तोष्पतिप्रधानचरुहोमे वि० ॥ ॐ वास्तोष्पते
 प्रतिजा० षपदेस्वा० ॥ १॥ अत्र ऋगंते स्वाहाकारं पठन् जुहुयात् न स्वाहाकारं ते होमः ॥ गृह्ये तु
 प्रत्यृचं हुत्वेत्युक्तेः ॥ एवं सर्वत्र वास्तोष्पतय इदं नमस् ॥ पुनश्चरुमवदाय ॐ वास्तोष्पते प्रतरणो न०
 वास्तोष्पतय इदं ॥ २ ॥ ॐ वास्तोष्पतेशमया० वास्तोष्पतय इ० ॥ ३॥ अमीवहा वास्तोष्पते०
 वास्तोष्पतय इ० ॥ ४ ॥ सर्वत्र त्यागः ततः स्विष्टकृदादिहोमशेषं समाप्य शिष्टेन चरुणान्येन स्वादुव्यं
 जनपायसादियुतेन शतंतदर्थं वा शक्त्या वा ब्राह्मणान् भोजयेत् ॥ होमात्पूर्वमन्यः पाको न कार्यः ॥

दा०
॥३३॥

ततः शिवं वास्तु शिवं वास्तु वास्तुतित्रिः प्रयुक्तः सुहृद्युतोभुंजीतेति ॥ विशीर्णगृहसजी
करणेपीष्यतेवास्तोष्पतिस्थालीपाकः॥ साधारणशांतिवत्॥ इत्याश्वलायनगृह्योक्तवास्तुशांतिः ॥
अथ गृहदानप्रयोगः ॥ यजमानः कृतनित्यक्रियः पुण्यकाले गृहमध्ये दक्षिणभागे चंदनेनाष्टदलं
पद्मं विलिख्य तदुपरि प्रस्थमात्रं तिलान्निक्षिप्य तदुपरि शय्यांसोपस्करांस्थापयित्वा शय्योपरि
सौवर्णमयीं लक्ष्मीनारायणप्रतिमामभ्युतारणपूर्वकं पंचामृतादिना अभिषिच्य संपूज्य प्रतिग्रहीतारं
च सपत्नीकंवृत्वा तं करे गृहीत्वा मंगलतूर्यघोषेण मंत्रैर्गृहप्रवेशयेत् ॥ ते च मंत्राः ॥ एहो हि नारा
यणदिव्यरूप सर्वा मरैर्वदितपादपद्म ॥ शुभा शुभानंद शुचामधीश लक्ष्मीयुतस्त्वं च गृहं गृहाण ॥
नमः कौस्तुभनाथाय हिरण्यकवचाय च ॥ क्षिरोदार्णवसुप्ताय जगद्धात्रे नमोऽस्तुते ॥ नमो हिरण्य
गर्भाय विश्वगर्भाय वै नमः ॥ चराचरस्य जगतो गृहभूताय वै नमः ॥ भूर्लोकप्रमुखा लोकास्तव
देहे व्यवस्थिताः ॥ नंदंति यावत्कल्पांतं तथा सिमन्भवने गृही ॥ त्वत्प्रसादेन देवेश पुत्रपौत्रावृतो

च०

॥३३॥

गृहे॥पंचयज्ञक्रियायुक्तो वसेदाचंद्रतारकम्॥इतित॥तस्तंपूर्वस्थापितशय्यायामुदङ्मुखमुपवेश्य
 सपत्नीकं यथाविभवं वस्त्रालंकारादिभिःसंपूज्यस्वयमासने प्राङ्मुखोदभैष्वासीनोदर्भान्धारय
 माणःपत्न्यासह प्राणानायम्य देशकालौ संकीर्त्यमम समस्तयापक्षयपूर्वककल्पकोटिशतावधि
 ब्रह्मलोकमहीयमानकामः शिलाकाष्ठपक्वैष्टिकादिनिर्मितं यथोपपत्तिसंपादितंताम्रदिभाजनसर्व
 धान्यलवणघृततैलगुडशर्करागोमहिषीवल्लीवर्ददासदासीमं चकतूलिकाद्वयवितानादर्शतांबूला
 यतनैलालवंगादिवर्षपर्याप्तसर्वोपकरणान्वितंसदीपिकाप्रद्योतिनं विश्वकर्मदैवतंशक्रदैवतंवेदगृहं
 गोत्रायशर्मणे अमुकशाखाध्यायिने सपत्नीकाय सालंकृतायसुपूजितायलक्ष्मीनारायणप्रतिमा
 सहितंतुभ्यमहं संप्रददे नममेति दत्त्वापठेत्॥मंत्रौतु॥इदं गृहं गृहाणत्वं सर्वोपस्करसंयुतम्।तव
 विप्र प्रसादेनममसंतुमनोरथा॥गृहं ममविभूत्यर्थं गृहाणत्वं द्विजोत्तम॥प्रीयतांमे जगद्योनिर्वास्तुरु
 पीजनार्दनः॥ततःप्रतिग्रहीतागृहमध्यस्तं भवहिद्वारदेहलीं वा संस्पृश्य देवस्यत्वेति यजुषा प्रतिगृह्य

दा०
॥३४॥

स्वस्तीत्युक्त्वा यथाशाखं कामस्तुतिं पठेत्॥ ततः सुवर्णसहस्रमारभ्य एकसुवर्णपर्यंतं यथाशक्ति
वित्तशाल्यविवर्जितो दक्षिणां दद्यात्॥ ततः पादुकोपानच्छत्रचामरादिकं दत्त्वा संपन्नं गृहोपस्करा
दीत्युक्त्वा सर्वं सुसंपन्नं संपूर्णमेवास्त्विति प्रतिवचनं दद्यात्॥ ततो ब्राह्मणान् संपूज्य भूयसीं दक्षिणां
दत्त्वा शिषो गृहीयात्। प्रमादात् कुर्वतां० यस्य स्मृत्येतिकर्मेश्वरार्पणं कुर्यात्। गृहदानफलमुक्तं मात्स्ये
य एवं सर्वसंपन्नं पक्षेष्टं विनिवेदयेत्॥ कल्पकोटिशतं यावद्ब्रह्मलोके महीयते॥ शैलजं दारुजं वापियो
दद्याद्विधिपूर्वकम्। वसेत्क्षीरार्णवे रम्ये नारायणसमीपतः॥ मृन्मयं वापियो दद्याद्ब्रह्मसूपस्करान्वि
तम्॥ पुरेषु लोकपालानां प्रतिमन्वंतरं वसेत्॥ इति॥ अत्र प्रविश्य संपृश्य वा प्रतिगृहीयादित्युक्ते
प्रविश्य गृहद्वारदेहलीं देहल्यां प्रतिग्रहः कर्तव्यः। तथैव संस्पृश्य स्थूणां द्वारदेहलीं वा संस्पृश्य प्रति
गृहीयादिति सां प्रदायिकाः॥ इति गृहदानप्रयोगः॥ अथ मठदानं स्कांदे॥ कृत्वा मठं प्रयत्नेन शय
नासनसंयुतम्॥ तृणैराच्छादितं चैव वेदिकाभिः सुशोभितम्॥ पुण्यकले द्विजेभ्योऽथ यतिभ्यो

च०

॥३४॥

वा निवेदयेत् ॥ सर्वान्कामानवाप्नोति निष्कामो मोक्षमाप्नुयात् ॥ इति मठशानम् ॥ अथ धर्म
 शालादानम् ॥ मार्कण्डेय पुराणे ॥ कुर्यात्प्रतिश्रयगृहं पथिकानां हितावहम् ॥ निजगेहैकदेशं वा
 साधूनां यो निवेदयेत् ॥ प्रतिश्रयो धर्मशाला ॥ तथा अक्षय्यपुण्यमुद्दिष्टं तस्य स्वर्गापवर्गदम् ॥
 सर्वकामसमृद्धोऽसौ देववद्विवि मोदतै ॥ भविष्ये ॥ प्रतिश्रये सुविस्तीर्णे कारिते सजले धने ॥
 दीनानाथजलार्थाय वद किं न कृतं भवेत् इति ॥ इति धर्मशालादानम् ॥ अथ कन्यादानम् ॥
 हेमाद्रौ ॥ सहस्रमेव धेनूनां शतं वानडुहां समम् ॥ दशानडुत्समं यानं दशयानसमो हयः ॥ दश
 वाजिसमा कन्या भूमिदानं च तत्समम् ॥ तस्मात्सर्वेषु दानेषु कन्यादानं विशिष्यते इति ॥ अग्नि
 पुराणे ॥ श्रुत्वा कन्याप्रदानं च पितरश्च पितामहाः ॥ विमुक्ताः सर्वपापेभ्यो ब्रह्मलोकं व्रजंतिते इति ॥
 देवलः ॥ तिस्रः कन्या यथान्यायं पालयित्वा निवेद्य च ॥ न पिता नरकं याति नारीवास्त्रीप्र
 सूयिनी इति ॥ वसिष्ठः ॥ हाटकक्षितिगौरीणां सप्तजन्मानुगं फलम् ॥ धर्मेण विधिना दातुमसगो

दा०
॥ ३५॥

त्रेण युज्यते इति॥ ऋष्यशृंगः ॥ वरगोत्रं समुच्चार्य प्रपितामहपूर्वकम् ॥ नाम संकीर्तयेद्विद्वान्
कन्यायाश्चैवमेव हि॥ तिष्ठेदुदङ्मुखो दाता तिष्ठेत्पूर्वमुखो वरः॥ मधुपर्काचितायैनां तस्मै दद्या
त्सदक्षिणाम्॥ उदपात्रं तदादाय मंत्रेणानेन दापयेत्॥ इति॥ तिष्ठेदिति अनुपविष्ट इत्यर्थः॥ गौरी
कन्यामिमामित्यादि पुत्रपौत्रप्रवर्धिनीमित्यंतं प्रयोगेवक्ष्यामः॥ भूमिधेनूश्च दासीं च वासांसि च स्व
शक्तिः॥ महिषीर्वाजिनश्चैव दद्यात्स्वर्णमणीनपि॥ इति॥ ततः स्वगृह्यविधिना होमाद्यं कर्म कारयेत् ।
यथाचारं विधेयानि मांगल्यकुतुकानि च॥ इति॥ अथ कन्यादानप्रयागः॥ तत्रादौ यथाशास्त्रं मधुप
र्केण संपूज्य वरं प्राङ्मुखं वधूं प्रत्यङ्मुखीमुपवेश्य पित्रादिको वधूवरदक्षिणतः स्वदक्षिणस्थपत्नीसहि
त उदङ्मुखो दर्भेष्वासीनो दर्भान्धारयमाणो देशकालौ संकीर्त्य मम सप्तपितृणां निरतिशयः सानंद
ब्रह्मलोकावाप्त्यादिकन्यादानफलपोक्तफलावाप्तये अनेन वरेण स्यात् कन्यायामुत्पादयिष्य - माण
संतत्या द्वादशाश्वरान् द्वादशपरान् पुरुषान् रवित्रीकर्तुमात्मनश्च लक्ष्मीनारायणप्रीतये ब्राह्मविवाह

चं०

॥ ३५॥

विधिना कन्यादानमहं करिष्ये ॥ इति ॥ सकुशाक्षतजलेन संकल्प्य सगतीक उत्थायोदइमुखएव
 कन्यां संप्रगृह्य पठेत् ॥ कन्यां कनकसंपन्नां कनकाभरणैर्युताम् ॥ दास्यामि विष्णवे तुभ्यं ब्रह्मलोक
 जिगीषया ॥ विश्वं भरः सर्वभूतः साक्षिण्यः सर्वदेवताः ॥ इमां कन्यां प्रदास्यामि पितॄणां तारणाय
 च ॥ इति मंत्रौ पठित्वा स्वदक्षिणस्थभार्यादत्तपूर्वकल्पितजलधारामविच्छिन्नां नवकांस्यपात्रोपरि
 धृतकन्यां जल्युपरि स्थवरां जलिदक्षिणहस्ते क्षिपन्वहेत् ॥ कन्या तारयतु । पुण्यं वर्धताम् । शिवा
 आपः संतु । सौमनस्यस्तु । अक्षतं चारिष्टं चास्तु । दीर्घमायुः श्रेयः शांतिः पुष्टिस्तुष्टिश्चास्तु ।
 यच्छ्रेयस्तदस्तु । यत्पापं तत्प्रतिहतमस्तु ॥ पुण्याहं भवंतो ब्रुवंतु । स्वस्ति भवंतो ब्रुवंतु । ऋद्धिं
 भवंतो ब्रुवंतु । श्रीरस्तिवति भवंतो ब्रुवंतु ॥ अस्तु श्रीरिति प्रतिवचनं सर्वत्र ज्ञेयम् ॥ अमुकामुकप्रव
 रोपेतामुकगोत्रोत्पन्नोऽमुकशर्माहं मम समस्तपितॄणामित्यादि श्रीलक्ष्मीनारायणप्रीतये इत्यंतं
 पूर्वोक्तमुक्त्वा अमुकप्रवरोपेतायामुकगोत्रायामुकप्रपौत्रायामुकपौत्रायामुकपुत्रायामुकशर्मणेवरा

दा०
॥३६॥

यश्रीधररूपिणे कन्यार्थिने अमुकामुकप्रवरोपेताममुकगोत्राममुकप्रपौत्रीममुकपौत्रीममुकस्य मम
पुत्रीममुकदेवीनाम्नीं कन्यां श्रीरूपिणीं वगार्थिनीं यथाशक्त्यलंकृतां प्रजापतिदेवत्यां धर्मप्रजास
हत्वकर्मभ्यस्तुभ्यमहं संप्रददे कन्यां प्रतिगृह्णातु भवानिति वरहस्ते सकुशाक्षतजलंक्षिपेत्॥ प्रजा
पतिः प्रीयताम् इति मनसा स्मरेत्॥ न ममेति न वदेदिति केचित्॥ ततो॥ दाता॥ गौरीं कन्यामि
मांविप्र यथाशक्ति विभूषिताम्॥ गोत्राय शर्मणे तुभ्यं दत्तां विप्र समाश्रय॥ कन्ये ममाग्रतो भूयः
कन्ये मे देवि पार्श्वयोः॥ कन्ये मे पृष्ठतो भूयास्त्वदानान्मोक्षमाप्नुयाम्॥ मम वंशकुले जाता
पालिता वत्सराष्टकम्॥ तुभ्यं विप्र मया दत्ता पुत्रपौत्रप्रवर्धिनी॥ धर्मे च अर्थे च कामे च
नातिचरितव्या त्वयेयम्॥ नातिचरामीति वरः॥ एवं समस्तेत्यादिनातिचरामीत्यंतं कन्यादानं
त्रिवारं कार्यमिति शौनकः॥ ततो वरः॥ देवस्यत्वा० भ्यां प्रतिगृह्णामि॥ ॐ स्वस्तीत्युक्त्वा
कन्याया दक्षिणांसमभिमृश्या॥ क इदं कस्मा अदादिति यथाशाखंकामस्तुतिं पठित्वा पृथ्वौ

च०

॥३६॥

प्रतिगृह्णात्वितिजपित्वा गृहस्थाश्रमांतर्गतश्रौतस्मार्तकर्मानुष्ठानसिद्धये धर्मप्रजासहत्वकर्मसि
 द्धयर्थं च कन्यांप्रतिगृह्णामीति वदेत्॥ ततोदातादेशकालौसंकीर्त्यकृतस्य कन्यादानकर्मणः सांग
 तासिद्धयर्थमिदं सुवर्णमग्निदैवतं दक्षिणात्वेन तुभ्यमहंसंप्रददेनममेतिवरहस्तेदद्यात्॥ ॐस्वस्ती
 तिवरः॥ ततोदाताएवमेवजलपात्रभोजनभाजनानिगोमहिष्यश्वगजदासीदासभूवाहनालंकारादि
 यथाविभवं संकल्प्यदद्यात्॥ ततोब्रह्माणभोजनं संकल्प्य भूयसीं च दद्यात्॥ कर्मेश्वरार्पणंकुर्यात्॥
 अन्यदपि यथाचारं कार्यम् ॥ विस्तरस्तु प्रयोगरत्नादौ ज्ञेयः॥ कन्यागृहे भोजननिषेधो मदन
 रत्ने वह्निपुराणे॥ अप्रजायां तु कन्यायां न भुंजीतकदाचन ॥ दौहित्रस्य मुखंदृष्ट्वा किमर्थमनु
 शोचति॥ इति कन्यादानप्रयोगः॥ अथ कपिलादानम्॥ सा च दशधोक्ता वाराहे॥ सुवर्णकपिला
 पूर्वा द्वितीया गौरपिंगला ॥ तृतीया चैव रक्ताक्षी चतुर्थी गुडपिंगला ॥ पंचमी बहुवर्णा
 स्यात्षष्ठी च श्वेतपिंगला॥ सप्तमी श्वेतपिंगाक्षी अष्टमी कृष्णपिंगला॥ नवमी पाटला प्रोक्ता

दा०

॥३७॥

दशमी पुच्छपिंगला । एता दशविधाः रुयाताः कपिलास्ते महामुने ॥ सर्वा ह्येता महाभागास्ता
 रयन्ति न संशय इति ॥ भादित्यपुराणे ॥ सहस्रं यो गवां दद्यात्कपिलां त्वेकदैवहि ॥ सममेव पुरा
 प्राह ब्रह्मा ब्रह्मविदां वरः इति ॥ तथा ॥ स्वर्णशृंग्यो रौप्यसुराः सवत्सा या भवन्ति हि ॥ सुरभी
 लोकमासाद्य रमते तावतीः समाः इति ॥ महाभारते ॥ समानवत्सां कपिलां धेनुं दद्यात्पयस्विनीम्
 सुश्वेतवस्त्रसंवीतां ब्रह्मलोके महीयते इति ॥ अथ कपिलादानप्रयोगः ॥ पुण्यकाले कृतनित्यक्रियः
 अद्येत्यादि ० मम गोसहस्रदानफलावाप्तये सवत्सकपिलायाः रोमपरिमितवत्सरपर्यन्तं कामधेनुलोक
 निवाससिद्धये च इमां सवत्सां कपिलां सुवर्णशृंगी रौप्यसुरां ताम्रपृष्ठीं कांस्योपद्रोहां घंटाभरणां
 श्वेतवस्त्रयुगच्छन्नां चन्दनस्रग्विभूषितां सोपस्करां रुद्रदैवत्यां गोत्राय शर्मणे सुपूजिताय ब्राह्मणाय
 तुभ्यमहं संप्रददे नममेति दद्यात् ॥ मंत्रस्तु मास्त्ये ॥ कपिले सर्वदेवानां पूजनीयासि रोहिणी ॥
 तीर्थदेवमयी यस्मादतः शान्तिं प्रयच्छ मे ॥ इति मंत्रान्ते प्रदक्षिणां कुर्यात् ॥ ततः सुवर्णं दक्षिणां

च

॥३७॥

दद्यात् ॥ उक्तोपस्करकपिलादानफलं मात्स्ये ॥ वस्त्रं चतुर्गुणं दत्त्वा दक्षिणां च चतुर्गुणाम् ॥
 एतैरलंकृतां धेनुं घंटाभरणभूषिताम् ॥ कपिलां विप्रमुख्याय दत्त्वा मोक्षमवाप्नुयात् ॥ इति ॥
 तथा ॥ द्विगुणोपस्करोपेता महती कपिला स्मृता ॥ उपस्कराः सुवर्णं शृगवस्त्रदोहनपात्राद्याः
 सामान्यगोदाने वक्ष्यमाणाः ॥ दत्ता सा विप्रमुख्याय स्वर्गमोक्षफलप्रदा ॥ सप्तजन्मकृतात्पापान्मु-
 च्यते नात्र संशयः ॥ यान्यानर्थयते कामांस्तान् प्राप्नोति मानव इति ॥ महाकपिलादानप्रयो-
 गस्तु ॥ अद्येत्यादिमम समस्तजन्मकृतपापनाशपूर्वकं महाकपिलादानकल्पोक्तफलावाप्त्यर्थं पुत्र-
 पौत्रादिसहिताय शर्मणे सालंकृतां इमां महाकपिलां द्विगुणोपस्करोपेतां रुद्रदैवत्यां तुभ्यमहंसंप्र-
 ददे नममेति दद्यात् ॥ ततः सुवर्णं दक्षिणां दत्त्वा समापयेत् मंत्रस्तु पूर्वमेवोक्तः इति महा-
 कपिलादानप्रयोगः ॥ इति महादशदानानि ॥ अथ दशधेनुदानानि ॥ यास्तु पापविनाशिन्यः
 कथिता दश धेनवः ॥ तासां स्वरूपं वक्ष्यामि नामानि च नराधिप ॥ प्रथमा गुडधेनुः स्याद्द्वृत

दा०
॥३८॥

धेनुस्तथापरा ॥ तिलधेनुस्तृतीया तु चतुर्थी जलधेनुका ॥ क्षीरधेनुस्तु विख्याता मधुधेनुस्तथापरा ॥ सप्तमी शर्कराधेनुर्दधिधेनुस्तथाष्टमी ॥ रसधेनुस्तु नवमी दशमी स्यात्स्वरूपतः ॥ कुंभान् घृतादिधातूनामितरासां तु राशयः ॥ सुवर्णधेनुमप्यत्र केचिदिच्छन्ति मानवाः ॥ नवमी तिलतैलेन तथान्येऽपि महर्षयः ॥ रसधेनुस्थाने सुवर्णधेनुं जलधेनुवत्पूजयेत् ॥ एतद्विधानमपि मात्स्ये ॥ अजिनं तु चतुर्हस्तं प्राग्ग्रीवं विन्यसेद्भुवि ॥ गोमयेनोपलिप्तायां दर्भानास्तीर्यसर्वतः तत्रैणं वाजिनं तद्वद्वत्सस्य परिकल्पयेत् ॥ लघुकृष्णाजिनम् ॥ प्राङ्मुखीं कल्पयेद्धेनुमुदक्पादां सवत्सकाम् ॥ प्राङ्मुखीं प्राक्शिरसम् ॥ सवत्सां उत्तरभागस्थितवत्ससहिताम् ॥ उत्तमा गुडधेनुः स्यात्सदा भारचतुष्टया ॥ वत्सं भारेण कुर्वीत भाराभ्यां मध्यमा स्मृता ॥ अधभारेण वत्सः स्यात्कनिष्ठा भारकेण तु ॥ चतुर्थीशेन वत्सः स्याद्बृहवित्तानुसारतः ॥ तुलापलशतं प्राहुर्भारः स्याद्विंशतिस्तुला इति ॥ भारः पलसहस्रात्मको भवतीत्युक्तं परिभाषायाम् ॥ धेनुवत्सो घृत

चं०

॥३८॥

स्यैतौ सितसूक्ष्मांबरावृतौ ॥ शुक्तिकर्णाविश्रुपादौ शुचिमुक्ताफलेक्षणौ ॥ सितसूत्रशिरालौ
 तौ सितकंबलकंबलौ ॥ ताम्रगुडकपृष्ठौ तौ सितचामररोमकौ ॥ ककुत्प्रदेशो गुडकः ॥ विद्रुम
 भूयुगोपे तौ नवनीतस्तनान्वितौ ॥ क्षौमपुच्छौ कांस्यदोहाविंद्रनीलकतालुकौ ॥ सुवर्णशृंगाभ
 रणौ राजतेश्वरसंयुतौ ॥ नानाफलमयैर्दत्तैर्घ्राणगंधकरंडकौ ॥ गंधकरंडकः कर्पूरादिपात्रविशेषः ॥
 एवं रचित्वा धूपादिभिरभ्यर्चयेत् ॥ वस्त्रमुक्तादीनि भारतो मानाधिक्ये फलाधिक्यम् ॥ अथास्य
 प्रयोगः ॥ यजमानः कृतनित्यक्रियः पुण्यकालेशुचिरवेत्यादि म न समस्तपापक्षयद्वारा श्रीपरमे
 श्वरप्रीत्यर्थं गुडधेनुदानं करिष्ये इति संकल्प्य ॥ विप्रं वस्त्राभारणादिभिः संपूज्य प्रदक्षिणीकृत्य सर्व
 पापक्षयकाम इमां गुडधेनुं गोत्राय शर्मणे ब्राह्मणाय सुश्रुजिताय तुभ्यमहं संप्रददेन मम इति तद्धस्ते
 सकुशतिलजलंगोपुच्छं दद्यात् ॥ विप्रस्तु देवस्य त्वेति प्रतिगृह्य स्वस्तीत्युक्त्वा यथाशाखं कामस्तुतिं
 पठेत् ॥ ततः सुवर्णं दक्षिणां दद्यात् ॥ प्रार्थनामंत्रास्तु ॥ या लक्ष्मीः सर्वभूतानां या च देवेष्वव

दा०
॥३९॥

स्थिता॥ धेनुरूपेण सा देवी वांछितं मे प्रयच्छतु॥ देहस्था या च रुद्राणीशंकरस्य सदाप्रिया ॥
 धेनुरूपेण सा देवी मम पापं व्यपोहतु॥ विष्णोर्वक्षसि या लक्ष्मीः स्वाहा या च विभावसोः॥ चंद्रार्क
 शक्रशक्तिर्या धेनुरूपास्तु सा श्रियै॥ चतुर्मुखस्य या लक्ष्मीर्या लक्ष्मीर्धनदस्य च॥ या लक्ष्मीर्लो
 कपालानां सा धेनुर्वरदास्तु मे॥ स्वधा त्वं पितृमुख्यानां स्वाहायज्ञभुजां तथा॥ सर्वपापहरा धेनू
 स्तस्माच्छांतिं प्रयच्छ मे इति॥ एवमामंत्र्य ब्राह्मणाय तां धेनुं निवेदयेत् । एतदेव विधानं सर्वधेनू
 नाम् ॥ प्रत्यक्षधेनुव्यतिरिक्तानामित्यर्थः ॥ उक्तं रचनायास्तत्रानुपयोगात्॥ ततोभूयसीं दक्षिणां
 दत्त्वा ब्राह्मणान् भोजयेदिति ॥ एतदेव विधानं स्यात्त एवोऽस्कराः स्मृताः॥ अयने विषुवे पुण्ये
 व्यतीपाते तथा पुनः॥ गुडधेन्वादयः सर्वा उपरागादिपर्वसु ॥ यथाशक्ति प्रदातव्या भुक्तिमुक्ति
 फलप्रदाः इति ॥ अत्र द्रोणपरिमाणा तिलधेनुरुक्ता कल्पतरौ ॥ तत्प्रकारस्तु विष्णुधर्मोत्तरे॥
 अनुलिप्ते महीपृष्ठे वस्त्राजिनकुशावृते॥ धेनुं तिलमयीं कृत्वा सर्वरत्नैरलंकृताम्॥ धेनुं द्रोणेन कुर्वीत

च०

॥३९॥

आढकेन तु वत्सकम्॥स्वर्णशृंगीं रौप्यसुरां गंधघ्राणवतीं तथा॥कुर्याच्चशर्कराजिह्वां गुडास्याम
 विकंबलाम्॥इक्षुपादांताम्रपृष्ठीं शुचिमुक्ताफलेशणाम्॥प्रशस्तपात्रश्रवणां फलदंतमयीं शुभाम् ॥
 सगदामपुच्छांकुर्वीतनवनीतस्तनान्विताम्॥सितवस्त्रयुगच्छत्रांधंटाभरणभूषिताम्॥ईदृक्संस्थान
 संपन्नां कृत्वाश्रद्धासमन्वितः ॥ कांस्योपदोहनां दद्यात्केशवः प्रीयतामिति ॥ इति कर्तव्यता॥
 मंत्रास्तु गुडधेनूक्ता एव॥प्रार्थनामंत्रास्तु वह्निपुराणे॥तिलाश्च पितृदेवत्या निर्मिताश्चेह गोसवे॥
 ब्रह्मणा तन्मयी धेनुर्दत्ता प्रीणातु केशवः॥इति मंत्रांतरमुक्तम्॥प्रतिमा तिलधेन्वादीनां विक्रया
 युक्तं हेमाद्रौ ब्रह्मवैवर्ते ॥ दानकाले तु देवत्वं प्रतिमानां प्रकीर्तितम्॥धेनूनामपि धेनुत्वं श्रुत्युक्तं
 दानयोगतः ॥ दातुर्वै दानकाले तु धेनवः परिकीर्तिताः ॥ विप्रस्य व्यायकाले तु द्रव्यं
 तदिति निश्चयः॥दानसंबधिविप्रेण द्रव्यमागच्छता गृहम्॥तत्सर्वं विदुषा तेन विक्रेयंस्वेच्छया
 विभो॥कुटुंबभरणं कार्यं धर्मकार्यं च सर्वशः॥ अन्यथा नरकंयातीत्येवमाह पितामहः॥इति॥

दा०

॥४०॥

इति तिलधेनुदानम्॥ अथ घृतधेनुदानं विष्णुधर्मोत्तरे॥ तिलाभावे तथा दद्याद्घृतधेनुं प्रयत्नतः॥
 वासुदेवं जगन्नाथं घृतक्षीरामिषार्चितम्॥ संपूज्य पूर्ववत्पुष्पैर्धूपदीपादिभिर्नरैः॥ तत्रैव विधानमाह
 गव्यस्य सर्पिषः कुंभं पुष्पमालादिभूषितम्॥ कांस्यापि धानसंयुक्तं सितवस्त्रयुगेन च॥ हिरण्य-
 सहितं तद्वन्मणित्रिद्रुममौक्तिकैः॥ अत्र पलसहस्रं गरिमाणं कुंभः॥ द्वादशपलाधिकं पञ्चशतपलाधि-
 को वा॥ इक्षुयष्टिमयान्पादान् खुगान् रौप्यमयांस्तथा॥ सौवर्णे चाक्षिणीं कुर्याच्छृंगे चागुरुका-
 ष्टजे॥ सप्तधान्यमये पार्श्वे पत्रोर्णे नवकं वले॥ पत्रोर्णे धौतकौशेयम्॥ कर्पूरघ्राणम् फलमयान्
 स्तनान् शर्करया जिह्वा गुडक्षीरमयं मुखं क्षौमं पुच्छम्॥ रोमाणि सितसर्षपैः ताम्रपृष्ठीम् एता-
 दशीकृत्वा विधिना संपूज्य तथा ब्राह्मणं यथाविभवस्त्रालंकारादिभिः संपूज्य दद्यात्॥ विधिस्तु
 प्राग्वत्॥ मंत्रस्तु स्कांदे॥ घृतं गावः प्रसूयन्ते घृतं भूम्यां प्रतिष्ठितम्॥ घृतमग्निश्च देवाश्च घृतं मे
 सम्प्रदीयताम्॥ इति दानफलमपि तत्रैव॥ घृतक्षीरवहा नद्यो यत्र पायसकर्मदाः॥ तेषु लोकेषु सर्वेषु

चं०

॥४०॥

सुपुण्येषु प्रजायते ॥ सकामानामियं व्युष्टिः कथिता नृपसत्तम ॥ व्युष्टिः फलम् ॥ विष्णुलोकं नरा
 यांति निष्कामा धेनुदानतः ॥ इति ॥ दक्षिणा तु हिरण्यमेव हेमाद्रिः सुवर्णं प्रभृति शक्त्या वेत्त्युक्तं
 मदनरत्ने ॥ इति घृतधेनुदानम् ॥ अथ जलधेनुदानम् ॥ कांदे ॥ जलं कुम्भं नरव्याघ्रं सुवर्णरजता
 न्वितम् ॥ सुवर्णशृङ्गरजतखुरान्वितमिति स्मृतम् ॥ रत्नगर्भमशेषैस्तु ग्राम्यैर्धान्यैः समन्वितम् ।
 सितवस्त्रयुगच्छत्रं दूर्वापल्लवशोभितम् ॥ कुष्ठमांसीमुरोशीरवालकामलकैर्युतम् ॥ प्रियंगुपत्रसहितं
 सितवस्त्रोपवीतिनम् ॥ सच्छत्रं सदुपानत्कं दर्भविष्टरसंस्थितम् ॥ चतुर्भिः संभृतं भूयस्ति लपात्रै
 श्चतुर्दिशम् ॥ स्थगितं दधिपात्रेण घृतक्षीरवता मुखे ॥ तिलपात्राणि ताम्रमयानि दधिपात्रं कांस्यम
 यम् ॥ उपोषितो वासुदेवं जलेशयमभ्यर्च्य संकल्प्य जलधेनुं विप्रं च वस्त्रादिभिः संपूज्य
 सवत्सां जलधेनुं गुडधेनुमिव दद्यात् ॥ ततो या लक्ष्मीरित्यादि पूर्वोक्तैर्मन्त्रैः प्रार्थयेत् इति ॥
 जलधेनुदानम् ॥ अथ क्षीरधेनुदानम् ॥ स्कांदे ॥ क्षीरधेनुं प्रवक्ष्यामि तां निबोध नराधिप ॥

दा०
॥४१॥

अनुलिप्ते महीपृष्ठे गोमयेन नराधिप ॥ गोचर्ममानमात्रेणकुशानास्तीर्य सर्वतः ॥ तस्योपरि
महाराज न्यसेत्कृष्णाजिनं ततः॥तत्र गोमयेनकुंडलिकां कृत्वा तत्र क्षीरकुंभं चतुर्थीशेन वत्सकं
चसंस्थाप्यचंदनागुरुशृंगीप्रशस्तपत्रश्रवणा निलपात्रोपरिन्यस्ता हेमयुक्तगुडमुखी शर्कराजिह्वा
फलदंती मुक्ताफलक्षणाइक्षुपादादर्भरोमासितकंबला एतादृशीं सवत्सामभ्यर्च्यद्विजंचवस्त्रालं
कारादिभिः संपूज्य अग्रेत्यादि गोत्राय शर्मणे सालंकृताय इमां क्षीरधेनुं पूर्वोक्तसोपस्कृत्युतां
समस्तं पापक्षयकामस्तुभ्यमहं संप्रददे न ममेति देवत् । देवस्यत्वा स्वस्तीत्युक्त्वा यथाशास्त्रं
कामस्तुतिं पठेत् ॥ ततो या लक्ष्मीरित्यादिमंत्रैः प्रार्थयेत् ॥ इति क्षीरधेनुदानम् ॥ अथ मधुधे
नुदानम् ॥ स्कांदे ॥ मधुधेनुं प्रवक्ष्यामि सर्वपापप्रणाशिनीम् ॥ अनुलिप्ते महीपृष्ठे कृष्णाजिनकु
शोत्तरे ॥ मधुकुंभं संस्थाप्य सवत्सां मधुधेनुं प्रकल्पयेत् ॥ ततस्तच्चतुर्दिक्षु चत्वारि पात्राणि
विन्यस्य तांचवस्त्रयुग्मेनाच्छाद्यमधुवाताक्रतायतइतिमंत्रमुक्त्वा तां धेनुं द्विजंच पूर्ववदभ्यर्च्य

चं०

॥४१॥

अद्येत्यादिगोत्रायशर्मणे सालंकृताय सौवर्णमुखीं अगुरुचंदनशृंगीं ताम्रपृष्ठीं सूत्रपुच्छां इक्षुपादां
 सितकंबलकंबलां गुडमुखीं शर्कराजिह्वां मौक्तिकनेत्रां फलदंतीं दर्भरोमां प्रशस्तपत्रश्रवणां नवनी
 तस्तनीं सप्तधान्योपेतां घंटाभरणभूषितां कांस्यदोहां सुपूजितां इमां मधुधेनुं सर्वपापक्षयकामः
 पुच्छदेशोपविष्टाय तुभ्यमहं संप्रददे न ममेति ॥ ततः सुवर्णदक्षिणां दत्त्वा ॥ या लक्ष्मी
 रित्यादि पूर्वोक्तमंत्रैः प्रार्थयेत् ॥ इति मधुधेनुदानम् ॥ अथ शर्कराधेनुदानम् ॥ स्कांदे ॥
 तद्वच्च शर्कराधेनुं शृणु राजन्यथार्थनः ॥ अनुलिप्ते महीपृष्ठे कृष्णाजिनकुशोत्तरे ॥ भार
 चतुष्टयपरिमिता धेनुस्तच्चतुर्थांशो वर्तते ॥ भारद्वये अष्टमांश इति स्वशक्त्या वा कार्या
 सर्वधान्यानि चतुर्दिक्षु संस्थाप्य अद्येत्यादि गोत्रायशर्मणे सालंकृताय इमां शर्कराधेनुसुवर्ण
 शृंगी मौक्तिकनयनां गुडमुखीं पिष्टमयजिह्वां कंबलपट्टसूत्रेण वेष्टितां कंठाभरणभूषितामिक्षुपादां
 गौप्यसुरां नवनीतस्तनीं प्रशस्तपर्णश्रवणां सितचामरभूषितां पंचरत्नसमायुक्तां दर्भरोमां कांस्य

दा०
॥४२॥

दोहनां गंधपुष्पाद्यार्चितां समस्तपापक्षयकामस्तुभ्यमहं संप्रददे न ममेति सुवर्णदक्षिणां दद्यात्
ततो या लक्ष्मीरित्यादिमंत्रैः संप्रार्थ्य भूयसीं दद्यात् ॥ विप्रमुखं नेक्षेदिति ॥ पंचरत्नानि तु अप-
रार्कं कनकं हीरकं नीलपद्मरागं च मौक्तिकम् ॥ पंचरत्नमिदं प्रोक्तमृषिभिः पूर्वदर्शेभिरिति ॥ इति
शर्कराधेनुदानम् ॥ अथ दधिधेनुदानम् ॥ स्कांदे ॥ तत्र उपलिप्तायां भूमौ आस्तीर्णे कुशकृष्णा-
जिने सप्तधान्योपरि दधिकुंभं संस्थाप्य चतुर्थांशेन वत्संकृत्वा गोत्राय शर्मणे सालंकृताय सुवर्ण-
मुखीं प्रशस्तपत्रश्रवणां मुक्ताफलेक्षणां चंदनागुरुशृंगीं मुखे विशेषगंधद्रव्यैर्युक्तां शर्करया कृत-
जिह्वां श्रीखंडेन कृतघ्राणां फलमयदंतां सितकंबलच्छत्रां दर्भरोमां सूत्रमयपुच्छां रौप्यमुखीं वा
नवनीतस्तनीमिक्षुपादां सर्वाभरणभूषितां वस्त्रयुग्मेनाच्छादितां गंधपुष्पाद्यार्चितामिमां दधिधेनुं सर्व-
पापक्षयकामो दधिक्राव्ण इति मंत्रं पठित्वा तुभ्यमहं संप्रददे न ममेति गुडधेनूक्तमंत्रेण वा दद्यात्
ततः सुवर्णदक्षिणां दत्त्वा या लक्ष्मीरित्यादिमंत्रैः प्रार्थयेत् ॥ इति दधिधेनुदानम् ॥ अथ रसधेनु

च०

॥४२॥

दानम् ॥ स्कादे ॥ रसधेनुं महाराज कथयामि समासतः ॥ अनुलिप्ते महीपृष्ठे कृष्णाजिनकुशो
 त्तरे ॥ इक्षुरसस्य घटं पूरयित्वा तच्चतुर्थीशेन वत्सं संपाद्य अद्येत्यादि ० गोत्राय शर्मणे सालंकृताय
 इमां रसधेनुं सुवर्णशृंगाभरणयुतां रौप्यखुरां वस्त्रपुच्छामिक्षुपादां पुष्पकंबलां ताम्रपृष्ठीं पुष्परोमां
 ब्रीहियुतां चतुर्दिक्षु दीपसमायुक्तां सर्वगं वविभूषितां पूर्वादिदिक्षु तिलपात्रचतुष्टयावृतां सुश्रुजिताय
 सर्वपापक्षयपूर्वकैकविंशतिकुलोद्धरणकामस्तुभ्यमहं संप्रददे नममेति सुवर्णदक्षिणां दद्यात् ॥ मंत्रा
 स्तु गुडधेनुक्ता एव शेषोपस्कराश्च ॥ एवमुच्चारयित्वा तु दीयते वै द्विजन्मने ॥ दशपूर्वान्परांश्चैव
 आत्मानं चैकविंशतिम् ॥ इति रसधेनुदानम् ॥ अथ स्वरूपतो गोदानम् ॥ अंगिराः ॥ गौरेकस्यैव
 दातव्या श्रोत्रियाय कुटुंबिने ॥ सा हि तारयते पूर्वान्सप्त सप्त च सप्त च ॥ इति देवलः ॥ सुशीलां
 लक्षणवतीं युवतीं वत्ससंयुताम् ॥ बहुदुग्धवतीं स्निग्धां धेनुं दद्याद्विचक्षणे ॥ अथ गोदानप्रयोगः ॥
 कर्ता कृतनित्यक्रियः पुण्यकाले अद्येत्यादि ० यथाशक्ति यथाज्ञानं गोदानमहं करिष्ये

दा०
॥४३॥

इति संकल्प्य सवत्सां धेनुं द्विजं च यथाविभवं वस्त्रालंकारादिभिः संपूज्य गोशृंगमूला
दिस्तनांतस्थानादिषु देवताः पूजयेत् ॥ तद्यथा । शृंगमूले ब्रह्मविष्णुभ्यां नमः ब्रह्म
विष्णू पूजया० शृङ्गाग्रेसर्वतीर्थेभ्यो नमः सर्वतीर्थानि पूजयामि॥एवं सर्वत्र॥शिरोमध्ये शिवाय०
ललाटेऽदेव्यै नमः०॥नासिकायां षण्मुखाय०॥नासापुटयोः कंबलाश्वतरनागाभ्यां०॥कर्णयोः
अश्विभ्यां० ॥ चक्षुषोः शशिभास्कराभ्यां०॥दंतेषु वायवे०॥जिह्वायां वरुणाय०॥हंकारे सर
स्वत्यै० ॥ गंडयोः पक्षमासाभ्यां० ओष्ठयोः संध्याद्वयाय० ॥ ग्रीवायां इंद्राय० ॥ कुक्षिदेशे
रक्षोभ्यो० ॥ उरसि साध्येभ्यो०॥पादेषु धर्माय०॥जंघासु अधर्माय०॥खुरमध्ये गंधर्वेभ्यो०॥
खुराग्रेपन्नगेभ्यो०॥खुरपश्चिमाग्रे अप्सरोभ्यो०॥पृष्ठे एकादशरुद्रेभ्यो०॥सर्वसंधिषु वसुभ्यो०॥
श्रोणितटे पितृभ्यो०॥लांगूले सोमाय० ॥ गुह्ये आदित्यरश्मिभ्यो० गोमूत्रे गंगायै०॥गोमये
यमुनायै॥क्षीरे सरस्वत्यै०॥दध्नि नर्मदायै०॥घृते अग्नये०॥रोमसु अष्टाविंशतिदेवकोटिभ्यो०॥

च०

॥४३॥

उदरे पृथिव्यै० ॥ पयोधरेषु चतुःसमुद्रेभ्यो चतुरः ससुद्रान्पूजयामि ॥ एता अंगेषु संपूज्य
 अद्येत्यादि० गोत्राय शर्मणे सुपूजितां पृथ्वीदानसमफलकामः सर्वपापक्षयकामो विष्णुप्रीतिकामो
 वा इमां प्रत्यक्षधेनुं सुवर्णशृंगीं रौप्यसुरांताम्रपृष्ठीं घंटाग्रैवेयकां मुक्तालांगूलां कांस्योपदोहनीं सि
 तवस्त्रद्रयोपेतां सर्वाभरणभूषितां सोपस्करां रुद्रदैवत्यांतुभ्यमहं संप्रददे न ममोति तिलपात्रेषु
 ताक्तं गोपुच्छं कृत्वा विप्रहस्ते सतिलकुशोदकं दद्यात् ॥ मंत्रस्तु ॥ यज्ञसाधनभूताया विश्वस्याघौघ
 नाशिनी ॥ विश्वरूपधरो देवः प्रीयतामनया गवा ॥ नतो दाता दानप्रतिष्ठासिद्धयर्थं सुवर्णं दक्षिणां
 दत्त्वा प्रार्थयेत् ॥ नमो गोभ्यः श्रीमतीभ्यः सौरभेयीभ्य एव च ॥ नमो ब्रह्मसुताभ्यश्च पवित्राभ्यो
 नमोनमः ॥ पूजितासी वसिष्ठेन विश्वामित्रेण धीमता ॥ सुरभे हर मे पापं यन्मया दुष्कृतं कृतम् ॥
 इति ॥ गावो ममाग्रतः संतु गावो मे संतु पृष्ठतः ॥ गावो मे हृदये संतु गवां मध्ये वसाम्यहम् ॥
 इति पठित्वा धेनुं द्विजं च प्रदक्षिणीकृत्य किञ्चिदनुव्रजेत् ॥ इति गोदानप्रयोगः ॥ अथ श्वेतवर्णा-

दा०
॥४४॥

दिगोदानफलमुक्तं पाद्मे॥श्वेता सुतप्रदा प्रोक्ता चंद्रलोकप्रदायिनी॥कृष्णास्वर्गप्रदा ज्ञेया गौरी
स्यात्कुलवर्धिनी॥कपिला सर्वपापघ्नी नानावर्णा च मोक्षदा इति॥अथ समानवर्णगोवत्सदानफ
लम् ॥ महाभारते॥रोहिणीं तुःयवर्णां तु सवत्सां च पयस्विनीम्॥प्रदत्त्वा वस्त्रसंवीतांसूर्यलोके
महीयते॥समानवत्सां कृष्णां तु धेनुं सर्वाघनाशिनीम्॥ सुव्रतां वस्त्रसंवीतामस्मिंल्लोके महीयते॥
वातरेणुसवर्णां तु सवत्सां कांस्यदोहनीम् ॥ प्रदाय वस्त्रसंवीतां वारुणंलोकमश्नुते॥हिरण्यवर्णां
पिंगाक्षीं सवत्सां दक्षिणायुताम्॥प्रदद्याद्रस्त्रसंवीतां कौबेरं लोकमाप्नुयात् ॥ पलालधृम्वर्णां तु
पितृलोके महीयते ॥ सवत्सां पीवरां दत्त्वा शितिकंठामलंकृताम् ॥ वैश्वदेवमसंबाधं स्थानं
श्रेष्ठं प्रपद्यते ॥ समानवत्सां गौरीं तु धेनुं सर्वाघनाशिनीम् ॥ सवत्सां कांस्यदोहां तु वसूनां
लोकमाप्नुयात् ॥ वत्सोपपन्नां नीलांगीं सर्वरत्नसमन्विताम् ॥ गंधर्वाप्सरसां लोकान्दत्त्वा
प्राप्नोति मानवः इति ॥ संकल्पे तु तत्फलं संकीर्त्य दद्यात् ॥ इति समानवर्णगोवत्स

च०

॥४४॥

दानफलम्॥अथ कृष्णधेनुदानम् ॥ मात्स्ये ॥ अद्येत्यादिसंकल्पादि पूर्ववत् ॥ मंत्रस्तु ॥
 कृष्णधेनो नमस्तुभ्यं ब्रह्मविष्णुशिवात्मके॥त्रिजन्मार्जितपापानिध्रुवं दानात्प्रणाशयइति॥अथ
 हेम शृङ्गीदानम् ॥मात्स्ये ॥ दशसौवर्णिके शृंगे खुराः पंचपलान्विताः॥पंचाशत्पलंकांस्यंताग्रं
 चापि तथैव च॥वस्त्रं च त्रिगुणं धेन्वा दक्षिणां च चतुर्गुणेति ॥ एवं विधिवद्दातुःफलमुक्तं नंदी
 पुराणे॥ विधिना तु यदा दत्ता पात्रे धेनुः सदक्षिणा॥दाता तारयते जन्तून्कुलानामयुतंशतम्
 इति ॥ महाभारतेऽपि । प्रासादा यत्र सौवर्णाःशय्या रत्नोज्ज्वलास्तथा॥वराश्चाप्सरसोयत्रतत्र
 गच्छन्ति गोप्रदाः॥तथा॥यावन्ति रोमाणिभवन्ति धेन्वास्तावन्ति वर्षाणि महीयते सः॥ स्वर्गा
 च्च्युतश्चापि ततोऽत्र लोके कुले समुत्पत्स्यति गोमतां तथा॥सालंकृतां सवत्सां च धेनुं संपूज्य
 भक्तितः ॥ सरत्नपूर्णा पृथिवी तेन दत्ता न संशय इति ॥ इति स्वरूपतो गोदानम्॥अथ कार्पा
 सधेनुदानम् ॥मात्स्ये ॥ अतः परं प्रवक्ष्यामिधेनुं कार्पासिकीं भुवि ॥सर्वविश्वस्यगुह्यर्थब्रह्मणा

दा०
॥४६॥

चांशुकं कृतम् ॥ सा च कार्पासभारेण श्रेष्ठा धेनुः प्रकीर्तिता ॥ मध्यमा च तदर्धेन तदर्धेन कनी
यसी ॥ पूर्ववस्त्रं च धान्यं च हिरण्यं च तथैव च ॥ वत्सकं तु चतुर्थांशान्मानमत्राभिधीयते
कुर्वीत पूर्ववद्धस्तवस्त्रधान्याद्युपस्कृतं इति ॥ ततो वाराहोक्तधेनुदानवत्क्रियाकल्पादिसंकल्पा
दारभ्य दानं कृत्वा प्रार्थयेत् ॥ मन्त्रास्तु ॥ हेमकुन्ददुसदृशेक्षीरार्णवसमुद्भवे ॥ सोमप्रिये सुधन्वाख्ये
सौरभेयि नमोऽस्तुते ॥ दत्तेयमिन्दुनाथाय शशांकायामृताय च ॥ अत्रिनेत्रप्रजाताय सोमराजाय
वै नमः ॥ यस्त्वेवं परया भक्त्या ब्राह्मणाय प्रयच्छति ॥ स याति चन्द्रलोकं तु सोमेन सह मोदते
इति कार्पासधेनुदानम् ॥ अथ लवणधेनुदानम् ॥ भविष्ये ॥ तत्र युधिष्ठिरं प्रति कृष्णः ॥ शृणु
राजन्प्रवक्ष्यामि लवणस्येह कल्पिताम् ॥ गोमयेनानुलिप्ते तु दर्भसस्तरसंस्थिताम् ॥ आविकं चर्म
विन्यस्य पूर्वांशाभिमुखस्थिताम् ॥ वस्त्रेणाच्छादितां कृत्वा धेनुं कुर्वीत बुद्धिमान् ॥ आढकेनैव कुर्वीत
बहुवित्तोपकल्पिताम् ॥ गां विप्रं च यथाविभवं वस्त्रालंकारादिभिः संपूज्य ॥ अद्येत्यादि ० गोत्राय

च०

॥४५॥

शर्मणे सुपूजिताय इमां लवणधेनुं फलस्तनीं सिंधुशुक्तिवर्णां सक्तुपिंडकपोलां यवास्यां कंबलपट्टं
 सूत्रप्रवेयकां ताम्रपृष्ठीं गुडपादां सर्वाभरणभूषितां सर्वपापक्षयकामो विष्णुप्रीतिकामो वा तुभ्यमहंसं
 प्रददौ नममेति पुत्रभार्यादियुतः प्रदक्षिणीकृत्य दद्यात् ॥ शेषं मधुधेनुवत् ॥ मंत्रस्तु ॥ लवणे वै रसाः
 सर्वे सर्वास्तिष्ठति देवताः ॥ सर्वदेवमये देवि लवणाख्ये नमोऽस्तु ते इति ॥ पुराणांतरेषु षोडश
 प्रस्थमिता चतुर्थांशेन वत्स इत्युक्तम् ॥ इति लवणधेनुदानम् ॥ अथ सुवर्णधेनुदानम् वह्नि
 पुराणे ॥ सुवर्णधेनुश्चाप्यत्र सुवर्णाश्च चतुर्दश ॥ सुनिर्णिक्तसुवर्णैश्च सप्तभिर्मध्यमा मता ॥ चतुर्भि
 श्च कनिष्ठा स्याच्चतुर्थांशेन वत्सकः ॥ गुडधेनुविधानेन दत्ता सर्वफलप्रदा ॥ अत्र विशेषो रौप्येण
 वत्स इति केचित् ॥ तथा ॥ अद्येत्यादि ० प्रवालशृंगीं घृतपात्रस्तनवतीं पद्मरोमां कर्पूरागुरुनासि
 कां मिष्टान्नरसवासितां शंखशृंगांतरां शुक्लिललाटस्थां नारीकेलश्रवणां गुडजानुकां पंचगव्यापा
 नवतीं कांस्यपृष्ठां पट्टस्रलांगूलां सप्तधान्यसमायुक्तां फलपुष्पोपेतां छत्रोपानत्समन्वितां सुव

दा०
॥४६॥

र्णधेनुं रुद्रदैवत्यां सहस्राश्वमेधफलावाप्तिकामः कुलसहस्रस्य स्वर्गे निवासकामश्च गोत्राय शर्मणे
सुपूजिताय तुभ्यमहं संप्रददे नममेति ॥ मंत्रस्तु ॥ सुवर्णधेनुं विप्राय प्रतिपाद्येदृशीं नरः ॥ हिरण्यरेता
पुरुषः पुराणः कृष्णपिंगलः ॥ ततहेमच्छविः स्रष्टा विश्वात्मा प्रीयतां मम इति ॥ अननैव तु
मंत्रेण धेनुदानं प्रकीर्तितम् ॥ अश्वमेधसहस्रस्य फलमाप्नोत्यसंशयम् ॥ कुलानां च सहस्रस्य स्वर्गं
नयति गोप्रदः इति ॥ इति सुवर्णधेनुदानम् ॥ अथ वंध्यात्वहरं सुवर्णधेनुदानम् ॥ वायुपुराणे ॥
चतुर्विधा च या वंध्या भवेद्रत्नवियोजनात् ॥ वक्ष्ये तस्याः प्रतीकारं तत्स्वरूपं निबोध मे ॥
बंध्या चतुर्विधा प्रोक्ता वंध्या, काकबंध्या, स्त्रीप्रसूः मृतप्रजा इति ॥ काकबंध्या तु काकवदेका
पत्या शेषाः स्पष्टा एषा ॥ धेनुरूपविशेषमाह हेमाद्रौ कर्मविपाके ॥ हिरण्येन यथाशक्त्या सवत्सां
कारयेद्दहाम् ॥ धेनुं पलेन वत्सं च पादेन गुरुरब्रवीत् ॥ यथाशक्त्येति पलेन वा तदर्धेन तदर्धाधेन
वा पुनः इति ॥ कर्मविपाकोक्तपरिभाषाप्रकारेण धेनुं रौप्यसुरां रत्नं पुच्छे नियोज्य घंटामुभयोरपि

चं०

॥४६॥

गले बद्धा रत्नमयतिलकं ललाटे बन्धीयात्॥ एतादृशीं समभ्यर्च्य पायसनैवेद्यं दत्त्वा मोदकान्
 पूपान् गुडलवणजीरकं सुवर्णदक्षिणां कंचुकंचनत्रवेणुमयशूर्पे निधाय एकं वायनकं धेनवे अन्या
 भ्यः पतिपुत्रवतीभ्यो ब्राह्मणीभ्यः षडष्टौ वा दद्यात्॥ ततो वेदपारगमलोलुपं ब्राह्मणं ऋणग्रस्तं
 दरिद्रं कुटुंबिनमाहूय वृत्वा यथा विभवं वस्त्रालंकारादिभिः संपूज्य ततो धेनुंसोमो धेनुमिति मंत्रेण
 सवत्सां च संपूज्य अभिमुपसमाधाय समिदाज्यचरुद्रव्यैः सोमो धेनुमिति मंत्रेण प्रत्येकमष्टोत्तरशत
 संख्यया हुत्वा स्वयमुदङ्मुखः प्राङ्मुखायोपविष्टाय गोपुच्छंतद्धस्ते निधाय दद्यात्॥ अद्येत्यादि
 इमां सवत्सां रौप्यसुरां रत्नपुच्छां घंटायुतकंठां रत्नतिलकां वायनोपेतां वस्त्रयुगच्छत्रां मुक्ता
 लांगूलां यथाशक्तिसोपस्करां रुद्रदेवत्यां वंध्यात्वहरां मम जीवत्पुत्रसंतानप्रतिबंधकीभूतसकलदुरि
 तनिरसनपूर्वकं आयुष्मत्सुपुत्रावाप्तिसिद्धयर्थं गोत्राय शर्मणे सुपूजिताय तुभ्यमहं संप्रददेनममेति
 सकुशतिलोदकं दद्यात् ॥ मंत्रस्तु वायवीये॥ धेनुरंगिरसः सत्रे वासिष्ठे सुरभिस्तथा॥ दुहिता

दा०
॥४७॥

च सुता भानोरग्रेष्व वरुणस्य च ॥ याश्च गावः प्रवर्तते वनेषूपवनेषु च ॥ प्रीणंतु ता मम सदा
पुत्रपौत्रप्रवर्धनाः ॥ प्रयच्छंतु दिवारात्रमविच्छेदं च संततेः ॥ ततो देवस्य त्वा० स्वस्तीत्युक्त्वा
यथाशाखं कामस्तुतिं पठेत् । ततः सुवर्णदक्षिणां दत्त्वा प्रार्थयेत् ॥ मंत्रस्तु ॥ वंध्यात्वं काकवं
ध्यात्वं कन्याप्रसव एव च ॥ तथैव मृतबंध्यात्वं दोषं मम चतुर्विधम् ॥ दानेनानेन हरतु या सा
कामदुघा मम इति ॥ इति गां प्रार्थयित्वा प्रदक्षिणीकृत्य विसृज्य भूयसीं दक्षिणां दत्त्वा यथाशक्ति
ब्राह्मणान् भोजयित्वा जीवत्पुंसंतानावाप्तिरस्त्विति तान्संप्राथ्य जीवत्पुंसंतानावाप्तिरस्त्विति ते
ब्रूयुः । ततः सुहृद्युतो भुंजीतेति ॥ इति वंध्यात्वहरं सुवर्णधेनुदानम् ॥ अथोभयतोमुखीदानम् ॥
मात्स्ये ॥ रुक्मशृंगीं रौप्यखुरां मुक्तालंगूलभूषिताम् ॥ कांस्योपदोहनां राजन्सवस्त्रां द्विजपुंगवे ॥
प्रसूयमानां यो दद्याद्धेनुं द्रविणसंयुताम् ॥ यावद्वत्सो योनिगतो यावद्गर्भं न मुंचति ॥ तावद्गौः
पृथिवी ज्ञेया सशैलवनकानना ॥ देवलः ॥ अलंकृत्योक्तविधिना सुवर्णत्रिपलान्विता ॥ देया च

चं०

॥४७॥

द्विपला मध्यपलैका दक्षिणाधमा॥वाराहे तु सुवर्णसाहस्रं तदर्धार्धमुख्यमुक्तम्॥सुवर्णस्य सहस्रेण
 तदर्धेनापि वा पुनः ॥ तस्याप्यर्धं शतं वापि पंचाशच्च ततोऽर्धकम्॥यथाशक्त्यापि दातव्या
 वित्तशाठ्यविवर्जिता इति ॥ हेमाद्रौ॥उभयतोमुखीं स्वर्णनिष्केण दत्त्वा सद्यःशुध्येत्पातकेभ्यश्च
 मर्त्यः इति॥सुवर्णनिष्कदक्षिणायुतेनापि अत्र निष्कश्चत्वारिंशन्माषक एव ग्राह्यःअत्यशक्तौ
 दरिद्रेण विंशतिमाषकं वा दद्यादित्यर्थः॥अथ दानप्रयोगः॥शुचिरद्येत्यादि०उभयतोमुखीदानं
 कर्तुं गोब्राह्मणपूजां च करिष्ये।इति संकल्प्य ॥द्विजं कुटुंबिनं दरिद्रं वेदपारगं सुशीलंवृत्वा
 यथाविभवं वस्त्रालंकारादिभिः तथा गामपि संपूज्यॐत्वंमहीमवनिं विश्वधेनां तुर्वीतयेवैय्याय
 क्षरंती॥अरमयोनमसै चदर्णः सुतरणां अकृणारिंद्रसिंधून् इति गामनुमंत्र्य प्रदक्षिणीकृत्यअद्ये
 त्यादिधेनुवत्परोमसंख्ययुगैवलोकमहिमत्वपितृपितामहप्रहपितामहकुलशतनरकोत्तारणपूर्वं
 कघृतक्षीरवहबहुकुल्याकदधिपायसकदंमदेशाधिकरणकोत्तारकेप्सितकामो ब्रह्मलोकातिकामः

दा०

॥४८॥

समुद्रशैलवनोपेतपृथ्वीदानसमफलावाप्तायेसोपस्करामुभयतोमुखीं रुद्रदैवत्यांइमांधेनुंगौत्रायश
 र्मणेभमुकशाखाध्यायिनेतुभ्यमहंसंप्रददे न ममेतिसघृततिलपूर्णकांस्यपात्रपुतगोपुच्छंतद्धस्ते स
 कुशजलंदत्त्वाप्रार्थयेत्।मंत्रस्तु॥इमांगृहाणोभयमुखींभवांस्राताममास्तुवै॥ममवंशविशुद्धेश्वसदा
 स्वस्तिकरोभवइति।विप्रोदेवस्यत्वेतिप्रतिगृह्यस्वस्तीत्युवत्वायथाशाखंकामस्तुतिंपठेत्।ततःसुव
 र्णसहस्रमारभ्य पंचविंशतिचतुर्द्विसुवर्णमितांदक्षिणां दद्यात्ततो न न्यूनामिति।ततो विप्रस्तु॥
 ॐइरावती धेनुमतीहि भूतं सृयवसनी मनुषे दशस्या॥व्यस्तभ्ना रोदसी विष्णवे ते दाधर्थपृथि
 वीमभितो मयूखैः ॥ १ ॥ ॐस्योना पृथिवि भवा नृक्षरा निवेशनी ॥ यच्छा नः शर्मसप्रथः
 ॥ २ ॥ इति मंत्रद्वयं पठित्वा वदेत् ॥ प्रत्यगृह्णामिमां धेनुं कुटुंबार्थे विशेषतः स्वस्तिर्भवतु
 मे नित्यं रुद्रमातर्नमोऽस्तु ते॥इति नत्वा गृहीताया दक्षिणेन पाणिना वत्समाकृष्य पठेत्॥ॐ
 गर्भेनुसन्नन्वेषामवेदमहं देवानांजनिमानिविश्वा॥शतं मा पुरआयसीररक्षन्नधश्येनोजवसानिरदी

च०

॥४८॥

यम् ॥ इति मंत्रेण वत्समाकृष्येत् ॥ निष्क्रासिते सति कृत्यांतरमाह ॥ ततो यजमानः प्राणाना
 यम्य अद्येत्यादि० कृतस्योभयतोमुखीदानकर्मणः सांगतासिद्धयर्थं देवादिमंत्रैस्तर्पणं होमं च
 करिष्ये इति संकल्प्य स्थंडिलेऽग्निं प्रतिष्ठाप्यान्वादध्यात् ॥ अस्मिन्नन्वाहितेऽग्रावित्यादिचक्षुषी
 आज्येनेत्यंतमुक्त्वाऽत्र प्रधानं पृथिवीं त्रिः गौरीं सकृदाज्येन प्रजापतिं चतुरशीत्या आज्येन शेषेण
 स्विष्टकृतमित्यादि सद्यो यक्ष्ये इत्यंतमुक्त्वा समिद्धयमग्रावाधाय इध्मा बर्हिषी परिसन्नह्य परिसमू
 हनादि चक्षुष्यंतं कृत्वा कुशास्तृतधूमौ अग्नेः पश्चादेव साक्षताभिरद्भिर्वक्ष्यमाणमंत्रैर्देवादींस्तर्प
 येत् ॥ ते च मंत्राः ॥ ॐ ये देवासो दिव्येकादशस्थ पृथिव्या मध्येकादशस्थ ॥ अप्सु क्षितो
 महिनैकादशस्थ ते देवासो यज्ञमिमं जुषध्वम् ॥ देवांस्तर्पयामि ॥ ॐ उशंतस्त्वा निधिमह्युशंतः
 समिधीमहि ॥ उशन्नुशत आवह पितृन् हविषे अत्तवे ॥ पितॄंस्तर्पयामि ॥ ॐ इमं मे गंगे यमुने
 सरस्वति शुतुद्रि स्तोमं सचता परुष्या ॥ असिकन्या मरुद्वृधे वितस्तयार्जीकीये शृणुह्या सुषाम

दा०
॥४९॥

या॥सरितस्तर्पयामि ॥ ॐ अद्रिभिः सुतोमतिभिश्च नो हितः प्ररोचयन् रोदसी मातरा शुचिः॥
रोमाण्यव्यासमयाविधावतिमधोर्धारापिन्वानादिवेदिवे॥पर्वतांस्तर्पयामि॥ॐवनस्पते शतवल्शो
विरोहसहस्रवल्शाविवयं रुहेम॥यं त्वामयं स्वधितिस्तेजमानः प्रणिनाय महते सौभगाय॥वन
स्पतींस्तर्पयामि ॥ ॐ समुद्रज्येष्ठाः सलिलस्य मध्यात्पुनानायन्त्यनिविशमानाः इन्द्रो या वज्री
वृषभोररादता आपोदेवीरिह मामवन्तु॥समुद्रांस्तर्पयामि॥ॐअहिरिवभोगैः पर्येति बाहुं ज्याया
हेतिपरिबाधमानाः । हस्तघ्नो विश्वावयुनानि विद्वान्पुमांसं परिपातु विश्वतः । नागांस्तर्पयामि ॥
ॐ मधुवाताक्रतायाते मधुक्षरन्ति सिन्धवः॥माध्वीर्नः संत्वोषधीः॥ओषधीस्तर्पयामि॥इत्यष्टाभिस्त
र्पयित्वा चतस्र आज्याहुतीर्जुहुयात् ॥ ॐ इळेद्यावापृथिवीपूर्वचित्तयेग्निधर्मं सुरुचं यामन्निष्टये॥
याभिर्भरेकारमंशायजिन्वथस्ताभिरूपुऊतिभिरश्विनागतं स्वाहा॥पृथिव्या इदं न मम ॥१॥ॐ
महीद्यौः पृथिवीचनइमं यज्ञमिमिक्षताम् ॥ पिपृतान्नो भरीमभिः स्वाहा पृथिव्या इदं न मम॥२॥

च०

॥४९॥

ॐ उर्वी पृथ्वी बहुले दूरे अन्ते उपब्रुवेन मसायज्ञे अस्मिन् ॥ दधाते ये सुभगे सुप्रत तृतीया वारक्षतं पृथिवी
 नो अभ्वात्स्वाहा ॥ पृथिव्या इदं न मम ॥ ३ ॥ ॐ गौरी मिमाय सलिलानि तक्षत्येकपदी द्विपदी सा च
 तुष्पदी ॥ अष्टापदी नवपदी बभूवुषी सहस्राक्षरा परमेव्यो मन्स्वाहा ॥ गौर्या इदं न ॥ ४ ॥ इति चतस्र
 आज्याहुतीर्हुत्वा ततः समस्तव्याहृतिभिश्चतुशीत्याज्याहुतीर्हुत्वा प्रजापतय इदं नममेतित्यजेत् ।
 ततः स्विष्टकृदादि होमशेषं समाप्य भूयसीं दक्षिणां दत्त्वा गामनुव्रज्य गोमतीं जपेत् ॥ महाभारते ॥
 गावो मामुपतिष्ठन्तु हेमशृङ्गयः पयोमुचः ॥ सुरभ्यः सौरभेय्यश्च सरितः सागरं यथा ॥ गाश्च पश्या
 म्यहं नित्यं गावः पश्यन्तु मां सदा ॥ गावोऽस्माकं वयं तासां यतो गावस्ततो वयम् ॥ घृतक्षीरप्रदा
 गावो घृतयोन्यो घृतावहाः ॥ घृतावर्तैस्ता मे संतु सदा गृहे ॥ घृतं मे हृदये नित्यं घृतं
 नाभ्यां प्रतिष्ठितम् ॥ घृतं मे सर्वतश्चैव घृतमध्ये वसाम्यहम् ॥ गावो मे अग्रतः संतु गावो मे संतु
 पृष्ठतः ॥ गावो मे हृदये संतु गवां मध्ये वसाम्यहम् ॥ गावः सुरभयो नित्यं गावो गुग्गुलुसन्निभाः

दा०
॥५०॥

गावः प्रतिष्ठा भूतानां गावःस्वस्त्ययनं महत् ॥ अन्नमेव परं गावो देवानां हविरुत्तमम् ॥ पावनं
सर्वभूतानां रक्षति च वहंति च ॥ हविषा मंत्रपूतेन तर्पयंत्यमरान्दिवि ॥ ऋषीणामपि होतृणां गावो
होमे प्रतिष्ठिताः ॥ सर्वेषामेव भूतानां गावः शरणमुत्तमम् ॥ गावः पवित्रं परमं गावो मंगलमुत्तमम्
गावः सर्वस्य लोकस्य गावो धन्याः सनातनाः ॥ नमो गोभ्यः श्रीमतीभ्यः सौरभेयीभ्य एव च ॥
नमो ब्रह्मसुताभ्यश्च पवित्राभ्यो नमो नमः ॥ इति जपित्वा पुनस्तां धेनुं तं द्विजवरं च प्रदक्षिणां
कृत्वा नमस्कृत्य विसृज्य पायसादिना सम्यग्द्वादशब्राह्मणान् भोजयित्वा तेभ्यो दक्षिणां दत्त्वा
स्वस्त्ययनं वाचयित्वा सुहृद्युतो भुंजीतेति ॥ इत्युभयतोमुखीदानप्रयोगः ॥ अथ प्रसंगादुभयतो
मुखीप्रतिग्रहप्रायश्चित्तम् ॥ ममोभयतो मुखीप्रतिग्रहदोषपरिहारार्थं कृच्छ्रत्रयप्रायश्चित्तं यथाप्रत्या
प्रायेन करिष्ये इति संकल्प्य कृच्छ्रत्रयप्रायश्चित्तं कुर्यादित्युक्तं दानोद्योतेऽरुणस्मृतौ
रहस्यप्रायश्चित्तेष्वशक्तस्य ॥ इत्युभयतोमुखीप्रतिग्रहप्रायश्चित्तम् ॥ इत्युभयतोमुखीगोदान

च०

॥५०॥

निरूपणम् ॥ अथ दशदानानि ॥ मदनरत्ने जातूकर्ण्यः ॥ उत्क्रांत्यादीनि दानानि
 दश दद्यान्मृतस्य तु ॥ गोभूतिलहिरण्याज्यवासोधान्यगुडानि च ॥ रौप्यं लवणमित्याहुर्द
 शदानान्यनुक्रमादिति ॥ एतानि दश दानानि नराणां मृत्युजन्मनोः ॥ कुर्यादभ्युदयार्थं
 च प्रेतेऽपि हि परत्र च ॥ इति हेमाद्रिः ॥ तत्रादौ गोदानम् ॥ दानविधिस्तु पूर्वोक्त
 एव ॥ मम सर्वपापक्षयार्थमिमांसां धेनूपस्करां रुद्रदैवत्यां सुवर्णादिदक्षिणायुतां गोत्राय शर्मणे
 सुपूजिताय तुभ्यमहं संप्रददे न ममेति ॥ मंत्रस्तु ॥ यज्ञसाधेनभूताया विश्वस्यान्नपदायिनी ॥
 विश्वरूपधरो देवः प्रीयतामनया गवा ॥ गवामंगेष्वित्यादिना प्रार्थयेत् ॥ इति गोदानम् । अथ
 भूमिदानम् ॥ मात्स्ये ॥ निवर्तनमिता भूमिर्देया ॥ दशहस्तेन दंडेन त्रिशदंडा निवर्तनम् इति
 स्मरणात् । दानान्यन्यानि सर्वाणि कनकादीनि यानि च ॥ तानि भूमिप्रदानस्य कलां नार्हति
 षोडशीम् ॥ इति ॥ अद्येत्यादि ० षष्टिवर्षसहस्रपरिमितस्वर्गेशिवपुरनिवासकामः सर्वपापक्षयकाम

दा०
॥६१॥

इमां भूमिं बहुसस्यप्रदां विष्णुदेवत्यां गोत्राय शर्मणे सुपूजिताय तुभ्यमहं संप्रददेन ममेति दद्यात् ॥
मंत्रस्तु ॥ सर्वेषामाश्रया भूमिर्वराहेण समुद्धृता ॥ अनंतसस्यफलदा अतः शांतिं प्रयच्छ मे ॥
यस्यां रोहंति बीजानि काले चैव महीतले ॥ त्वत्प्रसादाच्च सकल मम संतु मनोरथाः इति । इति
भूमिदानम् ॥ अथ तिलदानम् ॥ तिलास्तु द्रोणत्रयमिता देयाः ॥ पंचमणपरिमिता भवन्ति ।
अद्येत्यादि० इमां स्तिलान्सोमदेवतान्विष्णुदेवतान्वा सर्वपापक्षयकामो गोत्राय शर्मणे तुभ्यमहं
संप्रददे न ममेति ॥ मंत्रस्तु ॥ महर्षेर्गोत्रसंभूताः कश्यपस्य तिलाः स्मृताः ॥ तस्मादेषां प्रदानेन
मम पापं व्यपोहतु ॥ इति तिलदानम् । अथ हिरण्यदानम् ॥ तच्च निष्कत्रयमितं कनिष्ठम् ॥ द्वादश
माषको निष्कः ॥ अद्येत्यादि० समस्तपापक्षयकाम इदं हिरण्यमग्निदेवतं गोत्राय शर्मणे तुभ्य
महं संप्रददे न ममेति ॥ मंत्रस्तु ॥ हिरण्यगर्भगर्भस्थं हेमबीजं विभावसोः ॥ अनंतपुण्यफलदमतः
शांतिं प्रयच्छ मे ॥ इति हिरण्यदानम् ॥ अथाज्यदानम् ॥ घृतं तु प्रस्थमितं दद्यात् विंशतिशेर

च०

॥५१॥

कमितं भवति॥ अद्येत्यादि० इदमाज्यं विष्णुदैवतं गोत्राय शर्मणे समस्तपापक्षयकामस्तुभ्य
 महं संप्रददे न ममेति ॥ मंत्रस्तु ॥ कामधेनोः समुद्धृतं सर्वक्रतुषु संस्थितम् ॥ देवानामाज्यमाहार
 मतः शांतिं प्रयच्छ मे ॥ इत्याज्यदानम् ॥ अथ वस्त्रदानम् ॥ सूक्ष्मवस्त्रद्वयं बहुमूल्यमष्टहस्त
 मितं दद्यात् ॥ अद्येत्या० समस्तपापक्षयकाम इमे बार्हस्पत्ये वाससी गोत्राय शर्मणे तुभ्यमहं
 संप्रददे न ममेति ॥ मंत्रस्तु ॥ शीतवातोष्णसंत्राणं लज्जाया रक्षणं परम् ॥ देहालंकरणं वस्त्रमतः
 शांतिं प्रयच्छ मे ॥ इति वस्त्रदानम् ॥ अथ धान्यदानम् ॥ सार्द्धत्वारिद्वयं ब्रीहयो देयाः ॥ तच्च
 सार्द्धशतद्वयमणपरिमितं मणषट्कं चेति ॥ समस्तपापक्षयपूर्वकैहिकामुष्मिकशिवफलावातिकामः
 प्रजापतिदैवत्यमिदममुकसंख्यं धान्यं गोत्राय शर्मणे तुभ्यमहं संप्रददे न ममेति ॥ मंत्रस्तु ॥ सर्वदेवम
 यं धान्यं सर्वोत्पत्तिकरं महत् ॥ प्राणिनां जीवनोपायमतः शांतिं प्रयच्छ मे ॥ इति धान्यदानम् ॥
 अथ गुडदानम् ॥ गुडं पलषष्टिमितं दद्यात् ॥ अद्येत्यादि० मम समस्तपापक्षयपूर्वकं गृहे लक्ष्म्याः

दा०
॥५२॥

स्थैर्यसिद्धयै इमं गुडं रसवर्यं सोमदैवतं सदक्षिणं गोत्रायशर्मणे सुपूजिताय तुभ्यमहं संप्रददे न
ममेति ॥ मंत्रस्तु ॥ गुडमिश्रसोद्धृतं मंत्राणां प्रणवो यथा ॥ दानेनानेन मे तस्य परा लक्ष्मीः
स्थिरा गृहे ॥ इति गुडदानम् ॥ अथ रजतदानम् ॥ पलत्रयमितं रौप्यं दद्यात् ॥ अद्येत्यादि०
मम समस्तपापक्षयपूर्वकशिवविष्णुपितृप्रीतिसिद्धये इदं रजतं विष्णुदैवतं सदक्षिणं गोत्रायशर्मणे
सुपूजिताय तुभ्यमहं संप्रददे न ममेति ॥ मंत्रस्तु ॥ प्रीतिर्यतः पितॄणां च विष्णुशंकरयोः सदा ॥
शिवनेत्रोद्धृतं रूप्यमतः शांतिं प्रयच्छ मे ॥ इति रजतदानम् ॥ अथ लवणदानम् ॥ लवणं सार्द्धं
खारिकं दद्यात् ॥ अद्येत्यादि० मम समस्तपापक्षयपूर्वकशिवप्रीतिसिद्धयै इदं लवणं सर्वरसोत्कृष्टं
सोमदैवत्यं सदक्षिणं गोत्राय शर्मणे० अहं संप्रददे न ममेति ॥ मंत्रस्तु ॥ यस्मादन्नरसाः सर्वे नो
त्कृष्टा लवणं विना ॥ शंभोः प्रीतिकरं यस्मादतः शांतिं प्रयच्छ मे ॥ इति लवणदानम् ॥ इति
दशदानानि ॥ अथ पंचधेनुदानानि ॥ तत्रादौ पापापनोदधेनुदानम् ॥ ब्राह्मे ॥ दानोपस्करास्तु

च०

॥५२॥

गोदानोक्ता एव। अद्येत्यादि० ममात्मनो मनोवाक्कायकर्मभिराजन्मोपार्जितपापापनोदार्थमिमां
 कृष्णां पापापनोदधेनुं यथाशक्ति सोपस्करां रुद्रदैवत्यां गोत्राय शर्मणे सुपूजिताय तुभ्यमहंसंप्र
 ददे नममेति॥मंत्रस्तु॥आजन्मोपार्जितं पापं मनोवाक्कायकर्मभिः॥तत्सर्वं नाशमायातु पापधेनु
 प्रदानतः ॥ ततः सुवर्णदक्षिणां दद्यात् । इति पापापनोदधेनुदानम्॥अथ ऋणापनोदधेनुदानम्
 ब्राह्मे।अद्येत्या०ममआजन्मोपार्जितैहिकामुष्मिकसमस्तऋणपातकच्छेदसिद्धयर्थमिमांसमस्त
 ऋणापनोदरक्तधेनुं यथाशक्ति सोपस्करां रुद्रदैवत्यां गोत्रायशर्मणे सुपूजिताय तुभ्यमहंसंप्रददे
 न ममेति॥ततः सुवर्णदक्षिणां दद्यात् ॥ इति ऋणापनोदधेनुदानम्॥ अथ प्रायश्चित्तधेनुदानम्॥
 ब्राह्मे॥अद्येत्या०मयाजन्मप्रभृति अययावदाचरितसमस्तपातकस्याकृतप्रायश्चित्तस्यामरणांतं
 पापापनोदसिद्धयर्थं प्रायश्चित्तत्वेन इमां कपिलां धेनुं यथाशक्तिसोपस्करां रुद्रदैवत्यां गोत्राय
 शर्मणे सुपूजिताय तुभ्यमहं संप्रददे न ममेति ॥ मंत्रस्तु ॥प्रायश्चित्ते समुत्पन्ने निष्कृतिर्न कृता

दा०
॥५३॥

कचित् ॥ तस्य पापस्य शुद्ध्यर्थं धेनुमेतां ददामि ते ॥ ततः सुवर्णदक्षिणां दद्यात् इति
प्रायश्चित्ते धेनुदानम् ॥ अथ वैतरणीधेनुदानम् ॥ ब्रह्मवैवर्ते ॥ या सा वैतरणी
नाम यमद्वारे महानदी ॥ शतयोजनविस्तीर्णा पृथुत्वे सा महासरित् ॥ अगाधानंतरूपा च
दृष्टमात्रा भयप्रदा ॥ पतन्ति तत्र वै मर्त्याः क्रंदमानाः सुदारुणम् ॥ उष्णे वर्षासु शीते
च मारुते चातितीक्ष्णके ॥ दातारं तारयेद्यस्मात्तस्माद्वैतरणी स्मृता ॥ दानकालोऽपि
तत्रैव मदनरत्ने ॥ अयने विषुवे पुण्ये व्यतीपाते दिनक्षये ॥ अन्येषु पुण्यकालेषु दीयते दानमाद
रात् ॥ पाटलामथवा कृष्णां दद्याद्वैतरणीं तु गाम् ॥ स्वर्णशृंगीं रौप्यसुरां कांस्यपात्रोपदोहनाम् ॥
कृष्णवस्त्रयुगच्छत्रां सप्तधान्यसमन्विताम् ॥ कार्पासद्रोणशिखरे आसीनां हैमीयमप्रतिमां लोहदंड
युतां महिषारूढां पाशहस्तां कृत्वा इक्षुदंडमयमुडुपं पट्टसूत्रेण बद्धा उडुपे धेनुं कृत्वा छत्रोपानत्स
मायुक्तां वैतरणीं गां मृत्युकाले वा दद्यात् ॥ तद्यथा ॥ मम यमद्वारस्थितवैतरण्याख्यनद्युत्तारणार्थं

॥५३॥

मिमां कृष्णां गां सवत्सां यमप्रतिमायुक्तांकृष्णवस्त्रयुगच्छत्रांसप्तधान्ययुतां रक्तमालयाद्यलंकृतां
 स्वर्णशृंगाद्युपस्करोपेतां कार्पासद्रोणशिखरांसच्छत्रोपानत्कां रुद्रदेवत्यां गोत्राय शर्मणे सुपूजिताय
 तुभ्यमहं संप्रददे न मम इति निलजलघृतयुतं गोपुच्छं द्विजहस्ते दद्यात् ॥ मंत्रस्तु ॥ यमद्वारपथे
 घोरे घोरा वैतरणी नदी ॥ तां तर्तुकामो यच्छामि कृष्णां वैतरणीं तु गाम् ॥ इति ॥ ततः सुवर्णं
 दक्षिणां दत्त्वा प्रार्थयेत् ॥ विष्णुरूप द्विजश्रेष्ठ भूदेव गतिपावन ॥ तर्तुं वैतरणीमेनां कृष्णां गां प्रददा
 म्यहम् ॥ ततः पुच्छं स्वकरे धृत्वाऽनुव्रजेत् सप्तपदानि ॥ धेनुप्रार्थनामंत्रस्तु ॥ धेनुके त्वं प्रतीक्षस्व
 यमद्वारे महापथे ॥ उत्तितीर्षुरहं देवि वैतरण्यै नमोस्तुते ॥ इति प्रणम्य भूयसीं दक्षिणां दद्यात् ॥
 कृष्णाया अभावे अन्यवर्णापि देया गोरभावे द्रव्यं देयम् ॥ पित्रादेरशक्तौ पुत्रादिर्दद्यात् ॥ तत्रांत्यमंत्रे
 उत्तितीर्षुरयमिति पठेत् ॥ मध्यमे तर्तुं वैतरणीमस्येति ॥ प्रथमे तां तर्तुमस्येति ॥ इति वैतरणीदानम् ॥
 अथ उत्क्रांतिधेनुदानम् ॥ ब्राह्मे उत्क्रांतिवैतरण्यौ च दशदानानि चैव हि ॥ प्रेतेऽपि कृत्वा तं

दा०
॥५४॥

प्रेतं शवधर्मेण दाहयेत् इति॥यथा॥यो मुमूर्षुःपुरुषःस्वयं चेतनवेलायां श्रोत्रियं वेदपारंगब्राह्मण
माहूय अद्येत्यादि०मम सुखेन प्राणोत्क्रमणप्रतिबंधकोक्तनिष्कृत्यनुक्तनिष्कृतिजनितसकलपा
पक्षयद्वारा सुखेन प्राणोत्क्रमणसिद्धयर्थमिमामुत्क्रांतिसंज्ञिकां धेनुं यथाशक्तिसोपस्करारुद्रदैव
त्यां गोत्राय शर्मणे सुपूजिताय तुभ्यमहं संप्रददे न ममेति॥मंत्रस्तु॥असूत्क्रांतौ प्रवृत्तस्य सुखो
त्क्रमणसिद्धये । तुभ्यमेनां संप्रददे धेनुमुत्क्रांतिसंज्ञिकाम् ॥इति॥ततः सुवर्णदक्षिणां दद्यात् ॥
गोरभावे तु तत्स्वरूपभूतं गोमूल्यं वा दद्यात् ॥ पित्रादेरशक्तौ तु पुत्रादिर्दद्यात् ॥ तत्र ममेति
पदस्थाने पित्रादेरिति वदेत् ॥ इत्युत्क्रांतिधेनुशनम् ॥ इयमेव मोक्षधेनुरिति केचित् ॥
तद्यथा ॥ मोक्षदो वासुदेवस्तु वेदशास्त्रेषु गीयते । तत्प्रीतये द्विजाग्र्याय मोक्षधेनुं ददाम्यहम्
इत्युक्त्वा ॥ अद्येत्यादि पठित्वा मम समस्तपापक्षयपूर्वकसंसारमोक्षावाप्तिकामः श्रीपापाप॥
हमहाविष्णुप्रीतये च इमां मोक्षधेनुं यथाशक्ति सोपस्करां रुद्रदैवत्यां गोत्राय शर्मणे

च०

॥५४॥

सुपूजिताय तुभ्यमहं संप्रददे न ममेति ॥ मंत्रस्तु ॥ मोक्षं देहि हृषीकेश मोक्षं देहि
 जनार्दन ॥ मोक्षधेनुप्रदानेन मम मोक्षस्तु वेगतः इति ॥ ततः सुवर्णं दक्षिणां दद्यात् । गोरभावे
 पूर्वोक्तमनुसंधेयम् ॥ इति मोक्षधेनुदानम् ॥ अथ महिषीदानम् ॥ हेमाद्रौ भविष्ये ॥ महिषीदा
 नमाहात्म्यं कथयामि युधिष्ठिर ॥ पुण्यं पवित्रा मायुष्यं सर्वकामप्रदं तथा ॥ दानकालोऽपि तत्रैव ।
 चंद्रसूर्यग्रहे कार्तिक्या मयने सितचतुर्दश्यां संक्रान्तौ सर्वारिष्टनाशाय चित्तप्राशस्त्याय देया ॥
 प्रथमप्रसूतां दोषवर्जितां दद्यात् । तत्रादौ यमस्वरूपायै महिष्यै नम इति नत्वा प्रार्थयेत् ॥
 महिषी ब्रह्मपुत्री च लक्ष्मीरूपेण संस्थिता ॥ प्रार्थितासि मया देवि यममार्गं निवारयेति ॥ तथा ॥
 महिषी यमरूपा त्वं विश्वामित्रविनिर्मिता ॥ पूजिता हर मे पापं सर्वदानफलप्रदे ॥ यथाशकस्याप्स
 रसो रूपेण महिषी तथा ॥ सर्वभाग्यप्रदे देवि दीर्घशृंगिनमोऽस्तुते इति ॥ अथेत्यादि ० मम दीर्घा
 युष्ये हिकामुष्मिकयज्ञयाजित्वा पितृतारणात्यंतशुभविंशतिधेनुदानसमफलावाप्तिः सर्वदोत्तमफल

दा०

॥५५॥

पुत्रपौत्रबहुत्वसूर्यलोकनिवासमहाराज्यावातिकामश्च मम सर्वारिष्टनिवारणार्थं शनैश्चरजनितपी
 डाशांत्यर्थमिमां महिषीं सालंकृतां रक्तमाल्यवस्त्रावृतां स्वर्णशृंगीं रौप्यसुरां ताम्रदोहाहैमतिलकां
 सप्तधान्ययुतां घंटाभरणां धेनूपस्करां यमदैवत्यां गोत्राय शर्मणे सुपूजिताय तुभ्यमहंसंप्रददे न
 ममेति सकुशतिलजलं तद्वस्ते दद्यात्॥ विप्रो देवस्य त्वेति पठन् पृष्ठदेशं स्पृष्ट्वा स्वस्तीति प्रति
 गृह्य यथाशाखं कामस्तुतिं पठेत्॥ दाता तु—इंद्रादिलोकपालानां या राज्यमहिषी शुभा॥ महिषी
 दानमाहात्म्यात्सास्तु मे सर्वकामदा ॥ धर्मराजस्य साहाय्ये यस्याः पुत्रः प्रतिष्ठितः ॥ महि
 षासुरस्य जननी या सास्तु वरदाममा॥ इति दत्त्वा प्रदक्षिणीकृत्य ब्रह्मणे तां पयस्विनीम् इति दक्षि
 णा तु दशपंचत्रयः सुवर्णाः एको वा सुवर्णः अतिनिकृष्टो ज्ञेयः॥ ततो भूयसीं दक्षिणां दत्त्वा कर्मेश्वरार्प
 णं कुर्यात्॥ हेमाद्रौ भविष्यपुराणे॥ अनेन विधिना दत्त्वा महिषीं द्विजपुंगवे॥ सर्वान्कामानवाप्नो
 ति इह लोके परत्र च इति॥ ब्राह्मणः सर्वकामस्तु क्षत्रियो जयकाम्यया॥ धनकामस्तु वैश्यो वै शूद्रोऽ

च

॥५५॥

भिलाषितानि यात ॥ महिषदानमप्येवमेव ज्ञेयम् ॥ इति महिषीदानम् ॥ अथ मेषीदानम् ॥
 भविष्ये ॥ शृणु पार्थ परं दानं सर्वकल्मषनाशनम् ॥ यद्दत्त्वा विविधं पापं सद्यो विलयमृच्छति ॥
 अयने विषुवे ग्रहणद्वये दुःस्वप्नदर्शने ॥ चित्तवित्तानुसारे काले तीर्थे गृहे वा कार्यम् ॥ शंकरं
 ब्रह्माणं विष्णुगौरीं गायत्रीं श्रोतुं यथाशक्तिसुवर्णप्रतिमां कृत्वा शच्या सहेंद्रं ग्रहां लोकपालांश्च
 कृत्वा संपूज्य तत्पश्चिमः स्वगृह्येणाग्निं प्रतिष्ठाप्य स्थापितदेवतामंत्रैस्त्रिंशत्तुल्यैरष्टोत्तरशतमष्टा
 विंशतिरष्टाष्टसंख्याकाहुतीर्वा हुत्वा ततो मेषीं द्विजं च वस्त्रालंकारादिभिर्यथाविभवं संपूज्य
 अथेत्यादि ० सर्वपापक्षयदुःस्वप्नसूचितारिष्टविनाशपुत्रपौत्रधनकीर्तियशः कामइमामेषीं सुवर्णं ति
 लकाद्यं किं तां कौशेयपरिधानां सप्तधान्यसमायुक्तां पुष्पोपहारां समुखस्थापितलवणां ब्रह्म विष्णुशि
 वादिप्रतिमायुक्तामुक्तोपस्करां गोत्राय शर्मणे सुपूजिताय तुभ्यमहं संप्रददे न ममेति दत्त्वा सुवर्णं
 दक्षिणां दद्यात् ॥ मंत्रस्तु ॥ वाङ्मनःकायजनितं यत्किंचिन्मम दुष्कृतम् ॥ तत्सर्वं विलयं यातु

दा०
॥५६॥

तद् नेनोप संचितम् इति॥प्रतिमास्थापनं तिलकुंभे॥मेषीं प्रत्यक्षां सुवर्णनिर्मितां वा विप्रो देव
स्यत्वेति श्रुते प्रतिगृह्य यथाशाखं कामस्तुतिपठेत्॥प्रतिप्रहीतविप्रसंभाषणं मुखावलोकनं च
वर्जयेत्॥भविष्ये॥शतेन कारयेतां तु सुवर्णस्य प्रयत्नतः॥यथाशक्त्याथवा कुर्याद्वित्तशाठ्यं
न कारयेत्॥इति मेषीदानम्॥अथ अजादानम्॥सुमंतुः॥अजापालो महीपालो ह्यजादानै
र्दिवं गतः॥अने विषुवे चैव युगादौ ग्रहणेषु च॥अमावास्यामजादानं यौर्णमास्यां च शस्यते
विधिं तस्य प्रवक्ष्यामि विश्वामित्रेण निर्मितम्॥अजां विप्रं च यथाविभवं वस्त्रालंकारादिभिः
संपूज्य॥अग्रेत्यादि०इमां अजां सतधन्यो ररि स्थितां वस्त्रमालयोपशोभितां वज्रनेत्रां हेमशृगीं
तात्रपृष्ठां रौप्यपादां सपुत्रां त्वाष्ट्रैर्देवतां गोत्राय शर्मणे तुभ्यमहंसप्रददे न ममेति॥कुक्षौ तिलोदकं
दत्त्वा दद्यात्॥मंत्रस्तु मंत्रवसे अजे हलक्षणे यज्ञसंपत्करे शुभे॥सदा त्वं हर मे पापं जन्मांतर
शतैः कृतम्॥इति॥तथा॥त्वं पूर्वं ब्रह्मणा सृष्टा पवित्रा कामदा परा॥त्वत्प्रसूतौ स्थिता

च०

॥५६॥

यज्ञास्तस्माच्छांतिं प्रयच्छमे । देवस्यत्वेति शृंगे प्रतिग्रहः ॥ ततः सुवर्णं दक्षिणां दद्यात् ॥
 इत्यजादानम् ॥ अथ वृषदानम् । अयने विषुवे चैव युगादौ ग्रहणेषु च । अमायां च प्रदातव्यं
 वृषदानं जगुर्बुधाः ॥ अद्येत्यादिपूर्ववत् ॥ दानमंत्रस्तु ॥ धर्मस्त्वं वृषरूपेण जगदानंदकारकः ॥
 अष्टमूर्तेरधिष्ठानमतः शांतिं प्रयच्छ मे । इति वृषदानम् ॥ अथ मंदाग्निहरं मेषदानम् ॥ बौधायनः ॥
 अग्नेर्मांघ्र्यं भवेद्यस्य यस्त्रेताग्नेर्विनाशकः ॥ वक्ष्यामि तत्प्रतीकारं यथोक्तं ब्रह्मणा पुरा ॥ पलार्धेन तद
 र्धेन तदर्धार्धेन वा पुनः ॥ राजतं कारयेत्सौम्यमग्नेर्वा हलमुत्तमम् ॥ सौवर्णाश्च सुराः कार्याः श्वेत
 वस्त्रे गवेष्टयेत् ॥ तत्र श्वेतपुष्पं श्वेतगंधं मधूत्कटंधूपं दद्यात्तद्गोणद्वयतण्डुलराशौ स्थितं पूजयेत्
 मेषादाग्नेय्यां दिशि सममिदाज्यतिलैर्होमः कार्यः ॥ अथास्य प्रयोगः ॥ पुण्यकाले अद्येत्यादि ॥
 मम पूर्वकर्मविपाकोत्थन्नेताग्निनाशजनिताग्निमांघ्र्यनिरासक्षिप्रजाठराग्निप्रबलत्व-सिद्ध्यायुरारो
 ग्यतासिद्धयर्थं मेषदानं करिष्ये इति संकल्प्य मेषप्रतिमां मेषं वा प्रत्यक्षं संस्थाप्य आग्नेय्यां

दा०
॥५७॥

स्वगृह्योक्तविधिनाग्निं प्रतिष्ठाप्यान्वाधाय त्रिरग्निं प्रक्रमेण समिदाज्यतिलैरष्टोत्तरशताष्टाविंशत्य
ष्टाष्टसंख्या वा जुहुयात् ॥ एतैर्मन्त्रैः सममिदाज्यघृताक्ततिलाहुतिभिः ॐ अग्निर्मूर्धादि० इति
स्वाहा अग्नय इ० ॥ १ ॥ ॐ अग्ने नय सुपथा० स्वाहा अग्नय इ० ॥ २ ॥ ॐ अग्निनाग्निः०
स्वःस्वाहा अग्नय इ० ॥ ३ ॥ इति त्रिभिर्मन्त्रैर्विवक्षितसंख्यया समिदाज्यतिलैर्हुत्वा स्विष्टकृदा
दि प्रणीताविमोकांतं कृत्वा कुंभोदकैर्यजमानोऽभिषिचेदेतैर्मन्त्रैः ॥ बौधायनः ॥ आपोहिष्टेत्यपि
ऽयृचा हिरण्येति ऽयृचेन च ॥ पवमानानुवाकेन मार्जयेद्रोगिणं ततः ॥ शन्नोवातानुवाकेन शांतिं
चापि प्रकल्पयेत् ॥ तस्मै हुतवते रोगी प्राङ्मुखाय ह्युदङ्मुखः ॥ सदक्षिणं पूजिताय दत्त्वा
वाहनमुत्तममृदति ॥ इमं सोपस्करं मेषं प्रत्यक्षं राजतं वा वरुणदैवतं संकल्पोक्तफलसिद्धयर्थं तुभ्य
महंसंप्रददे न ममेति दत्त्वा प्रार्थयेत् ॥ बौधायनः ॥ देवानां यो मुखं हव्यवाहनः सर्वपूजितः ॥ तस्य
त्वं वाहनं पूज्यं देवेशेन्द्रैर्महर्षिभिः ॥ अग्निमांघ्र्यं पूर्वकर्मविपाकोत्थं तु यन्मम ॥ तत्सर्वं नाशय क्षिप्रं

चं

॥५७॥

जाठराग्निं प्रवर्द्धय इति ॥ विप्रस्तु शृंगे देवस्यत्वेति प्रतिगृह्य यथाशाखं कामस्तुतिं पठेत् ॥ ततः
 सुवर्णं दक्षिणां दत्त्वा यथाशक्ति भूयसीं दक्षिणां दत्त्वा ब्राह्मणांश्च भोजयित्वा सुहृद्युतो भुंजीतेति ॥
 इति मंदाग्निहरं मेषदानम् ॥ अथ दशाचलदानानि ॥ मात्स्ये ॥ प्रथमो धान्यशैलः स्याद्वितीयो
 लवणाचलः ॥ गुडाचलस्तृतीयः स्याच्चतुर्थो हेमपर्वतः ॥ तिलशैलः पंचमः स्यात्षष्ठः कार्पास
 पर्वतः ॥ सप्तमो घृतशैलः स्यादष्टमो रत्नपर्वतः ॥ नवमो राजतः शैलो दशमः शर्कराचल इति
 कालमाह मात्स्ये ॥ अयने विषुवे चैव व्यतीपाते दिनक्षये ॥ शुक्लपक्षे तृतीयायामुपरागे शशि
 क्षये ॥ विवाहोत्सवयज्ञेषु द्वादश्यामथवा पुनः ॥ शुक्लायां पंचदश्यां वा पुण्यर्क्षे वा विधानतः ॥
 धान्यशैलादयो देया यथाश्रद्धं विधानतः ॥ तीर्थे वायतने वापि गोष्ठे वाथ गवांगणे ॥ तत्र चतुरस्रं
 द्वादशहस्तं मंडपमुदङ्मुखं प्राङ्मुखं वा प्राच्यामुदीच्यां वा एकमेव द्वारं न चत्वारि तोरणमप्येक
 मेव ॥ मंडलं गोमयेनोपलिप्य कुशानास्तीर्य तन्मध्ये पर्वतं कुर्याद्विष्कंभैः पर्वतयुतम् ॥ धान्यद्रोण

दा०
॥५८॥

सहस्रेण भवेद्विरिहोत्तमः॥मध्यमःपंचशतिकःकनिष्ठःस्यात्रिभिःशतैः॥मेरुव्रीहिमयो महान्
मध्येतदुपरिमंदारपारिजातककरूपवृक्षादयो हेममयास्त्रयःमध्येकरूपतरुर्मंदारपारिजातौदक्षिणो
त्तरयोःपूर्वपश्चिमयोर्हरिचंदनसंतानौ मुक्ताफलवज्रगोमेदकपुष्परागगारुत्मतनीलरत्नवैडूर्यसरो
जरागरत्नानिद्वंद्वशःपूर्वादिदिगवस्थितरजतशृंगेषु चतुर्षुनिवेश्यानि॥मंदारःश्रीखंडखंडैरभितः
प्रवाललतान्वितःशुक्तिशिलातलःस्यात्॥शर्कराचले तु हरिचंदनसंतानौ आवश्यकौ॥तत्रपूर्वादि
दिक्षुब्रह्मविष्णुरुद्रसूर्यप्रतिमाः॥पक्षिसंघान्मुनिसंघाश्च हैमान्प्रागादिदिक्चतुष्टयेक्रमेणपूर्वोक्तमु
क्ताफलहीरकैर्गोमेदपुष्परागैर्मरकतनीलैर्वैडूर्यपद्मरागैः समसंख्याकैर्भूषितंरौप्यशृंगचतुष्कंतद्बहि
र्दिगष्टके रौप्यमिंद्रादिलोकपालप्रतिमाष्टकं समंताच्छ्रीखंडैर्लतानां स्थाने प्रवालशिलानां शक्तीः
प्रागादिषु मेघानां श्वेतपीतकर्बुरक्तवस्त्राणि वंशानामिक्षुन्जलस्य घृतं गंधपुष्पनानां फलानि च प
रितः संस्थाप्य पंचवर्णवितानकंचोपरिबध्नीयात्॥ततोयवैमैरोः षोडशांशेन प्राच्यां मंदारं तदुपरिनुर

च०

॥५८॥

रूपगणत्रयं कदंबं च सौवर्णं कदंबमूले हैमः कामदेवः अरुणोदसरः स्थाने दुग्धपूर्णरौप्यपात्रं रौप्य
 चैत्ररथाख्यं वनं गंधपुष्पफलवस्त्राणि च स्थापयेत् ॥ याम्ये मेरुषोडशांशेन गोधूममयं गंधमादनं तदु
 परिसौवर्णं जंबूवृक्षं तन्मूले सौवर्णमुदङ्मुखं धनदं मानससरः स्थाने सघृतं रौप्यपात्रं रौप्यगंधर्वाख्य
 वनं नानाफलवस्त्रमाल्यानि च स्थापयेत् । पश्चिमे मेरुषोडशांशे तिलमयं विपुलाख्यं पर्वतं तदुपरि
 सौवर्णं पिप्पलं तन्मूले प्राङ्मुखीं सौवर्णहंसप्रतिमां सितोदसरः स्थाने दधिपूर्णरौप्यपात्रं रौप्यवैभ्रा
 जं वनं वस्त्रफलमाल्यानि च स्थापयेत् । उत्तरे मेरुषोडशांशे मितमाषैः सुपार्श्वपर्वतं तदुपरि सौवर्णवटं
 तन्मूले दक्षिणाभिमुखीं सवत्सां सुवर्णधेनुं भद्रसरः स्थाने मधुपूर्णं रौप्यपात्रं रौप्यं सावित्रं वनं
 वस्त्रफलमाल्यानि च स्थापयेत् ॥ एवं वक्ष्यमाणपर्वतेष्वपि मेरुद्रव्यचतुर्थांशेन लवणादिद्रव्येण
 प्रागादिषु विष्कं भपर्वता ज्ञेयाः ॥ तत्राचार्यस्त्वेकऋत्विजश्चत्वारः ॥ प्राच्यामेकमेव कुडमितितत्रैव
 जुहुयुः ॥ अथ यजमानः कृतनित्यक्रियः पुण्यकाले अद्येत्यादि० अप्सरोगंधर्वयुतविमानकरण

दा०
॥५९॥

कस्वर्गलोकगमनसामग्रमन्वंतरकालदेवलोकनिवासोत्तरभूलोकराजराजत्वकामईश्वरप्रीतिकामो
वा श्वो धान्यपर्वतदानं करिष्येइ तिसंकल्प्यतदंगत्वेन गणेशपूजननांदीश्राद्धानि च कृत्वा आचा
र्यमृत्विजश्च वृत्वा मधुपर्कादिना संपूज्य मंडपपूजनाद्याचार्यनियोगांतं कुर्यात्। तत आचार्यो नव
ग्रहस्थापनादिकुंडसमीपस्थितकलशस्थापनांतं कुर्यात्॥ अथ ऋत्विजः प्राक्कुंडे ग्रहादिद्वात्रिंशद्देव
ताभ्यस्तत्तन्मंत्रैर्घृताक्तितैः पृथग्यवघृताभ्यां कुशैश्चेति त्रिभिः साधनैः प्रत्येकमष्टवारं हुत्वा दश
लोकपालेभ्योऽष्टवसुभ्यः एकादशरुद्रेभ्यो द्वादशादित्येभ्यश्च प्रत्येकमष्टाष्टसंख्यया समिच्चर्वाज्या
हुतिभिर्जुहुयुः॥ ततः पुरुषसूक्तेन ब्रह्मविष्णुरुद्रेभ्यः समित्तैर्वा सूर्यकामदेवधनदहंसकामधेनुभ्य
स्तितैर्घृतेन वा अष्टोत्तरशतं जुहुयुः ततश्चतुःपञ्चाशद्देवताभ्यस्तितैर्घृतेन च॥ ततो यजमानो मेरुमव
रुह्य पूजयेत्॥ तत्र मंत्रः॥ त्वं सर्वदेवगणधामनिधिर्विरुद्धमस्मद्गृहेष्वमरपर्वत नाशयाशु॥ क्षेमं विध
त्स्वकुरु शांतिमनुत्तमां नः संप्रजितः परम पाहि सनातनस्त्वम्॥ त्वमेव भगवानीशो ब्रह्मा विष्णु

॥५९॥

दिवाकरः॥मूर्तामूर्तं परं बीजमतः शांतिं कुरु प्रभो॥यस्मात्त्वं लोकपालानां विश्वमूर्तेश्च मंदिरम्
 रुद्रादित्यवसूनां च ततःशांतिं प्रयच्छ मे॥यस्मादशून्यममरैर्नारीभिश्चशिरस्तव॥तस्मान्मामुद्ध
 राशेषदुःखसंसारसागरात्॥मंदरस्यतु॥यस्माच्चैत्ररथेन त्वं भद्राश्चप्रमुखेन च॥शोभसेमंदरंक्षिप्र
 मलं पुष्टिकरो भव॥ गंधमादनस्तु॥ यस्माच्चूडामणिर्जंबुद्वीपत्वं गंधमादन॥गंधर्ववनशोभावा
 नतः कीर्तिदृढास्तु मे॥विपुलस्यतु॥यस्मात्त्वंकेतुमालेनवैभ्राजेनवनेन च ॥हिरण्ययाश्वत्थशि
 रास्तथापुष्टिदृढास्तु मे॥वसुपार्श्वस्य तु॥उत्तरैःकुरुभिर्यस्मात्सावित्रेण वनेन च॥सुपार्श्वशोभसे
 नित्यमतः श्रीरक्षयास्तु मे ॥ ततःसर्वैर्जागरणे कृते प्रातः स्नात्वा कृतनित्यक्रियः कुंभसमीप
 स्थकलशजलेनसपरिवारंयजमानमभिषिंचेयुः॥ततोयजमानोगृहीतकुसुमो मेरुं प्रदक्षिणीकृत्योप
 तिष्ठेत्॥ अन्नं ब्रह्मरसः प्रोक्तमन्ने प्राणाःप्रतिष्ठिताः॥ अन्नाद्भवन्ति भूतानि जगदन्नेन वर्द्धते॥अन्न
 मेव यतो लक्ष्मीरन्नमेव जनार्दनः॥ वान्यपर्वतरूपेण पाहि तस्मान्नमोनमः॥इत्युपस्थायपुष्पांजलि

दा०
॥६०॥

प्रक्षिप्य नमस्कृत्य प्राङ्मुख उपविश्योदङ्मुखेभ्यो गुर्वादिभ्यः क्रमेण गिरीन्दद्यात्। अद्येत्यादि० अ
प्सरोगं सर्वपुत विमानकरण कस्वर्गलो कगमनानंतरं साग्रमन्वंतरशतावधिसमयदेवलो कनिवासो
त्तरभूलोकराजराजत्वप्राप्तिकाम इमं धान्यमयमेरुसौवर्णमंदरादिवृक्षपंचकसौवर्णब्रह्मविष्णुरुद्रा
र्कादिप्रतिमायुक्तं मुक्ताहीरकादिभूषितरौप्यमयशृंगचतुष्कोपशोभितं हूप्यमयेंद्रादिदशलोकपाल
प्रतिमायुतं रौप्यमयनितंबान्वितमिक्षुवंशमितकंदरदिवचतुष्टयस्थापितरौप्यपात्रस्थितं घृतोदक
प्रसवणं दिक्चतुष्टयस्थापितकर्पूररक्तवस्त्रांबुदधरं नानाफलमाल्यवितानाद्युपकरणसहितं गोत्राय
शर्मणे सालंकृताय गुरवे तुभ्यमहं सम्प्रददे न ममेति दद्यात्॥ चतुर्विंशतिधेनुपक्षे गावोऽष्टौ गुरवे॥ चतस्र
श्चतुर्ऋत्विग्भ्यः दशपक्षे तु गुरवेषट्ऋत्विग्भ्यः एकैका॥ एतद् धेनुपक्षे गुरवे एकामेव कपिलां ऋत्विग्भ्यः
सुवर्णं दक्षिणां दद्यादिति मदनरत्नादयः॥ एवं पूर्वस्थितमंदराख्यं विष्कंभं सप्रतिमं सोपस्करं
गोत्राय शर्मणे ऋत्विजे तुभ्यमहं सम्प्रददे न ममेति दद्यात्॥ एवमेव दक्षिणस्थं गोधूममयं गंध

च०

॥६०॥

मादनपर्वतं तथा पश्चिमस्थं तिलमयं विपुलाख्यं पर्वतम् ॥ तत् उत्तरदिक्स्थं माषमयं सुपार्श्वीख्यं
 पर्वतमृत्विग्भ्यो दद्यात् ॥ लवणाचलादिदानप्रयोगेषु धान्यपदस्थाने लवणादिपदं प्रक्षेप्यम् ।
 तत्तत्फलानि तु तत्रवक्ष्यामः । ततो ग्रहवेद्यां यजमानो देवताः संपूज्यावाहितदेवताश्च संपूज्य
 नमस्कुर्यात् ॥ गुरुस्तासां देवतानां विसर्जनं कुर्यात् ॥ ततो यजमानो मंडपग्रहपीठं प्रतिमो
 पस्करादिसर्वं गुरवे सदक्षिणं प्रतिपाद्य भूयसीं दक्षिणां दत्त्वा प्रमादाऽयस्यस्मृत्येति च विष्णुं
 स्मृत्वा कर्मेश्वरार्पणं कृत्वा ब्राह्मणान् भोजयित्वा शिषो गृहीत्वा स्वयं सुहृद्युक्तो भुंजीतेति ॥
 इति धान्यमेरुपर्वतसाधारणदानप्रयोगः ॥ अथ लवणाचलदानम् ॥ पादौ ॥ उत्तमः षोडश
 द्रोणः कर्तव्यो लवणाचलः ॥ मध्यमः स्यात्तदूर्ध्वेन चतुर्भिर्धमः स्मृतः ॥ वित्तहीनो
 यथाशक्त्या द्रोणादूर्ध्वं तु कारयेत् ॥ चतुर्थांशेन विष्कंभपर्वतान्कारयेत्पृथक् ॥ अयं न्यायः
 सर्वविष्कंभपर्वतेषु ज्ञेय इति मदनः ॥ विधानं तु पूर्ववत् ॥ हेमतल्लोकपालान्काम

दा०

॥३१॥

देवादीन् पूर्ववत् तथैव संपूज्य प्रार्थयेत् ॥ मंत्रास्तु ॥ सौभाग्यरससंभूतोयतोऽयं लवणो रसः ॥
 तदात्मकत्वेन च मां पाहि पापान्नमो नमः ॥ यस्मादन्नरसाः सर्वे नोत्कृष्टा लवणं विना ॥
 प्रियं च शिवयोर्नित्यं तस्माच्छांतिं प्रयच्छ मे ॥ विद्युद्देहसमुद्भूतं यस्मादारोग्यवर्धनम् । तस्मात्पर्व
 तरूपेण पाहि संसारसागरात् ॥ अद्येत्यादि ० कल्पपर्यंतमुमालोकप्राप्त्यनंतरं परमगतिप्राप्तिकाम
 ईश्वरप्राप्तिकामो वा लवणाचलदानं करिष्ये इति संकल्पः ॥ अयमेव विशेषोऽन्यत्सर्वं पूर्ववत्
 इतिलवणाचलदानम् ॥ अथ गुडाचलदानं पात्रे ॥ अथातः संप्रवक्ष्यामि गुडपर्वतमुत्तमम् ॥
 यत्प्रदानात्ततः स्वर्गं प्राप्नोति सुरपूजितम् ॥ उत्तमो दशभिर्भारैर्मध्यमः पंचभिर्मतः ॥ त्रिभिर्भारैः
 कनिष्ठः स्यात्तदर्धेनाल्पवित्तवान् ॥ तुलास्त्रियां पलशतं भारः स्याद्विंशतिस्तुला इत्यमरः ॥ विधि
 स्तु पूर्ववत् ॥ प्रार्थनामंत्रास्तु ॥ यथा देवेषु विश्वात्मा प्रवरश्च जनार्दनः ॥ सामवेदस्तु वेदानां महा
 देवस्तु योगिनाम् ॥ प्रणवः सर्वमंत्राणां नारीणां पार्वती यथा ॥ तथा रसानां प्रवरः सदैवेश्वरसो

च

॥३१॥

मतः॥मम तस्मात्परां लक्ष्मीं ददस्व गुड सर्वदा॥यस्मात्सौभाग्यदायिन्या भ्राता त्वं गुडपर्वत ॥
 निवासश्चापि पार्वत्या तस्मान्मां पाहि सर्वदा॥दानवाक्यं तु ।अद्येत्यादि० सकलपापक्षयोत्तरगंध
 र्वपूज्यमानत्वपूर्वकल्पशतावधिगौरीलोकप्राप्त्यनंतरं सपत्नीपराजितायुरारोग्यपूर्वकसप्तद्वीपा
 धिपतित्वकाम ईश्वरप्रीतिकामो वेति संकल्पे दाने च विशेषोऽन्यत्सर्वं पूर्ववदिति॥इति गुडाच
 लदानम्॥अथ सुवर्णाचलदानम्॥पाद्मे॥ उत्तमः पलसाहस्रो मध्यमः पंचभिःशतैः॥तदर्धेनाधम
 स्तद्वदल्पवित्तोपि शक्तितः ॥ अल्पवित्तःपलादूर्ध्वं कुर्यादिति ॥ धान्यपर्वतवद्विधानम् ॥ पर्वतं
 संपूज्य प्रार्थयेत् ॥ मंत्रौ तु ॥नमस्ते ब्रह्मगर्भाय ब्रह्मबीजाय वै नमः ॥ यस्मादनंतफलदस्तस्मा
 त्पाहि शिलोच्चय॥ यस्मादग्रेरपत्यं त्वं यस्मात्तेजो जगत्पतेः॥हेमपर्वतरूपेण तस्मात्पाहि सदा
 मम इति ॥दानवाक्यम् ॥ अद्येत्यादि० सकलपापक्षयोत्तरशतकल्पावधिआनंदकारकब्रह्मलोक
 भोगानंतरपरमपदप्राप्तिकाम इति संकल्पे दानवाक्ये च विशेषः॥अत्र सर्वगुर्वादिभ्य एव देयम्॥

दा०
॥६२॥

तदल्पद्रव्यविषयम् ॥ बहुद्रव्येषु तुलापुरुषदानवद्वन्द्वं चतुर्थांशो वा गुरवे दत्त्वाऽन्यद्विप्रेभ्यो देय
मिति हेमाद्रिः ॥ इति सुवर्णाचलदानम् ॥ अथ तिलाचलदानम् ॥ पात्रे ॥ उत्तमो दशभिर्द्रोणैः
पञ्चभिर्मध्यमो मतः ॥ त्रिभिः कनिष्ठो राजेन्द्र तिलशैलः प्रकीर्तितः ॥ इति ॥ वृक्षविष्कंभादि तु
सर्वं पूर्ववत् ॥ मंत्रास्तु यस्मान्मधुवने विष्णोर्देहस्वेदसमुद्भवाः ॥ तिलाः कुशाश्च माषाश्च
तस्माच्छं नो भवत्विह ॥ हव्यकव्येषु यस्माच्च तिलैरेवाभिरक्षणम् ॥ भवादुद्धरशैलेन्द्र तिलाचल
नमोऽस्तु तोदानवाक्यं तु ॥ अथेत्यादि० सकलपापक्षयदोषायुष्यपुत्रपौत्रसमन्वितभोगानंतरपितृ
देवगंधर्वलोकपूज्यमानत्वं पूर्वकद्युलोकगमनानंतरमक्षयवैष्णवपदप्राप्तिकाम इति संकल्पे दान
वाक्येच विशेषोऽन्यत्सर्वं पूर्ववत् ॥ इति तिलाचलदानम् ॥ अथाद्धोदयव्रते तिलपर्वतदानं स्कांदे ॥
पूर्वाह्णे संगमे स्नात्वा शुचिर्भूत्वा समाहितः ॥ सर्वपापविशुद्धयर्थं नियमस्थो भवेन्नरः ॥ निय
ममंत्रस्तु ॥ त्रिदैवत्यवतं देवः करिष्ये भुक्तिमुक्तिदम् ॥ भवंतु सन्निधौ मेऽद्य त्रयो देवास्त्रयोऽग्रयः ॥

चं०

॥६२॥

इति ॥ तथा ब्रह्मविष्णुमहेशानांसौवर्णीः पलसंख्यया ॥ प्रतिमास्तु प्रकर्तव्यास्तदर्धेन द्विजोत्तम ॥
 साग्रं शतत्रयं शंभोर्द्रोणानां तिलपर्वतः ॥ कर्तव्यः पर्वतो विष्णोर्ब्रह्मणः पूर्वसंख्यया ॥ शय्या
 त्रयं ततः कुर्यादुपस्कुर्यात्समन्वितम् ॥ संपूज्य विप्रवर्येभ्यो दत्त्वेप्सितमवाप्नुयात् ॥ इति ॥
 अथास्य दानप्रयोगः ॥ यजमानः कृतनित्यक्रियः पुण्यकाले तीर्थादौ स्नात्वा चम्य अद्येत्यादि ०
 ममेप्सितफलावाप्तये मेरुदानसमफलावाप्तये वाद्धोदये तिलपर्वतदानं करिष्ये इति संकल्पः ॥ वेद
 पारगान्ब्राह्मणान्वृत्वा यथाविभवं वस्त्रालंकारादिभिः संपूज्य ततस्तिलपर्वते ब्रह्मादीनां प्रतिमाः स्व
 र्णमयीः संस्थाप्य षोडशोपचारैः संपूज्य ब्रह्मादीनामंगपूजां कुर्यात् ॥ तद्यथा ॥ नमो विश्वसृजे
 तुभ्यं सत्याय परमात्मने ॥ देवाय देवपतये यज्ञानां पतये नमः ॥ ॐ ब्रह्मणे नमः पादौ पूजयामि
 इत्यक्षतगंधपुष्पाणि च प्रक्षिपेत् ॥ ॐ हिरण्यगर्भाय नमः ऊरू पूज ० ॐ परमात्मने ० जानुनी
 पू ० ॐ वेधसे नमः जंघे पू ० ॐ पद्मोद्भवाय ० गुह्यं पूज ० ॐ हंसवाहना ० कटी पू ० ॐ शतानं

दा०
॥६३॥

दाय० वक्षः पू० ॐ सावित्रीपतये न० बाहू पू० ॐ ऋग्वेदाय० पूर्ववक्त्रं पू० ॐ यजुर्वेदाय०
दक्षिणवक्त्रं पू० ॐ सामवेदाय० पश्चिमवक्त्रं पू० ॐ अथर्ववेदाय० उत्तरवक्त्रं पू० ॐ चतुर्वक्त्राय०
वक्त्राणि पू० ॐ हंसाय० नेत्राणि पू० ॐ कमलासनाय० शिरांसि पू० ॐ लोकेशाय० सर्वांगं पू०
ततो लोकपालान्परितस्तत्तन्मंत्रैः पूजयेत् ॥ ततो विष्ण्वंगपूजा ॥ हिरण्यरूपपुरुषप्रधानाव्यक्तरूप
धृक् ॥ प्रसीद सुमुखानंत पूजां स्वीकुरु मत्कृतामिति प्रार्थ्य पूजयेत् ॥ ॐ अनंताय० पादौ पू०
ॐ विश्वरूपवते० ऊरू पू० ॐ मुकुंदाय० जानुनी पू० ॐ गोविंदाय० जंघे पू० ॐ प्रद्युम्नाय०
गुह्यं पू० ॐ पद्मनाभाय० नाभिं पू० ॐ लंबोदराय० उदरं पू० ॐ कौस्तुभवक्षसे न० वक्षः
पू० ॐ चतुर्भुजाय० बाहू पू० ॐ विश्वमुखाय० मुखं पू० ॐ सहस्रशिरसे न० शिरांसि पू० ॐ
सर्वेश्वराय सर्वांगं पू० ॥ ततः शिवांगपूजा ॥ आदित्यचंद्रनयन दिग्वासो दैत्यसूदन ॥ पूजां दत्तां
मया भक्त्या गृहाण करुणाकर इति ॥ तथा ॥ महेश्वर महेशान नमस्ते त्रिपुरांतक ॥ जीमूतकेशाय

च०

॥६३॥

नमो नमस्ते वृषभध्वजेति आद्यमंत्रेण संप्रार्थ्य द्वितीयेन नत्वा पूजयेत्॥ॐ ईशाना० पादौ पू०
 ॐ शंकराय० ऊरु पू० ॐ उमाकांताय० गुह्यं पू० ॐ नीललोहिताय० नाभिं पू० ॐ कृत्ति
 वाससे० उदरं पू० ॐ नागयज्ञोपवीतिने० बाहू पू० ॐ पंचवक्राय० वक्राणि पू० ॐ त्रिलोचनाय०
 नेत्राणि पू० ॐ रुद्राय० शिरः पू० ॐ विश्वेश्वराय० सर्वांगं पू० ॥ इत्यंगपूजा ॥ ततः ॥ पंचा
 मृताद्युपचाराः॥ पीठत्रयं कमंडलुं श्वेतवस्त्रयुगं ब्रह्मणे पीतांबरद्वयं विष्णवे लोहितवस्त्रयुगं शंक
 राय कमलैस्तुलसीपत्रैर्बिल्वपत्रैश्च क्रमेण संपूज्य । ततो ब्रह्मविष्णुशिवानां नाममंत्रेण क्रमेणाष्टो
 त्तरशतं तिलैर्घृताक्तैर्हुत्वा गामेकां दद्यात् ॥ तनस्तिलपर्वतं प्रतिमात्रयं शय्यात्रयं च दद्यात् ॥ संक
 ल्पोक्तफलं संकीर्त्य गोत्राय शर्मणे सुपूजिताय तुभ्यमहं संप्रददे न ममेति॥मंत्रौतु॥यस्मान्म
 धुवने विष्णोर्देहस्वेदसमुद्भवाः ॥ तिलाः कुशाश्च माषाश्च तस्माच्छं नो भवत्विह॥हव्यकव्येषु
 यस्माच्च तिलैरेवाभिरक्षणम्॥भवादुद्धर शैलैर्द्रतिलाचल नमोऽस्तु ते ॥ अन्यत्सर्वंतिलाचलदा

दा०
॥६४॥

नवत्कुर्यात्॥यत्किंचिद्दीयते दानं मेरुतुल्यं तु तद्भवेत्॥इति॥तथा चात्रदानविशेषो निर्णयामृते
स्कांदे॥चतुःषष्टिपलंमुख्यममंत्रं तत्र कारयेत्॥तत्रअर्घोदये ॥चत्वारिंशत्पलं वापि पंचविंशति
मेव वा॥तत्तु कांस्यमयमुक्तं तत्रैव ॥ एवं सुघटितं कार्यं कांस्यभाजनमुत्तमम् ॥ इति ॥स्कांदे ॥
निधाय पायसं तत्र पद्ममष्टदलं लिखेत्॥ पद्मस्यकर्णिकायां तु कर्षमात्रं सुवर्णकं॥तदभावे तदर्धं
वा तदर्धं वापि कारयेत् ॥ कृत्वा तु तंडुलैः शुक्लैः पद्ममष्टदलं भुवि ॥ अमंत्रं स्थापयेत्तत्र ब्रह्म
विष्णुशिवात्मकम् ॥ तेषां पूजा ततः कार्या श्वेतमाल्यैस्तुशोभनैः॥वस्त्रादिभिरलंकृत्य ब्राह्मणाय
निवेदयेत् इति ॥ अद्येत्यादि० ससमुद्रसमग्रसम्यक्पृथ्वीदानसमफलावाप्तिकामो गोत्रायशर्मणे
सालंकृताय इदं पायसपूरितकांस्यपात्रमष्टदलपद्मस्थितं ससुवर्णं वस्त्रादिभिरलंकृतं ब्रह्मविष्णुशि
वात्मकं विष्णुदैवत्यंतुभ्यमहं संप्रददे न ममेति॥मंत्रस्तु॥ सुवर्णपायसामंत्रं यस्मादेतन्नयीमयम्॥
आवयोस्तारकं यस्मात्तद्गृहाण द्विजोत्तमेति॥कांस्यापात्रदानफलमुक्तंस्कांदे॥समुद्रमेखलांपृथ्वीं

चं०

॥६४॥

सम्यग्दातुश्चयत्फलम्॥तत्फलंलभते मर्त्यःकृत्वा दानममंत्रकम् ॥ इति॥ अमंत्रपात्रं ॥ इत्यधो
 दयेतिलाचलदानं कांस्यपात्रदानंच॥अथकार्पासाचलदानम् ॥ कार्पासपर्वतस्तद्वद्विंशद्भारैरिहो
 दितः॥दशभिर्मध्यमः प्रोक्तः कनिष्ठः पंचभिःस्मृतः॥अल्पधनो भारैरेकेन वा कुर्यात्॥विधिस्तु
 धान्यपर्वतवत् दानं तु प्रभातायांशर्वर्यामरुणोदयेसूर्योदयात्प्राक्नाडिकाचतुष्टयमध्येइत्यर्थः ॥
 अद्येत्यादि० सकलपापक्षयोत्तराकल्पलोकनिवासानंतरं भूलोकराज्यकाम इतिसंकरे दानवा
 क्ये चवदेत्॥मंत्रस्तु॥त्वमेवावरणं यस्माल्लोकानामिहसर्वदा॥ कार्पासाचलतस्मात्त्वमघौघध्वंस
 नोभवेति॥इति कार्पासाचलदानम्॥अथ घृताचलदानम्॥पात्रे॥विंशत्याघृतकुंभानामुत्तमःस्या
 द्घृताचलः॥मध्यमस्तुतदर्धेन तदर्धेनाधमः स्मृतइति॥ अल्पपित्तस्तु द्वाभ्यां वापि कुर्वीतेति॥
 विष्कंभादिपर्वताश्चतुर्थांशेन कार्याः ॥कुंभः पलसहस्रात्मक इत्युक्तं दानविवेके॥घृतकुंभः पात्र
 एवाशालितंडुलपूर्णपात्राणिकुंभानामुपरिनिवेशयेत्। अहतशुक्लवस्त्रैरावेष्टयेत्।इक्षुदंडफलान्वितः

दा०
॥६॥

अन्यत्सर्वेधान्यपर्वतवद्बोध्यम्। उदयात् प्राक् घटिका चतुष्टयमध्ये दद्यात्॥ अद्येत्या० सकलपापक्ष
यपूर्वकहंससारसयुक्तकिंकिणीजालमाल्यर्कवर्णविमानकरणकशंकरलोकगमनपूर्वकसिद्धचारण
विद्याधरार्चितत्वविशिष्टपितृसहिताभूतसंप्लवविचरणकामइतिसंकल्पेदानवाक्ये च वक्तव्यम्॥ मं
त्रौतु॥ संयोगाद्घृतमुत्पन्नं यस्मादमृततेजसः। तस्माद्घृताच्च विश्वात्मा प्रीयतां मम शंकरः॥ यच्च तेजो
मयं ब्रह्म घृते नित्यं प्रतिष्ठितम्॥ घृतपर्वतरूपेण तस्मान्नः पाहि भूधरेति घृताचलदानम्॥ अथ रत्नाच
लदानम्॥ पाद्मे॥ अथातः संप्रवक्ष्यामि रत्नाचलमनुत्तमम्॥ मुक्ताफलसहस्रेण पर्वतः स्यादिहोत्त
मः॥ मध्यमः पञ्चशतिकस्त्रिंशता चाधमः स्मृतः। चतुर्थीशेन विष्कंभादयः॥ वज्रगोमेदैः पूर्वं मं
दरः। इन्द्रनीलैः पद्मरागयुतैर्दक्षिणे गंधमादनः। वैदूर्यविद्रुमैः पश्चाद्विपुलाचलः। ससौवर्णैः पद्मरा
गैः सुपार्श्व उत्तरे इति॥ दानवाक्यं तु अद्येत्यादि० अनेकजन्मकृतब्रह्महत्यादिपापक्षयोत्तरामरेश्वरपू
जितत्वपूर्वकसाग्रकल्पशतविधिविष्णुलोकनिवासानन्तरमायुरारोग्यरूपगुणोपेतसप्तद्वीपाधिप

चं०

॥६॥

त्यकाम इति संकल्पे दानवाक्ये च वक्तव्यम्॥मंत्रौ तु । तथा देवगणाः सर्वैरत्नेष्वेव व्यवस्थिताः ।
 त्वं च रत्नमयो नित्यमतः पाहि सदा चल॥यस्माद्रत्नप्रसादेन वृष्टिप्रकुरुते हरिः । रत्नाचलप्रसादेन
 तस्मान्नः पाहि पर्वत इति॥अन्यत्सर्वं धान्यपर्वतवत्॥इति रत्नाचलदानम्॥अथ रौप्याचलदानं
 पाद्मे दशभिः पलसाहस्रैरुत्तमोरजताचलः । पंचभिर्मध्यमः प्रोक्तस्तदर्धेनाधमः स्मृतः॥अत्यशक्तौ
 विंशतिपलादूर्ध्वं कुर्यात्॥विष्कंभादयस्तु तुरीयांशेनेति॥अन्यत्सर्वं धान्यपर्वतवत्॥दानवाक्यं
 तु अद्येत्यादि० सकलपापक्षयपूर्वकदशसाहस्रगोदानसफलावाप्तिपूर्वकं त्रिंशत्पसुरोगणपूज्यमा
 नत्वं विशिष्टवैभवेन यावदाभूतसंप्लवसोमलोकनिवासकाम इति संकल्पे दानवाक्ये वक्तव्यम् ॥ मंत्र
 स्तु॥पितृणां वल्लभं यस्माद्धर्मैन्द्रोः शंकरस्य तु॥ रजतं पातु तस्मान्नः शोकसंसारसागरात् इति॥
 इति रौप्याचलदानम्॥ अथ शर्कराचलदानम्॥पाद्मे॥अष्टभिः शर्कराभारैरुत्तमः स्यान्महाचलः॥
 चतुर्भिर्मध्यमः प्रोक्तस्तदर्धेनाधमः स्मृतः भारेण ह्यल्पवित्तोऽपि भारार्धेनापि वा पुनः॥चतुर्थांशेन

दा०

॥६६॥

विष्कंभादयः॥मंदारपारिजातकल्पवृक्षादयो हैमा एवं पूर्ववत् । पूर्व पश्चिमे हरिचंदनसंतानौ ।
 प्रत्यङ्मुखः कामदेवो मंदरे । धनदउदङ्मुखो गंधमादने ॥ प्राङ्मुखावेदमूर्तिर्विपुलाचले ॥ हैमीसुपा
 र्थे दक्षिणामुखी सुरभिः ॥ अन्यत्सर्वधान्यपर्वतवत् । अद्येत्यादि० सकलपापक्षयानंतरकल्पशता
 वधि विष्णुलोकनिवासानंतरं सप्तद्वीपाधिपत्योत्तरं जन्मायुतं यावदविच्छिन्नायुरारोग्यकामइति
 संकल्पेदानत्राक्येचक्रव्यम् ॥ मंत्रस्तु ॥ आरोग्यामृतसारोऽयं परमः शर्कराचलः ॥ तन्ममानंदकारी
 त्वं भव शैलेन्द्रसर्वदा ॥ अमृतं पिबतां ये तु निपेतुर्भुवि सीकराः ॥ देवानां तत्समुत्थोऽयं पाहिनः
 शर्कराचल ॥ मनोभवधनुर्मध्यादुद्धृता शर्करा यतः ॥ तन्मयोऽसि महाशैल पाहि संसारसागरात्
 इति ॥ सर्वत्र ब्राह्मण भोजनं शक्त्या कार्यमेव ॥ तदा पूर्वद्युः कृतोपवासः परेद्युर्दानानंतरमक्षारल
 वणं भुंजीत ॥ एवं प्रसन्नचित्तो दानं दद्यादिति ॥ इति दशाचलदानानि ॥ अथ शिखरदानानि ॥
 विष्णुधर्मे ॥ गुडेषु वस्त्रलवणधान्यकाजाजिशर्कराः ॥ खर्जूरतंडुलद्राक्षक्षौद्रं मलयजेन च ॥ फलैर्म

च०

॥६६॥

नोहरैश्चैव शिखराणिप्रदापयेत्॥माघेमार्गशीर्षे वैशाखेरोहणीयुतायांतृतीयायां प्रोष्ठपदशुक्लतृती
 यायां च दद्यात्॥शिखरप्रमाणंतुआत्मसमप्रमाणं प्रादेशाभ्यधिकं शरीरार्धप्रमाणंसंप्रादेशंशरीर
 प्रमाणं वा॥अथास्य दानप्रयोगः॥उक्तकालेयजमानःकृतनित्यक्रियःपूर्वाह्णे अद्येत्यादि० दु खदौ
 भाग्याभावपूर्वककल्पकोटिशतत्रयावच्छिन्नगौरीभवननिवासानंतरंपृथ्वीपतित्वकामःश्वो गुडशि
 खरदानमहंकरिष्येइतिसंकल्प्यगणेशपूजनादिनांदीश्राद्धांतं कृत्वाआचार्यवरणादियथा विभवं
 वस्त्रालंकारादिभिर्मधुपर्कपूजांतंकृत्वागोमयेनोपलिप्तायांभुवि इक्षुपत्राण्यास्तीर्य मूले द्विहस्तवि
 स्तारं उपरिहस्तमात्रविस्तारं इक्षुदलमयं कुसूलं कृत्वा तदभ्यंतरेरक्तवस्त्रेणावष्टेचगुडादिदेयद्र
 व्येणापूर्यउपरि इक्षुपत्रकटमास्तीर्य तत्रक्षौमादिवस्त्रोपरिशरदिंदुवर्णाभां चंद्रमौलिं पद्मासनाक्षसू
 त्रकमंडलुवरदाऽभयकरां हैमीं गौरीं सशिखरां सूत्रेणावेष्ट्यकुंकुमादिनापूजयेत्।अथांगपूजा॥ॐ
 भवान्यै न०पादौ पूज०ॐ कामिन्यै न०जानुनीपू०ॐ कामदेव्यै०ऊरू०पू०ॐ जगच्छिद्यै न०

दा०
॥६७॥

नाभिं पू० ॐ आनंदायै न० हृदयं पू० ॐ नंदायै न० स्तनौ पू० ॐ शस्त्रास्त्रधारिण्यै न० बाहू पू०
ॐ शितिकंठायै कंठं पू० ॐ सुमुखायै मुखं पू० ॐ त्रिलोचनायै नेत्राणि पू० ॐ चंद्रशेखरायै
न० भालं पू० ॐ ललितायै शिरः पू० ॐ पर्व्वामिकायै सर्वांगं पू० इत्यंगपूजा ॥ ततोऽजलिना
पुष्पाण्यादाय प्रदक्षिणीकृत्य पठेत् ॥ यस्मान्निवासः पार्वत्याः शिखर त्वं सुरैर्वृतम् ॥ तस्मान्मां
पाहि भगवद्गौरी तिष्ठति सर्वदा ॥ इति पुष्पांजलिं समर्प्य नमस्कृत्य गीतवाद्यनिर्वोषैर्जागरंकुर्यात्
ततः प्रभाते स्नानादिकृतनित्यक्रियः शिखरपश्चिमभागे प्राङ्मुख उपविश्य अद्येत्यादि० संकल्पो
क्तफलं संकीर्त्य इदं गुडशिखरं गौरीप्रतिमासहितं सोपस्करं गोत्राय शर्मणे तुभ्यमहं संप्रददे न
ममेनि दद्यात् ॥ ततः सुवर्णदक्षिणां दद्यात् ॥ भूयसीं च दत्त्वा ब्राह्मगान्संभोज्य तद्दिने क्षीरं घृतं
वा वाग्यतो मुक्तकेशस्तृष्णीं प्राश्रीयात् ॥ इक्षुवस्त्रादिशिखरदस्थाने संकल्पादौ तत्तत्पदं तत्र
वक्तव्यमिति विशेषः ॥ अन्यत्सर्वं पूर्ववदिति ॥ इति गुडशिखरदानम् ॥ इति नानाशिखरदा

च०

॥६७॥

नानि ॥ अथ समस्तपापक्षयकरं त्रिशूलदानं कर्मविपाकसारे ॥ श्रुताध्ययनसंपन्नं पाविनारमर्कि
 चनम् ॥ ब्राह्मणं दांतमाहूय दानार्थं न ददाति यः ॥ मनुष्याणां हिंसकश्च जठरे शूलवान्भवेत् ॥
 वायुपुराणे-कृष्णपक्षे चतुर्दश्यामष्टम्यां वासिते तरे ॥ कुर्याद्वादशनिष्केण त्रिशूलं लक्षणान्वितम्
 सुवर्णमानं तु । निष्कचतुष्कः सौवर्णिकः षट्पञ्चाशदधिकशतद्वयपलमूल्यो वा ॥ नाभौ निधाय
 संपूर्णं तिलानां ताम्रनिर्मितम् ॥ पात्रमाढकमानं स्यात्तत्र शूलं न्यसेत्पुनः ॥ ततः पञ्चाक्षरेण
 रुद्रप्रकाशकवैदिकमंत्रेण त्रिशूलाय नम इति नाममंत्रेण वा त्रिशूलं संपूज्य हैमं विरूपाक्षं कमलो
 परि संपूज्य अघोरेभ्योऽथ ० इति मंत्रेण पूजांते प्रणिपत्य ततो विप्रं वृत्वा यथाविभवं वस्त्रालंकारा
 दिभिः संपूज्य अथेत्यादि ० मम बुद्धयुद्धिपूर्वकं कायवाङ्मनःकृतकर्माद्याजन्मार्जितान्यजन्मोपा
 र्जितमनुष्यहिंसदानार्थाहूतब्राह्मणनिपाकरणजन्योदरशूलजनितपीडापनोदकामः इदं स्वर्णमय
 त्रिशूलं विरूपाक्षप्रतिमायुतंसोयस्करंगोत्राय शर्मणे सुपूजिताय तुभ्यमहं संप्रददेनममेति ॥ मंत्रस्तु ॥

दा०
॥६८॥

भगवन्भगनेत्रघ्न दक्षयज्ञप्रमर्दन ॥ तवायुधप्रदानेन पापं नश्यतु शंकर ॥ युगांते येन लोकानां
त्वमंतकविनाशनः ॥ विदग्धयस्त्वपापेन पापौघं च व्यपोथय ॥ येन दग्धं क्षणाद्धेन त्रिपुरं सुरदु-
र्जयम् तेन पाशुपतेनाशु मम शूलं विनाशय ॥ यदा बुद्धिकृतं पापं मनोवाक्काय चाक्षुषम् ॥ तत्सर्वं
क्षयमेवाशु शूलदानप्रभावतः ॥ इति ॥ ततः सुवर्णपरिमितां दक्षिणां दत्त्वा द्विजभोजनसंकल्पं
विधाय भूयसीं दत्त्वा कर्मेश्वरार्पणं कुर्यात् ॥ इति त्रिशूलदानम् ॥ अथ दारिद्र्यहरं कुबेरमूर्तिं
दानम् ॥ वायवीये ॥ दरिद्रो जायते मर्त्यो दानविघ्नं करोति यः ॥ ऐश्वर्यं जायते येन
कर्मणा तच्छृणुष्व मे । पलाभेन तदर्धेन चतुर्थांशेन वा पुनः ॥ अत्र सार्धमाषद्वयादारभ्य पंचा-
शन्माषावधि वा वित्तशाक्यराहित्येन पुष्पकविमानस्थां कुबेरमूर्तिं पार्श्वयोः पद्मशंखाकारयु-
तां कृत्वा शुभेऽहि अद्येत्यादि० समेह जन्मनि पूर्वजन्मनि वा दानविघ्नजनितदारिद्र्यविनाश

चं०

॥६८॥

पूर्वकयथेप्सितधनप्राप्त्यर्थं कुबेरमूर्तिदानं करिष्ये इति संकल्प्य गोमयोपलिप्ते द्विचतुरेक
 द्रोणतंडुलराशौ कुबेरप्रतिमां राजाधिराजेति संपूज्य ततआग्नेय्यां स्वगृह्यविधिनाग्निं प्रतिष्ठाप्य
 समिदाज्यचरुभिः प्रत्येकमष्टोत्तरशतं राजाधिराजायेति मंत्रेण हुत्वा तत्संख्यया घृताक्ततिलैर्व्या
 हृतिभिश्च हुत्वा कुबेरमूर्तौ दद्यात्॥अद्येत्यादि० ममेह जन्मनि जन्मांतरे वा कृतदानविघ्नजनि
 ततीवदारिद्र्यविनाशपूर्वकं यथेप्सितधनप्राप्त्यर्थं च इमां कुबेरमूर्तिं पुष्पकविमानस्थपार्श्वयोः पद्म
 शंखाकारयुतां सोपस्करां गोत्राय शर्मणे सुपूजिताय तुभ्यमहं संप्रददे न ममेति॥ मंत्रस्तु ॥उत्त
 राशापते देव कुबेर नरवाहन ॥ पद्मशंखनिधीनां त्वं पतिः श्रीकंठवल्लभः॥दानविघ्नान्मयाप्राप्तं
 दारिद्र्यं मम दुःखदम् ॥ तत्सर्वं तव दानेन पापमाशु विनाशय ॥ इति॥देयद्रव्यतृतीयांशं चतु
 र्थांशं वा सुवर्णं दक्षिणां दद्यादिति विशेषः॥ततो ब्राह्मणभोजनं संकल्प्य भूयसीं दक्षिणां दद्यात्॥
 इति दारिद्र्यहरं कुबेरमूर्तिदानम् ॥ अथ उमामहेश्वरमूर्तिदानम् ॥ भविष्ये॥अद्येत्यादि० सशैल

दा०
॥६९॥

वनकाननसप्तसागरपृथ्वीदानसमफलवाप्तये इमांमुमामहेश्वरमूर्तिसालंकृतां सोपस्करां सोपकर
णांगोत्रायशर्मणे तुभ्यमहं संप्रददेन ममेति ॥ मंत्रस्तु ॥ शिवशक्त्यात्मकं यस्माज्जगदेतच्चराचरम् ।
तव दानेन मे वश्या पृथिवी स्यात्सुनिश्चला ॥ सुवर्णदक्षिणां दद्यात् ॥ इति उमामहेश्वरमूर्ति
दानम् ॥ अथ लक्ष्मीनारायणमूर्तिदानम् ॥ स्कांदे ॥ संकल्पादिपूर्ववत् ॥ मंत्रस्तु ॥ लक्ष्मीनि
वास देवेश शंखचक्रगदाधर ॥ तव दानात्स्थिरा लक्ष्मीर्मद्वेहे स्यात्सदा ध्रुवम् ॥ सुवर्णदक्षिणां
दद्यात् ॥ इति लक्ष्मीनारायणमूर्तिदानम् ॥ अथ हरिहरमूर्तिदानं संकल्पादि पूर्ववत् ॥ मंत्रस्तु ॥
शिवो नाम शिवः साक्षात्तथा नारायणोऽपि च ॥ अस्य दानाद्धरिहरौ प्रसन्नौ स्तां सदा मम ॥
इति हरिहरमूर्तिदानम् ॥ अथ सूर्यमूर्तिदानं सूर्यारुणसंवादे ॥ संकल्पादि पूर्ववत् ॥ मंत्रास्तु ॥
ग्रहाणामधिपः सूर्यः पद्महस्तः प्रभाकरः ॥ अस्य दानेन सविता आयुः श्रीशांतिदोऽस्तु मे ॥

च०

॥६९॥

सुवर्णादिदक्षिणां दद्यात् ॥ इति सूर्यमूर्तिदानम् ॥ अथ गणपतिमूर्तिदानम् ॥ स्कांदे ॥ यमा
 नमंति ईशाद्या विश्वनाथमुमासुतम् ॥ विघ्नेशं रक्ष प्रचुरं तुभ्यं दारयाम्यभीष्टदम् ॥ इतिसंप्राथ्यं
 संकल्पादि कृत्वा दद्यात् । मंत्रस्तु ॥ गणनाथो विघ्नहरो गौरीसुनुरभीष्टदः ॥ अस्य दानेन
 मे शांतिः प्रसन्नोऽस्तु विनायकः ॥ इति गणेशमूर्तिदानम् ॥ अथ जगदंबिकामूर्तिदानं देवीपुराणे ।
 संकल्पादि पूर्ववत् ॥ मंत्रस्तु ॥ आदिमाया महाशक्तिर्विश्वमाता जगन्मयी ॥ दानेनास्याः
 प्रसन्नास्तु सर्वदा मम शांभवी ॥ इति जगदंबिकादानम् ॥ अथ सरस्वतीमूर्तिदानम् ॥ वायवीये
 संकल्पादि पूर्ववत् । मंत्रस्तु ॥ वीणापुस्तकसंयुक्ता वाङ्मूर्तिः समलंकृता ॥ गृहाण त्वं द्विजश्रेष्ठ
 वाक्सिद्धिस्तु कुले मम ॥ इति सरस्वतीमूर्तिदानम् ॥ अथ शालग्रामदानम् ॥ हेमाद्रौ पात्रे ॥
 शालिग्रामशिलाचक्रं यो दद्याद्दानमुत्तमम् ॥ भूचक्रं तेन दत्तं स्यात्सशैलवनकाननम् इति । अथ
 त्यादि • सशैलवनकाननभूचक्रदानसमफलकामइमं शालग्रामं घटाशंखादि सोपकरणं तुलसीपत्रा

दा०
॥७०॥

द्यार्चितं सवस्त्रफलं ताम्रादिपात्रस्थितं यथाशक्ति सोपस्करं सालंकृतिं गोत्रायशर्मणे अलंकृताय
तुभ्यमहं संप्रददे न ममेति॥मंत्रस्तु॥महाकोशनिवासेन चक्राद्यैरुपशोभितः॥शालग्रामप्रदानेन
मम संतु मनोरथा इति ॥ सुवर्णदक्षिणासर्वत्र न राजतम्॥एवंसंकल्पादिसर्वदेवमूर्तिशिलादाने
ष्वपि योजनीयम् ॥ मणिः शालग्राम इति हेमाद्रिणा व्याख्यातम् ॥ घोरप्रतिग्रहेषु च गणित
मिति ॥ शालग्रामदानम् ॥ अथ शिवनाभिदानं लैंगे ॥ संकल्पादि पूर्ववत् ॥ मंत्रस्तु ॥ शाल
ग्रामशिला पुण्या भुक्तिमुक्तिप्रदायिनी ॥ शिवनाभेः प्रदानेन पूर्णाः संतु मनोरथाः ॥ इति ॥
तथा ॥ महाकोशनिवास त्वं शालग्राममहेश्वर ॥ प्रीयतां तव दानेन ब्रह्मविष्णुमहेश्वराः ॥ इति शि
वनाभिदानम् । अथ लिंगदानम् ॥ लैंगे संकल्पादि पूर्ववत् ॥ मंत्रस्तु ॥ सालंकारमहालिंगनिवास
त्वं वृषध्वज ॥ प्रीयतां तव दानेन शिवो गौर्या युतस्तु मे ॥ इति ॥ तथा- कैलासवासो गौरीशो
भगवान्भगनेत्रभिद ॥ चराचरात्मको लिंगरूपी दिशतु वाञ्छितम् ॥ रुद्राक्षमालासहितं लिंगं

चं०

॥७०॥

दद्यात्॥कोटिगुणं पुण्यं भवति॥अथ मारकतलिंगदानम्॥मन्त्रस्तु॥इदं मारकतं लिंगं रौप्यपीठ
 समन्वितम्॥धान्यैर्द्वादशभिर्गुक्तमेकादशफलान्वितम्॥संप्रदद्याद्विधानेन पृथ्वीदानफलं लभेत्
 रुद्राक्षमालायुक्तम् ॥ संकल्पायुक्तमेव ॥ काश्मीरलिंगदाने तु मारकतपदस्थाने काश्मीरपदं
 वदेत् मन्त्रस्तु॥मृत्युंजयेश गौरीश सृनुभ्यां वृषवाहन॥संप्रदानेन मे शंभो मम संतु मनोरथाः॥
 इति लिंगदानम्॥अथ घंटादानम् पाद्मे॥अद्येत्यादि० ममाकल्पघंटानादश्रवणलोकनिवासावा
 तिसिद्धये इमां घंटां विष्णुदैवत्यां गोत्राय शर्मणे स्वलंकृताय तुभ्यमहं संप्रददे न ममेति ॥
 मंत्रस्तु॥ घंटा देवप्रिया नित्यं दैत्यत्रासकरी सदा॥संप्रदानेन चैतस्या विजयोऽस्तु सदा मम
 इति ॥ सुवर्णं दक्षिणां दद्यात् इति घंटादानम् ॥ अथ शंखदानम् पाद्मे ॥ अद्येत्या० इमं शंखं
 विष्णुदैवतं गोत्राय शर्मणे सुपूजिताय तुभ्यमहं संप्रददे न ममेति ॥ मंत्रस्तु ॥ शंखः शुभकरो
 नित्यं सर्वमंगलदायकः ॥ तस्मादस्य प्रदानेन शांतिरस्तु सदा मम इति ॥ सुवर्णं दक्षिणां० ॥

दा०
॥७१॥

इति शंखदानम् ॥ अथ कालचक्रदानम् ॥ मृत्युंजयकरूपे ॥ महामृत्युनिवारणार्थं कालचक्रदानं
मुक्तमासंकल्पस्तु अद्येत्यादि० शक्तितो रौप्यकृतं चंद्राकारमनेकमुक्तामालात्मकरश्मियुक्तं काल
चक्रं महामृत्युनिवारणकामो विप्राय गंधालंकारादिभिः सम्पूजिताय तुभ्यमहं संप्रददे न ममेति
मन्त्रस्तु ॥ इदं मे राजतं चक्रमिदुरश्मि समाकुलम् ॥ अपमृत्युविनाशाय दत्तमायुर्विवृद्धये इति ॥
ततः सुवर्णं दक्षिणां दत्त्वा अग्निं प्रतिष्ठाप्य ॐ कालचक्राय नमः स्वाहेत्यनेन मंत्रेणाष्टोत्तरशत
वारं घृताक्तिलैर्दुत्वा पायसादिना द्वादशब्राह्मणान् भोजयित्वा स्वयमक्षारलवणं सकृद्भुंजीतेति
इति कालचक्रदानम् ॥ अथापरमपमृत्युहरं यममूर्तिदानं मृत्युंजयकरूपे लोहपात्रे स्थितं कांस्यं तत्र
पद्मं तु राजतम् ॥ तस्मिन्कालेश्वरः स्वर्णैः पुरुषाकारतां गतः ॥ तद्वपंतु ॥ ईषत्पीतो दंडहस्तो
रक्तद्वपाशहस्तकः ॥ क्रुद्धो वस्त्रालंकृतः स्याद्भोगिणामभयप्रदः ॥ अलंकृतः स्वर्णालंकारैः त्रिलो
हाकारैर्दूतैर्वृतः ॥ त्रिलोहं कांस्यताम्रपितलारुच्यम् ॥ पुरुषाकारैर्दूतैर्दंडहस्तैः कृत्वा यमं महिषपृष्ठे

चं

॥७१॥

अष्टम्यां चतुर्दश्यां वा दद्यात्॥दक्षिणा तु घृतपूर्णो घटः सुवर्णं वा॥एवं कृत्वा दानेन नाशान्मु-
 च्यते ॥ नाशोऽपमृत्युः ॥ इत्यपमृत्युहरं यममूर्तिदानम्॥ अथ कालपुरुषदानम् ॥ भविष्ये ॥
 ज्ञेयो निष्कशतं पार्थ दानेऽयं विधिरुतमः ॥ मध्यमस्तु तदर्धेन तदर्धेनाधमः स्मृत इति॥ अत्य-
 शक्तौ पञ्चसौवर्णिको वा॥ ततोऽल्पेन तु प्रतिग्रहीता दुःखशोकावहः स्यात्॥ चतुर्थ्यां चतुर्दश्यां
 भद्रायां करणे वा कुर्यात्॥ कालपुरुषस्वरूपमाह॥ रौप्यदशनं सुवर्णनेत्रं खड्गोद्यतकरं मांसपिंड-
 युतवामकरं जपाकुसुमकुण्डलं रक्तवस्त्रं स्रग्विणं शंखमालाधरं छुरिकायुतकटिदेशमतिदीर्घकृष्णा-
 जिनयुतं निर्माय अयेत्यादि० अपमृत्युव्याधिसर्वबाधानिवारणाग्राहतैश्वर्यप्राप्तिधर्मश्रीपुत्रपौ-
 त्रादिकर्तृकराज्यपरमपदावाप्तिकामः कालपुरुषदानमहं करिष्ये इति॥ कालपुरुषं संपूज्य विभूष्य
 द्विजं वृत्वा यथाविभवं वस्त्रालंकारादिभिः संपूज्य पुष्पांजलिं गृहीत्वा पठेत्॥ सर्वं कलयसे यस्मात्का-

दा०
॥७२॥

लस्त्वंतेनचोच्यसे॥ब्रह्मविष्णुशिवादीनांत्वमसाध्योऽसि सुव्रत॥पूजितस्त्वं यथाभक्त्याप्रार्थित
श्च यथासुखमायद्बुध्यतेतवविभोतत्कुरुष्वनमोऽस्तुते॥इति संप्रार्थ्य॥अद्येत्यादि० अपमृत्युव्या
धि स०इत्यादि राज्यपरमपदावाप्तिकामांतंसंकल्पोक्तवत्फलसंकीर्त्यइमं कालपुरुषंसालंकृतंउ
क्तोपस्करंविष्णुदेवतंगोत्रायशर्मणे सुपजिताय तुभ्यमहं संप्रददेनममेति दत्त्वापंचसुवर्णादूर्ध्वमा
निष्कशतंदक्षिणां दत्त्वातं विसृज्य तन्मुखनेक्षेत्रस्पृशेच्च॥ततःशांतापृथिवीशिवमंनरिक्षमितिजपि
त्वाहस्तौ पादौप्रक्षाल्यआचम्यभूयसीं दक्षिणांदत्त्वाविप्रान् संभोज्य सुहृद्युतो भुंजीतेति॥अने
नविधिनायस्तु दानमेतत्प्रयच्छति॥नापमृत्युभयं तस्य नच व्याधिकृतं भयम् ॥भवत्यव्यहतै
श्वर्यःसर्वबाधाविवर्जितः ॥इतिहेमाद्रौ कालपुरुषदानम्॥अथसर्वसंपत्करदानम्॥ब्रह्मांडपुराणे॥
सूर्योपरागादिपुण्यकाले देवालयादिपुण्यदेशेगृहेवा कार्यम्॥प्रातस्तिलकुशमिश्रोदकेन स्नात्वा

च०

॥७२॥

कृत नित्यक्रियः आचम्यप्राणानायम्याद्येत्यादि० सर्वसंपदायुरारोग्य
समस्तपापनाशपुत्रपौत्रादिकुलवृद्धिस्वर्गनिवासमोक्षेष्ट सिद्धिकामो
मित्रादिप्रतिपादानमहं करिष्ये। गुरुं वृत्ता यथाविभवं वस्त्रालंकारादि
भिः पूजयेत्॥ ततो विंशद्धस्तां चतुरस्रां भुवं गोमयेनोपलिप्यतत्रप्रागा
यताश्चतस्र उदगायताश्चतस्रो लेखालिखित्वा तेषु नवकोष्ठेषु द्रोणमि
ततंडुलान्निक्षिप्य तेषु नवकुंभान्संस्थाप्य वस्त्रैरावेष्ट्य तेषु सुवर्णत्रया

वह्नि ९	वृत्रहणं ८	दिवाकरं ७
उमापतिं ६	विष्णुं चतुर्भुजं ५	ब्रह्माणं ४
सोमं ३	वरुणं २	मित्रं १

दूर्ध्वं पलावधि सुवर्णनिर्मिता नवप्रतिमाः संस्थाप्य पूजयेत्। तत्र पश्चिमपंक्तौ उदकसंस्थं मित्रं वरुणं
सोमं मध्यपंक्तौ ब्रह्माणं चतुर्भुजं विष्णुं उमापतिं चांत्यपंक्तौ दिवाकरं वृत्रहणं वह्निं च। ततोऽष्टौ विप्रान्सं
पूज्यैकैकस्मै अद्येत्यादि० संपदादिकामांतं संकल्पोक्तफलमुल्लिख्य इमां मित्रप्रतिमां सुपूजितां गोत्रा
य शर्मणे सुपूजिताय तुभ्यमहं संप्रददेनममेतिदत्त्वा ततो वरुणप्रतिमां गुरवे दत्त्वा देयद्रव्यसमं सुवर्णं

दा०

॥७३॥

दक्षिणां वस्त्रयुगं च दद्यात् ॥ ततः सोमब्रह्मविष्णुशिवदिवाकरवृत्रहवह्निप्रतिमाश्च ब्राह्मणेभ्यो दत्त्वा
 सुवर्णदक्षिणां च तेभ्यो दत्त्वा ब्राह्मणांश्च भोजयित्वा भूयसीं च दत्त्वा सुहृद्युतो भुंजीतेति । सर्वसंपत्करदा
 नम् ॥ अथ कृष्णाजिनदानम् ॥ सौरपुराणे ॥ कृष्णाजिनं च महिषीमेषी च दशधेनवः ॥ ब्रह्मलोकप्रदा
 यी स्यात्तुलापुरुष एव च ॥ इति मात्स्ये ॥ वैशाखी पौर्णमासी च ग्रहणे शशिसूर्ययोः ॥ पौर्ण
 मासी तु या माघे आषाढी कार्तिकी तथा ॥ उत्तरायणं द्वादशी वा तस्यां दत्तं महाफलम् ॥
 इति ॥ अथास्य दानप्रयोगः ॥ पूर्वोक्तकाले गोमयेनोपलिप्तदेशे आविकं कंबलं तदुपरि सशृंगं
 मुखुरं प्राग्ग्रीवं कृष्णाजिनमास्तीर्य सुवर्णखुरं रौप्यदंतं मौक्तिकपुच्छं सुवर्णनाभं कृत्वा तदुपर्यरति
 प्रमाणां स्तिलान् संस्थाप्य वाससाच्छाद्य सगंधरत्नानि चत्वारि पात्राणिकांश्च घृतदुग्धदधिमधुयु
 तानि च तस्योमृदश्च प्रागादिदिक्षु दानदेशाद्बहिः पक्वशखाग्रं कुंभं च संस्थाप्य देशकालौ सकीर्त्य
 मम सप्तजन्मोपात्तपापनाशाय आत्मपितृपुत्रापमृत्युपरिहारभार्याधनदेशाद्यवियोगफलावाप्तये

च०

॥७३॥

सकलेष्टफलावाप्तिब्रह्मलोकावाप्तिकामश्च कृष्णाजिनदानमहं करिष्ये ॥ इति संकल्प्य जीर्णपीतवा
 ससा स्वांगानि संसृज्य यानि कानि च पापानि मया लोभात्कृतानि च ॥ लोहपात्रप्रदानेन प्रणश्यं
 तु ममाशु वै ॥ इति मंत्रेण सतिललोहपात्रं कृष्णाजिनस्य वामपादे निवेशयेत् ॥ यानि कानि च
 पापानि कर्णोत्थानि कृतानि च ॥ कांस्यपात्रप्रदानेन तानि नश्यंतु मे सदा ॥ इति मंत्रेण मधुमयं
 कांस्यपात्रं कृष्णाजिनस्य दक्षिणपादे निवेश्य ॥ परापवादपैशुन्यादभक्ष्यस्य च भक्षणात् ॥ यदु
 स्थितं तु मे पापं ताम्रपात्रात्प्रणश्यतु ॥ इति मंत्रेण सतिलं ताम्रपात्रं वामहस्ते निवेश्य ॥ कन्या
 नृतं गवां चैव परदारप्रदर्शनम् ॥ रौप्यपात्रप्रदानेन क्षिप्रं नाशं प्रयातु मे ॥ इति मंत्रेण मधुमयं
 रौप्यपात्रं दक्षिणहस्ते निवेश्य ॥ मया जन्मसहस्रेषु कृतं पापं प्रबुद्धिना ॥ सुवर्णपात्रदानात्तन्नाश
 याशु जनार्दन ॥ इति मंत्रेण साक्षतं हैमपात्रं मध्ये तथा हेममुक्ताविद्रुमदाडिममातुलिंगानि निधाय
 प्रशस्तपात्रे कर्णयोः संस्थाप्य द्विजं वृत्वा यथाविभवं वस्त्रालंकारादिभिः संपूज्य पुनर्देशकालौ

दा०
॥७४॥

संकीर्त्यामुक्तेगोत्रोऽमुकशर्माऽहं मम समस्तजन्मोपात्तादिब्रह्मलोकावाप्तये इत्यन्तमुक्त्वा वृषभ
ध्वजप्रीतये इदं कृष्णाजिनं यथाशक्ति सोपस्करं गोत्राय शर्मणेषुपूजिताय तृप्ताय तुभ्यमहं सं
प्रददे न ममेति॥ एतदक्षिणापरिमाणं तु गारुडे ॥ सुवर्णनिष्कशतं तदर्धं वा ॥ ततो न्यूनत्वेनाधि
कफलम् ॥ अस्पृश्यः स द्विजो राजंश्चितिरूपसमो हि सः॥ दाने च श्राद्धकृत्ये च दूरतः परि
वर्जयेत् ॥ इति गारुडे उक्तम् ॥ स्वगृहान्प्रेष्य तं विप्रं मंगलस्नानमाचरेत् इति ॥ तद्वस्त्रं कुंभ
सहिते नीत्वा क्षेप्यं चतुष्पथे इति॥ ततो भूयसीं दक्षिणां दत्त्वा शिषो गृह्णीयात्॥ दानेनानेन सक
लारिष्टपापनाशो भूमिदानफलंचेति हेमाद्रिः॥ होमादिविशेषस्तु ग्रंथांतरादवगंतव्यः॥ इतिकृष्णा
जिनदानम् ॥ अथ शय्यादानं ॥ महाभारते ॥ यजमानः पुण्यकाले अष्टदले तिलप्रस्थं
निक्षिप्य तस्मिन् शय्यामास्तीर्य तस्याः समंतादीशानादिकोणचतुष्टये शिरोभागे च पंचकु
म्भान् क्रमात् घृतकुंकुमगोधूमजलपूर्णकुंभमुच्छीर्षे घृतपूर्णकलशं सप्तधान्यानि च संस्थाप्य

चं०

॥७४॥

अद्येत्यादि० मम समस्तपापक्षयपूर्वकाप्सरोगणसेवायुतविमानकरणकेन्द्रपुरगमनोत्तरषष्टिसह
 स्रवर्षाधिकरणकक्रीडनस्त्रीसंगसमावृतसर्वलोकमहिमत्वतदुत्तरषष्टियोजनमंडलराज्यभोगानंतर
 शिवसायुज्यावाप्तयेशय्यादानमहंकरिष्ये इति संकल्प्यद्विजं सपत्नीकं वृत्वा यथाविभवं वस्त्रालं
 कारादिभिः संपूज्यशय्यायां लक्ष्मीनारायणप्रतिमां स्वर्णमयीं संस्थाप्य संपूज्य सपत्नीकविप्रेण
 सहशय्यां प्रदक्षिणीकृत्यनमः प्रमाण्यैदेव्यै इति चतुर्दिक्षुक्रमेण प्रणम्य तिथ्यादिसंकीर्त्य ममसर्व
 पापक्षयेत्यादिशिवसायुज्यावाप्तये इत्यंतमुक्त्वा इमां शय्यां ईशानादिकोणचतुष्टयस्थापनक्रमेण
 घृतकुंकुमगोधूमजलघृतपूर्णकुंभपमेतांहंसतूलीप्रच्छत्रां शुभ्रगंडोपधानिकां प्रच्छादनपटास्तृतां
 सप्तधान्ययुतां तांबूलायतनादशैलालवंगकर्पूरयुतां सुगंधपरिमलभोग्यवस्तुचंदनागरुदीपिको
 पानच्छत्रचामरासनयुतां भोजनभाजनजलपात्रपंचवर्णवितानां केशप्रसाधन्यंजनशलाकापुष्प
 मालादियुतां लक्ष्मीनारायणप्रतिमासहितां युक्तोपस्करामंगिरोदैवतां गोत्राय शर्मणे सुपूजिताय

दा०
३७५॥

सालंकृताय सपत्नीकाय तुभ्यमहं संप्रददे न मम इति शय्योपवेशितविप्रहस्ते साक्षतकुशोदकं
क्षिपेत् ॥ मंत्रस्तु ॥ यथा न कृष्णशयनं शून्यं सागरजातया ॥ तथा शय्या ममाप्यस्त्वशून्या
जन्मनिजन्मनि इति ॥ ततः सुवर्णमेव दक्षिणां दद्यात् ॥ ततो भूयसीं दत्त्वा ब्राह्मणांश्च भोजये
दिति ॥ इति शय्यादानम् ॥ अथ शयनदानं ॥ भविष्ये ॥ अद्येत्यादि० इदं शयनं सुखस्पर्शं
श्रीविष्णुप्रीतिकामो गोत्राय शर्मणे तुभ्यमहं संप्रददे न ममेति मंत्रस्तु ॥ शयनं सुखदं कांतं
केशवस्य प्रियं सदा ॥ दानेनानेनसौभाग्यं सर्वदास्तु गृहे मम इति ॥ ततः सुवर्णं दक्षिणां दद्यात्
इति शयनदानम् ॥ अथ कशिपुदानम् ॥ भविष्ये ॥ अद्येत्यादि० यावज्जीवं शीतवातोष्णनिवार
ण काम इदं कशिपुदानं गोत्राय शर्मणे तुभ्यमहं संप्रददे न ममेति ॥ मंत्रस्तु ॥ मृदु ह्यग्नीजकार्पास
श्रुतिं सुखदं नृणाम् ॥ तस्मादस्य प्रदानेन सुखं स्यात्सर्वदा मम इति ॥ इति कशिपुदानम् ॥
अथ वस्त्रदानानि ॥ नन्दिपुराणे ॥ वस्त्रं यथार्थिने दद्याच्छुभं वापि यदृच्छया ॥ स भवेद्धनवाञ्छी

चं

॥ ७५॥

मान् बृहस्पति पुरे वसेत् ॥ इति ॥ विष्णुधर्मोत्तरे ॥ वासो हि सर्वदैवत्यं सर्वं प्रायोज्यमुच्यते ॥ वस्त्र
 दानात्सुवेषः स्याद्रूपद्रविणसंयुतः ॥ युक्तो लावण्यसौभाग्यैर्विरोगी च तथा द्विजः ॥ दत्त्वा कार्पास
 कं वस्त्रं स्वर्गलोके महीयते ॥ दत्त्वोर्णजं च तत्रापि फलं दशगुणं भवेत् इति ॥ अद्येत्यादि ० इदं श्वेत
 वस्त्रं सूक्ष्मं शिवप्रियं देहालंकरणं बृहस्पतिदैवतं गोत्राय शर्मणे तुभ्यमहं संप्रददेन ममेति ॥ मंत्रस्तु
 सितं सूक्ष्मं सुखस्पर्शमीशानादेः प्रियं सदा ॥ देहालंकरणं यस्मादतः शांतिं प्रयच्छ मे इति ॥
 श्वेतवस्त्रदानम् ॥ अथ पीतस्य ॥ संकल्पादि ० समस्तपापक्षयकाम ० ॥ मन्त्रस्तु ॥ पीतवासः सुमं
 गल्यं देवानां प्रीतिवर्धनम् ॥ दानेनानेन मे पापं हरत्वांशु जनार्दनः ॥ इति पीतवस्त्रदानम् ॥ अथ
 रक्तवस्त्रदानम् ॥ भविष्ये ॥ संकल्पादि ० आदित्यप्रीतिकामः ॥ मन्त्रस्तु ॥ रक्तवस्त्रं सदा रम्यमादि
 त्यस्य प्रियं सदा ॥ श्रीकरं रूपदं नित्यमतः शांतिं प्रयच्छ मे ॥ इति रक्तवस्त्रदानम् ॥ अथ
 नीलवस्त्रदानं भविष्ये ॥ संकल्पादि ० बलायुः श्रीगृद्धिकामः ॥ मन्त्रस्तु ॥ मनोहरं नीलवस्त्रं बलराम

दा०
॥७६॥

प्रिय सदा ॥ आयुर्विवर्धनं श्रीदमतः शांतिं प्रयच्छ मे ॥ इति नीलवस्त्रदानम् ॥ अथ चित्रवस्त्र
दानम् ॥ भविष्ये ॥ संकल्पादि० षण्मुखप्रीतिकामः० ॥ मंत्रस्तु ॥ षण्मुखस्य प्रियं रम्यं चित्रवस्त्रं
मनोरमम् ॥ तस्मादस्य प्रदानेन शांतिरस्तु सदा मम इति ॥ इति चित्रवस्त्रदानम् ॥ अथ कृष्णव
स्त्रदानम् ॥ भविष्ये ॥ संकल्पादिसर्वारिष्ट० भयपीडापमृत्युपरिहाराय मृत्योः प्रीतिकामश्च इदं
कृष्णवस्त्रं गोत्राय शर्मणे सुपूजिताय तुभ्यमहं संप्रददे ॥ मंत्रस्तु ॥ कृष्णं वासः प्रियं मृत्योः सर्वारिष्ट
विनाशनम् ॥ भयपीडामृतिहरमतः शांतिं प्रयच्छ मे ॥ इति कृष्णवस्त्रदानम् ॥ अथ पट्टकूलदानम् ॥
भविष्ये ॥ संकल्पादि० कीर्तिक्रान्तिसर्वदेवप्रीतिकामश्च० ॥ मंत्रस्तु ॥ पट्टकूलं सदा रम्यं पवित्रं कामदं
नृणाम् ॥ विष्णवादीनां प्रीतिकरमतः शांतिं प्रयच्छ मे ॥ इति पट्टकूलदानम् ॥ अथ मृतकर्मदानम् ॥
भविष्ये ॥ संकल्पादि० पितृप्रीतिकामः० ॥ मंत्रस्तु ॥ कीटजं टसरं पुण्यं मृतकर्मसंज्ञकम् ॥ पितृणां
प्रीतिदं यस्मादतः शांतिं प्रयच्छ मे ॥ इति मृतकर्मदानम् ॥ अथ ऊर्णवस्त्रदानम् ॥ भविष्ये

चं०

॥७६॥

संकल्पादि० सर्वदेवप्रीतिकामः०॥ मंत्रस्तु॥ ऊर्णं चारुचित्रं देवानां प्रीतिवर्धनम्। सुखस्पर्शकरं
 यस्मादतः शान्तिं प्रयच्छ मे ॥ इत्यूर्णावस्त्रदानम् ॥ अथ कंबलदानम् । स्कांदे॥ कंबलः पट्टगर्भ
 श्वेन्महाशीतविनाशकः ॥ स एव विपरीतश्वेन्महावृष्टिविनाशकः ॥ संकल्पादि० श्रीविष्णुप्रीति
 कामः० ॥ मंत्रस्तुशीतवर्षाहरः पुण्यो दृष्टिबलविवर्धनः ॥ कंबलस्य प्रदानेन शान्तिरस्तु सदा
 ममेति ॥ इति कंबलदानम् ॥ अथ चित्रकंबलदानम् ॥ भविष्ये ॥ संकल्पादि० श्रीलक्ष्मीनारा
 यणप्रीतिकामः॥ मंत्रस्तु ॥ ऊर्णापट्टश्चाविकादिः सर्वदेवप्रियः शुचिः ॥ चित्रकंबलदानेन मम संतु
 मनोरथाः ॥ इति चित्रकंबलदानम् ॥ अथ ताम्रपात्रदानम् ॥ अथ वराहपुराणे ॥ अथातः संप्रव
 क्ष्यामि पात्रदानमनुत्तमम् ॥ कृत्वा ताम्रमयं पात्रं यथा विभवविस्तरम् ॥ तत्पात्रे हैमीलक्ष्मीना
 रायणप्रतिमां उमामहेश्वरप्रतिमां च संपूज्य द्विजमपि पूजयित्वा परापवादपैशुन्यमभक्ष्यभक्षणा
 दिशरीरोत्थसकलपापनाशकाम इदं ताम्रपात्रं उमामहेश्वरलक्ष्मीनारायणप्रतिमासहितं च गोत्राय

दा०
॥७७॥

शर्मणे सुपूजिताय तुभ्यमहं संप्रददे न ममेति ॥ मंत्रस्तु ॥ परापवादपैशुन्यादपक्ष्यस्यचभक्ष
गात्॥पापंगोत्रोत्थितंताम्रपात्रदानात्प्रणश्यतु इति ॥ एवंसंकल्पवाक्यं प्रतिमादिसर्वपात्रदानेषु
बोध्यम् ॥ इति ताम्रपात्रदानम् ॥ अथ प्रसंगात्ताम्रदानमपि भविष्ये ॥ संकल्पादि० आरोग्यबल
वृद्धिसूर्यप्रीतिकामः० ॥ मंत्रस्तु ॥ सूर्यप्रीतिकरं ताम्रमारोग्यबलवर्धनम् ॥ तस्मादस्यप्रदानेन
शांतिरस्तु सदा मम ॥ इतिताम्रदानम् ॥ अथ कांस्यपात्रदानम् ॥ वाराहे ॥ संकल्पादि काम
कृतपापनाशकामः० ॥ मंत्रस्तु ॥ यानि पापान्यनेकानि कामाकामकृतानि च ॥ कांस्यपात्रप्रदा
नेन तानि नश्यंतु मे सदा ॥ इति कांस्यपात्रदानम् ॥ अथ प्रसंगात्कांस्यदानमपि
भविष्ये ॥ संकल्पादि० ब्रह्मविष्णुशिवप्रीतिकामः० मंत्रस्तु ॥ कांस्ये ब्रह्मशिवौसाक्षात्कांस्यमे
तद्विभावतः॥कांस्यं विष्णुमयं यस्मादतः शांतिं प्रयच्छ मे ॥ इतिकांस्यदानम् ॥ अथ लोहपात्र
दानम् ॥ भविष्ये संकल्पादि० लोभाज्ज्ञानकृतपापक्षयकामः० ॥ मंत्रस्तु ॥ ज्ञानाज्ञानकृतंपापं

चं०

॥७७॥

मया लोभात्कृतं चिरात् ॥ लोहपात्रप्रदानेन मम शीघ्रं व्यपोहतु ॥ इति लोहपात्रदानम् ॥ रौप्य
 पात्रदानम् ॥ विष्णुधर्मे संकल्पादि ० कन्यादूषणपरदाराभिमर्शनादिपापक्षयकामः ० ॥ मंत्रस्तु ॥
 कन्यादूषणतः पापं परदाराभिमर्शनात् ॥ रौप्यपात्रप्रदानेन तानि नश्यंतु मे सदा इति ॥ इति
 रौप्यपात्रदानम् ॥ अथ सुवर्णपात्रदानम् ॥ वाराहे ॥ संकल्पादि ० जन्मांतरसहस्रोत्थदुष्कृतनाश
 कामः मंत्रस्तु ॥ जन्मांतरसहस्रेषु यत्कृतं दुष्कृतं मया ॥ तत्सर्वं नाशमायातु स्वर्णपात्रप्रदा
 नतः ॥ इति ॥ इति सुवर्णपात्रदानम् ॥ अथ स्थालीदानम् ॥ भविष्ये ॥ कृत्वा ताम्रमयीं स्थालीं
 पलानां पंचभिः शतैः ॥ अशक्तस्तु तदर्धेन तदर्धार्धेन वा पुनः । अत्यशक्तौ मृन्मयीं पायसेन
 पूर्णां घृतशर्कराशाकजलपात्रयुतां च सवस्त्रां मंडले संस्थाप्य गंधमाल्यादिनालंकृत्य ॥ आदित्ये
 ऽहनि संक्रांतौ चतुर्दश्यष्टमीषु च ॥ एकादश्यां तृतीयायां विप्राय प्रतिपादयेत् ॥ अद्येत्यादि ०
 यावज्जीवं सकुटुंबस्य यथेष्टमन्नमक्षय्य भोज्यादिलाभकामः इमां स्थालीं पायसपूर्णां घृतशर्कराशा

दा०

॥७८॥

कजलपात्रवस्त्रावृतामंडलस्थां स्वलंकृतांगोत्राय शर्मणे तुभ्यमहं संप्रददे न ममेति ॥ मंत्रस्तु ॥ इमां
 पायसपूर्णं यः स्थालीं घृतजलादिभिः ॥ दद्यात्संपत्तिपात्रं स्यादतः पाहि महेश्वर इति ॥ सकल
 तिथीनाममादीनामप्ययमेव मंत्रः ॥ सुवर्णदक्षिणां दद्यात् ॥ इति स्थालीदानम् ॥ अथ वेदपुस्त
 कादिदानानि ॥ वायवीये ॥ अष्टादशपुगणानि सहिरण्यानि पर्वणि ॥ लिखित्वा यः प्रयच्छेत्तु स
 विद्यापारगो भवेत् ॥ रामायणं भारतं च दत्त्वा स्वर्गे महीयते ॥ धर्मशास्त्रं नरो दत्त्वा स्वर्गलोके
 महीयते इति ॥ भविष्ये ॥ धेनुदानसहस्रेण सम्यग्दत्तेन यत्फलम् ॥ तत्फलं समवाप्नोति पुस्तकै
 कप्रदानतः ॥ इति ॥ अथ प्रसंगाच्चतुर्दशविद्या उक्ता मदनरत्ने नंदिपुराणे ॥ विद्याश्चतुर्दश प्रोक्ताः
 क्रमेण च यथा स्थिताः ॥ षडंगाश्चतुरो वेदा धर्मशास्त्रं पुरातनम् ॥ मीमांसा तर्कशास्त्रं च एता
 विद्याश्चतुर्दश ॥ आसामवांतरोत्पन्नाः पग विद्याः सहस्रशः ॥ इति ॥ पुरातनं पुराणं ॥ तत्रैव
 कालमाह ॥ चंद्रसूर्योपरागे वा संक्रांत्ययनवासरे ॥ शुभेऽहि शुभनक्षत्रे कृत्वा मंडलमुत्तमम् ॥ चतु

च०

॥७८॥

रसं वितानं च बद्धा पुष्पोपशोभितम् ॥ तत्र न्यस्यासनं दिव्यं दिव्यगंगाधवासितम् ॥ तत्र
 संस्थापयेद्यंत्रं नागदंतमयं शुभम् ॥ संस्थाप्य पुस्तकं तत्र नैगमं भारतादिकम् ॥ नैगमं वेदपुस्त
 कम् ॥ पुण्यं पवित्रं संपूज्य वस्त्रालंकारभूषणैः ॥ पूजयेच्च दिशापालाँल्लोकपालान्यथाक्रमम् ॥
 कन्याः स्त्रियश्च संपूज्या मातरः कल्पयेच्च ताः ॥ शास्त्रतद्भावविदुषि दद्यात्पुस्तकमुत्त
 मम् ॥ इति ॥ अथास्य दानप्रयोगः ॥ यजमानः कृतनित्यक्रियः शुचिः पुण्यकाले देशकालौ
 संकीर्त्य गोमहस्रदानसमफलावाप्तिस्वर्गलोकमहित्वचतुर्दशविद्यावेदांगपारगत्वसिद्धिद्वारा श्री
 परमेश्वरप्रोत्यर्थं अमुकपुस्तकदानमहं करिष्ये इति संकल्प्य पूर्वोक्तमंडपादि यथाशक्त्या कल्प
 यित्वा नागमययंत्रे वस्त्रद्रव्यं च ऊर्णापट्टमूत्रवेष्टितं पुस्तकं संस्थाप्य हैमीं सरस्वतीप्रतिमां रौप्य
 मयसिंहं विष्णुं च तत्रावाह्य परितो लोकपालांश्चावाह्य तत्र सुवासिनीः कुमारीश्चावाह्य या गुंगूर्या
 सिनीवाली या राका या सरस्वती। इंद्राणीं मह ऊतये वरूणानीं स्वस्तये इति मंत्रेण यद्वा देवीं वा च

दा०
॥७९॥

मजनयंतदेवास्तां विश्वरूपाः पशवो वदन्ति॥सा नो मंद्रेषमूर्जं दुहाना धेनुर्वागस्मानुपसुष्टुतैतु ॥
इतिमंत्रेणाऽऽवाहितदेवताः षोडशोपचारैरभ्यर्च्य द्विजं वृत्वा यथाविभवं वस्त्रालंकारादिभिः पू-
जयेत् । अद्येत्यादि० संकल्पोक्तं संकीर्त्य इदं पुस्तकं प्रतिमायुतं ससिंहं ऊर्णापट्टबद्धं दृढसूत्रवे-
ष्टितं नागमययंत्रे स्थितं यथाशक्ति सोपस्करं सरस्वतीदेवतं गोत्राय शर्मणे सुपूजिताय तुभ्यमहं
संप्रददे न ममेति ॥ मंत्रौ तु ॥ सर्वविद्याश्रया यज्ञाः करणं लिखिताक्षरम् ॥ पुस्तकस्य प्रदानेन
प्रीणातु मम भारती ॥ सरस्वति जगन्मातः शब्दब्रह्माधिदेवते ॥ अस्याः प्रदानाद्वागीशा प्रसन्ना
जन्मजन्मनि ॥ ततः सुवर्णं दक्षिणां दद्यात् ॥ इति पुस्तकदानम् ॥ अथ रत्नदानम् ॥ भविष्ये ॥
माणिक्यं पद्मरागं च वैदूर्यं पद्ममेव च ॥ मारकतं च गोमेदं पुष्परगं च मौक्तिकम् ॥ हरितं च
नवैतानि रत्नान्युक्तानि सूरिभिः ॥ इति ॥ रत्नदानाद्धरिलक्ष्मीः स्वपदं च प्रयच्छति ॥ इति ॥
अद्येत्यादि० लक्ष्मीनारायणपदावाप्तिकामः ॥ मंत्रस्तु ॥ यस्माद्रत्नेषु सर्वेषु सर्वे देवा व्यवस्थि-

च०

॥७९॥

ताः ॥ तस्माद्रत्नप्रदानेन वाञ्छितं फलमश्नुते ॥ इति नवरत्नानि ॥ मौक्तिकमंत्रस्तु ॥
 मौक्तिकं भूषणं विष्णोः श्रियो गौर्याः शिवस्य च ॥ दानेनास्य सुखं चास्तु ऐहिकामुष्मिकं ममे
 ति ॥ अथ प्रवालदानमंत्रस्तु ॥ प्रवालं पुष्टिदं श्रीदं कांतिदं शुभदं तथा ॥ दानेनास्य महत्सौख्यं
 शांतिरस्तु सदा मम इति ॥ अथ कर्णभूषणदानमंत्रस्तु ॥ भूषणं कर्णयोः स्त्रीणां स्वर्णरत्नादि संयु
 तम् ॥ ताटकस्य प्रदानेन सौभाग्यं वर्धतां मम इति ॥ अथ मांगल्यमणिदानमंत्रस्तु ॥ मांगल्य
 मणयो लक्ष्म्या गौर्याः प्रीतिकराः सदा ॥ तस्मादेषां प्रदानेन शांतिरस्तु सदा ममेति ॥ हरिद्रादान
 मंत्रस्तु ॥ गौर्याः प्रीतिकरा नित्यं हरिद्रा सर्वकामदा ॥ तस्मादस्याः प्रदानेन सौभाग्यं जन्मज
 न्मनि इति ॥ कुंकुमदानमंत्रस्तु ॥ कुंकुमं शोभनं रम्यं सर्वदा मंगलप्रदम् ॥ दानेनास्य महत्सौख्यं
 सौभाग्यं स्यात्सदा मम इति ॥ सिंदूरदानमंत्रस्तु ॥ सिंदूरं शोभनं रम्यं गणेशस्य प्रियं
 परम् ॥ दानेनास्य परा लक्ष्मीः स्थिरा मे चास्तु संततिरिति ॥ कस्तूरीदानमंत्रस्तु ॥

दा०
॥८०॥

कस्तूरी भोगदा भव्या देवमर्त्यजनप्रिया॥ दानेनास्याः सुखं भोगःशांतिरस्तु सदा मम॥इति॥
कर्पूरदानमंत्रस्तु ॥ कर्पूरं शीतलं चारु देवर्षिगुरुसेविनम् ॥ तस्मादस्य प्रदानेन लक्ष्मीस्तिष्ठतु
मद्गृहे॥ तथा॥कर्पूरं रुचिरं विप्र गृहाणेमं सुपूजितम्॥ पुण्यगंधस्थिता सा मे कमला प्रीयता
मिति॥नानासुगंधद्रव्यदानमंत्रस्तु ॥ गंधो मनोहरो दिव्यः शांतिदः सुखदस्तथा॥ तस्मादस्य
प्रदानेन सुगंधः स्यात्सदा मम इति॥इतिभविष्यपुराणोक्तनानाद्रव्यदानमंत्राः॥अथ देवेगलंति
कादानम्॥भविष्यपुराणे॥वसंतसमयं ज्ञात्वा गत्वा देवालयं शुभम्॥शिवस्य विष्णोरर्कस्यइष्ट
देवस्य वा पुनः॥संवतं कारयेत्कुंभं सच्छिद्रं देवमस्तके॥दिवारात्रौ सवेदेवं जलं मासचतुष्टयम्॥
स्रवत्तद्विदुसंख्याकान्स्वर्गलोके महीयते ॥ अत्र प्रयोगस्तु ॥ वसंते शुभदिने स्थिरलग्नादौ कृत
नित्यक्रियःआचम्य प्राणानायम्यअद्येत्यादि० देवशिरसिस्रवज्जलविंदुसमसंख्याकाब्दशिवपुरा
दिनिवासकामोमासचतुष्टयंदिवारात्रौचदेवे गलंतिकादानंकरिष्येइति संकल्प्य॥प्रासादंसम्यक्

च०

॥८०॥

प्रक्षाल्य देवं पंचामृताद्युपचारैरभ्यर्च्य देवे गलंतिकां बध्नीयात् ॥ मंत्रस्तु ॥ स्कांदे ॥ ॐ नमः
 शंकरःशंभुर्भवो धाताशिवो हरः ॥ प्रीयतां मे महारुद्रो जलसेकप्रदानतःइति॥एवं मासचतुष्टयं
 देवे गलंतिकादानंकृत्वाअंतेऽप्येवं पंचामृतादिपूजां कृत्वायथाशक्तिब्रह्मगान्भोजयित्वा तेभ्यो
 दक्षिणांदद्यादिति ॥ त्रयाणामपि जीवानामुदकं जीवनं स्मृतम्॥पवित्रममृतं यस्मात्तेदेयंपुण्य
 मिच्छता इति ॥ इति स्कांदोक्तं देव गलंतिकादानम् ॥ अथ प्रपादानम् ॥ भविष्ये ॥ अतीने
 फाल्गुने मासि प्राप्ते चैत्रमहोत्सवे ॥ पुण्येऽहि विप्रकथिते मंडपं कारयेत्ततः ॥ इति ॥ पुरमध्ये
 चतुष्पथे जलरहितमार्गे वृक्षमूले प्रपामंडपं कारयित्वा तन्मध्येसुगंधकान् जलकुंभान्संस्थाप्य
 प्रपापालकं बटुपुत्रं संस्थाप्य प्रार्थयेत्॥प्रपेयंसर्वसामान्या भूतेभ्यः प्रतिपादिता ॥अस्याःप्रदा
 नात्सकला मम संतु मनोरथाःइति ॥ ततोऽनिवारितं देयं तोयंमासचतुष्टयम् ॥ त्रिपक्षं वा महा
 राज जीवानां जीवनं परम् ॥ प्रत्यहं कारयेत्तस्यां भोजयेच्छक्तितो द्विजान् ॥ अनेन विधिना

दा०
३८१॥

यस्तु ग्रीष्मे तापप्रणाशनम् ॥ पानीयमुत्तमं दद्यात्तस्य पुण्यफलं शृणु ॥ कपिलाशतदानस्य
सम्यग्दत्तस्य यत्फलम् ॥ तत्फलं समवाप्नोति सर्वदेवैः सुपूजितः इति ॥ इति प्रपादानम् ॥ अथ
हेमंतिकेऽग्निदानम् ॥ भविष्ये । अग्निं हेमंतशिशिरऋतौ तीर्थे सुरालये ॥ मठे देवालये चैव अग्निं
प्रज्वालयेत्तु यः ॥ षष्टिर्वर्षसहस्राणि स्वर्गलोके महीयते इति ॥ तथा प्रज्वालयेद्ब्रह्मिसेवनार्थं द्विजन्म
नाम् ॥ दातव्यो दीपकोऽखंडो देवमुद्दिश्य माधवम् ॥ इति माधवोक्तेश्च ॥ इति हेमंतशिशिरऋ
तावग्निदानम् ॥ अथ दीपदानम् ॥ संवर्तः ॥ देवागारे द्विजागारे दीपं दत्त्वा चतुष्पथे ॥
मेधावी ज्ञानसंपन्नश्चक्षुष्मांश्च सदा भवेत् इति ॥ नथोत्तरायणे दीपदानमतिप्रशस्तम् ॥ मंत्रस्तु ॥
दीपदानप्रदो नित्यं देवतानां प्रियः सदा ॥ दानेनास्य भवेत्सौख्यं शांतिर्मे वाञ्छितं फलम् ॥ सज्यो
तिस्तैलपात्रं च दीपं बाहुसमुन्नतम् ॥ सुखं स्यादस्य दानेन शांतिरस्तु सदा मम इति ॥ इति दीप
दानम् ॥ अथ पांथपरिचर्या ॥ भविष्ये ॥ पांथं परिचरेद्यस्तु शयनासनभोजनैः ॥ स स्त्रुत्पेन

चं

॥ ८१ ॥

प्रयासेन जयति क्रतुयाजिनम् ॥ इति ॥ यथा ॥ अप्रणोद्योऽतिथिः सायमपि वा भूतृणोदकैः ॥ इति
 याज्ञवल्क्यः ॥ प्रचेता अपि यः प्रातर्वैश्वदेवांते सायं वा गृहमागतः ॥ देववत्पूजनीयोऽसौ सूर्योदः
 सोऽतिथिः स्मृतः ॥ इति ॥ तथा ॥ दिवातिथौ तु विमुखे गते यत्पातकं नृणाम् ॥ तदेवाष्टगुणं
 पुंसां सूर्योदे विमुखे गते ॥ तस्मात्स्वशक्त्या राजेंद्र सूर्योदमतिथिं नरः ॥ पूजयेत्पूजिते तस्मिन्पू
 जिताः सर्वदेवताः इति ॥ पांथपरिचर्या ॥ अथ गोपरिचर्या ॥ विष्णुः ॥ गवां कंडूयनं चैव सर्वक
 ल्मषनाशनम् ॥ गवां ग्रासप्रदानेन स्वर्गलोके महीयते ॥ इति ॥ ग्रासप्रदानमंत्रस्त्वपराकैः ॥ सुर
 भि त्वं जगन्मातर्नित्यं विष्णुपदे स्थिता ॥ सर्वदेवमये ग्रासं मया दत्तमिमं ग्रस ॥ प्रार्थनामंत्रस्तु
 ततः ॥ सर्वदेवमये देवि सर्वदेवैरलंकृते ॥ मातर्ममाभिलषितं सफलं कुरु नंदिनि ॥ इति प्रार्थयेत् ।
 इति गोपपरिचर्या ॥ अथ धर्मघटदानम् ॥ विष्णुः ॥ शीतलेन सुगंधेन वारिणा पूरितं घटम् ॥
 शुक्लचंदनलिङ्गांगुष्पदामोपशोभितम् ॥ दध्योदनभृतं कुर्याच्छरावं तस्य चोपरि ॥ उपानच्छत्रसं

दा०
॥८२॥

युक्तं धर्मारुपं करपयेद्धटम् ॥ पुष्पाक्षतान् गृहीत्वा तु इमं मंत्रमुदीरयेत् ॥ नमोस्तु विष्णुरूपाय नमः
सागरसंभव ॥ अपां पूर्णोद्धरास्मांस्त्वं दुःखसंसारसागरात् इति । प्रार्थनामंत्रस्तु ॥ उदकुंभो मया
दत्तो ग्रीष्मकाले दिने दिने ॥ शीतोदकप्रदानेन प्रीयतां मधुसूदनः ॥ इति ॥ भविष्ये ॥ प्रत्यहं
धर्मघटको वस्त्रसंवेष्टितो नवः ॥ ब्राह्मणस्य गृहे देयः शीतामलजलः शुचिः ॥ वसंतग्रीष्मयोर्मध्ये
पानीयं यः प्रयच्छति ॥ पले पले सुवर्णस्य फलमाप्नोति मानवः ॥ मार्गशीर्षात्समारभ्य उदकुंभं तु
यः क्षिपेत् ॥ दिने दिने सहस्रस्य गवां दानफलं लभेत् इति ॥ उद्यापनं तु मासि मासि कार्यम् ॥
भविष्ये ॥ मंडकावेष्टिकाभिश्च पक्वान्नाैः सर्वकामिकैः ॥ उद्दिश्य शंकरं विष्णुं ब्रह्माणमथवा पितृन् ॥
ततः सतिलं प्रोक्ष्यानेन मंत्रेण दद्यात् ॥ एष धर्मघटो दत्तो ब्रह्मविष्णुशिवात्मकः ॥ अस्य प्रदाना
त्सकला मम संतु मनोरथाः ॥ इति ॥ अनेन विधिना यस्तु धर्मकुंभं प्रयच्छति ॥ वसंतग्रीष्मसमये
गोप्रदानफलं लभेत् इति ॥ इति धर्मघटदानम् ॥ कलशदानमंत्रस्तु ॥ कलशः शुभदो भव्यो

चं०

॥८२॥

जलने परिपूरितः ॥ दानेनास्य महत्सौख्यं शांतिरस्तु सदा मम ॥ इति जलपात्रदान
 मंत्रोऽपि ॥ वारिणा पूतिं पात्रं तापत्रयहरं शुभम् ॥ देवर्षिपितृतृप्त्यर्थं गृहाण सुर
 सत्तम ॥ इति ॥ अथ यज्ञोपवीतदानम् ॥ बौधायनः ॥ यज्ञोपवीतदानेन जायते ब्रह्मवर्चसी ॥
 तस्मात्तानि प्रदेयानि ब्राह्मणेभ्यो विप्रश्चिता इति ॥ इत्युपवीतदानम् ॥ हेमाद्रौ ॥ माघेतिरुदा
 नात्पापनाशः ॥ याम्यलोकत्रयकामश्च ॥ फाल्गुने प्रियंगुशनाल्लक्ष्मीवान् भवति ॥ चैत्रे चित्रवस्त्रदा
 नात्सौभाग्यवान् ॥ वैशाखे अरूपशनात्स्वर्गलोकावाप्तिः ॥ ज्येष्ठे छत्रदानात्सर्वान्कामानवाप्नोति ॥
 आषाढे चंदनकर्पूरदानात्फलातिशयः ॥ श्रावणे वस्त्रदानान्महाफलम् ॥ भाद्रे फाणितदानात्फलाति
 शयः ॥ फाणितं लोके काकरीति प्रसिद्धम् ॥ आश्विने घृतदानेन रूपवान् ॥ कार्तिके दीपात्रदा
 नाच्चानर्घफलम् ॥ मार्गशीर्षे लवणदानाद्भृगवान् ॥ पौषे स्वर्णदानात्तुष्टिमान् ॥ सर्वमासशुक्लपक्षेषु
 पुष्पदानान्महालक्ष्मीमवाप्नुयात् ॥ कृष्णपक्षेषु फलदानात्फलातिशयः ॥ इति मासपक्षदानानि ॥

दा०
॥८३॥

अथाधिमासे दानम्॥हेमाद्रौ पात्रे॥अधिमासे तु संप्राप्ते गुडसार्पैर्युतानि च॥चंद्रवर्द्रतुलान्यंग
ब्रीहिपिष्टकृतानि च॥साज्यानिदधिमिश्राणि अधिमासे नृपोत्तम॥त्रयस्त्रिंशदपूपानि दातव्यानि
दिनेदिने ॥ व्यतीपातदिने यद्वा द्वादश्यामथवा नृप ॥पौर्णमास्याममायां वा नवम्यां वा नृपो
त्तम ॥ अष्टम्यामथ पंचम्यां कुर्याद्रतमनुत्तमम्॥अधिमासे तु संप्राप्ते त्रयस्त्रिंशत्तुदेवताः॥उद्दि
श्यापूपदानेन पृथ्वीदानफलं लभेत् ॥ देवतानामानि तु भविष्ये ॥ विष्णुं १ विष्णुं २ महाविष्णुं ३
हरिं ४ कृष्ण ५ सधोक्षजम् ६ ॥ केशवं ७ माधवं ८ राम ९ मन्थुनं १० पुरुषोत्तमम् ११ ॥
गोविंदं १२ वामनं १३ श्रीशं १४ श्रीकंठं १५ विश्वसाक्षिणम् १६ ॥ नारायणं १७ मधुरिपु १८
मनिरुद्धं १९ त्रिविक्रमम् २० ॥ वासुदेवं २१ जगद्योनि २२ मनंतं २३ शेषशायिनं २४ ॥
संकर्षणं च २५ प्रद्युम्नं २६ दैत्यारिं २७ विश्वतोमुखम् २८ ॥ जनार्दनं २९ धरावासं ३०
दामोदर ३१ मघार्दनम् ३२ ॥ श्रीपतिं ३३ च त्रयस्त्रिंशदुद्दिश्य प्रतिनामभिः ॥ त्रयस्त्रिंशदपू

॥८३॥

पानि कांस्यपात्रे निधाय च ॥ सघृतं सहिरयं च ब्राह्मणाय निवेदयेत् ॥ अद्येत्यादि० ममेह
 फलावाप्तिविष्ण्वादिश्रीपत्यन्ताः त्रयस्त्रिंशद्देवता उद्दिश्य श्रीपुरुषोत्तमभास्करप्रीतये इहं वायनकं
 त्रयस्त्रिंशदपूपोपेतकांस्यपात्रं ससुवर्णं घृततांबूलदक्षिणादिसोपस्करं श्रीविष्णुरूपाय ब्राह्मणाय
 गोत्राय शर्मणे सुपूजिताय तुभ्यमहं संप्रददे न ममेति दद्यात् ॥ दानमंत्रस्तु ॥ विष्णुरूपी सह
 स्वांशुः सर्वपापप्रणाशनः ॥ अपूपान्नप्रदानेन मम पापं व्यपोहतु ॥ नारायण जगद्धीज भास्करप्रति
 रूपक ॥ दानेनानेन पुत्रांश्च संपदं चाभिवर्धय ॥ यस्य हस्ते गदाचक्रे गरुडो यस्य
 वाहनम् । शंखः करतले यस्य स मे विष्णुः प्रसीदतु ॥ कलाकाष्ठादिरूपेण निमेषघटिका
 दिना ॥ यो वंचयति भूतानि तस्मै कालात्मने नमः ॥ कुरुक्षेत्रमयं देशः सूर्यपर्व द्विजो
 हरिः ॥ पृथ्वीसममिदं दानं गृहाण पुरुषोत्तम ॥ मलानां च विशुद्ध्यर्थं पापप्रशमनाय च ॥ पुत्र
 पौत्राभिवृद्ध्यर्थं प्रदत्तं तव भास्कर ॥ मंत्रैरेतैश्च यो दद्यात्त्रयस्त्रिंशदपूपकान् ॥ प्राप्नोति विपुलां

दा०
॥८४॥

लक्ष्मीं पुत्रपौत्रादिसंततिम् ॥ इत्युक्तं महाभारते ॥ एतन्मलमासव्रतं तु दानरूपं सर्वेषां नित्यम् ।
मलमासं यदा प्राप्य संध्योपासनतर्पणम् ॥ श्राद्धादिनियमं जाप्यं निष्फलं तद्व्रतं विना इति ॥
भविष्ये ॥ अकरणे प्रत्यवायोक्तेश्च इत्यधिमासे दानरूपव्रतम् ॥ अथ प्रातर्नित्यं घृतपात्रच्छायादा-
नम् ॥ भविष्ये ॥ कांस्यपात्रे स्थिताज्यं च आत्मरूपं निरीक्ष्य तु ॥ सुवर्णं तु यो दद्यात्सर्वविघ्नोपशां-
तये ॥ अथेत्यादि ० ममैतच्छरीरावच्छिन्नमस्तपापक्षयसर्वग्रहपीडाशांतिशरीरोत्थार्तिनाशाय
प्रसादवांछायुगारोग्यादिसर्वमौभाग्यप्राप्तये सौख्यप्राप्तये वा इदं स्वदेहच्छायावीक्षिताज्यपूरितकां-
स्यपात्रं सुवर्णं विष्णुदेवतंगोत्राय शर्मणे सुपूजिताय तुभ्यमहं संप्रददे न ममेति ॥ मंत्रौ तु ॥ या
लक्ष्मीर्यच्च मेदौस्थ्यं सर्वांगसमु स्थितम् ॥ तत्सर्वं नाशयाज्यत्वं श्रियमायुश्च वर्धय ॥ आज्यं
तेजः समुद्दिष्टमाज्यं पापहरं परम् ॥ आज्यं सुराणामाहारः सर्वमाज्ये प्रतिष्ठितम् ॥ आज्यपात्रप्र-
दानेन शांतिरस्तु सदा मम ॥ इति नित्यच्छायादानम् ॥ अथ संक्रांतिदानम् ॥ विश्वामित्रः ॥ मेषसं

च०

॥८४॥

क्रमणे भानोर्मेषदानं महाफलम् ॥ वृषसंक्रमणे दानं गवां प्रोक्तं तथैव च ॥ वस्त्रान्नदानपानानिमिथुने
 विहितानि तु ॥ घृतधेनुप्रदानं तु कर्कटे च विशिष्यते ॥ सिंहे च विहितं पात्रंदद्याद्वै ससुवर्णकम् ॥
 कन्याप्रवेशे वस्त्राणां सुरभीणां तथैव च ॥ तुलाप्रवेशे धान्यानां बहुबीजफलान्यपि ॥ कीटप्रवेशे
 वस्त्राणां वेश्मनां दानमेव च ॥ कीटो वृश्चिकः ॥ धनुःप्रवेशे वस्त्राणां यानानां दानमुच्यते ॥ झष
 प्रवेशे दारूणां दानमग्रेस्तथैव च ॥ झषो मकरः ॥ कुम्भप्रवेशे दानं तु गवामंबुतृणस्य च ॥ मीन
 प्रवेशे ह्यम्लानमालानामपि चोत्तमम् ॥ दानान्यथैतानि मया द्विजैर्द्र प्रोक्तानि काले तु नरश्च
 दत्त्वा ॥ प्राप्नोति कामं मनसि स्वभीष्टं तस्मात्प्रशंसति हि कालदानम् ॥ इति ॥ अत्र कालः
 समयः ॥ इति संक्रांतिदानानि ॥ अथ नानाधान्यदानमंत्राः ॥ हेमाद्रौ दानकांडे ॥ देयं तद्योजये
 त्पूर्वं ततोविप्रं प्रपूजयेत् ॥ तत्तन्मंत्रैः प्रदद्याद्वै सर्वदानेष्वयं विधिः इति ॥ तत्रादौ तंडुलदानमंत्रः ।
 पावनाः सर्वयज्ञेषु प्रशस्ता होमकर्मणि ॥ तंडुलानां प्रदानेन प्रीयतामग्निदेवता ॥ तथा व्रीहिजास्तं

दा०
॥८५॥

डुलाः शुद्धाः पितृदेवद्विजप्रियाः॥ तस्मादेषां प्रदानेन सर्वकामाश्च मे सदा॥ व्रीहिदानमंत्रस्तु॥
ब्रह्मणा निर्मिताः पूर्वं व्रीहयो यज्ञसाधनाः॥ अनेन व्रीहिदानेन मम संतु मनोरथाः॥ इति॥ यवदान
मंत्रस्तु ॥ धान्यराजाश्च मांगल्ये द्विजप्रीतिकरा यवाः ॥ तस्मादेषां प्रदानेन ममास्त्वभिमतं
फलम्॥ तथा॥ पूर्वमेव हि यज्ञार्थं निर्मिता ब्राह्मणा यवाः॥ अनेन यवदानेन शांतिरस्तु सदा मम॥
इति ॥ गोधूमदानमंत्रस्तु ॥ धान्यचूडामणेर्जंबूद्रीपे गोधूमसंभवाः ॥ गंधर्वसौख्यतृप्तिः स्यादतः
शांतिं प्रयच्छ मे ॥ मुहूदानमंत्रस्तु ॥ मुहूधान्यं प्रियं चैव मनुष्याणां च नित्यशः ॥ तस्मादेषां
प्रदानेन शांतिः स्वस्त्ययनं मम इति ॥ माषदानमंत्रस्तु ॥ यस्मान्मधुवधे काले विष्णुदेहसमु
द्भवाः ॥ पितॄणां तृप्तिदा माषा अतः शांतिं प्रयच्छ मे॥ चणकदानमंत्रस्तु ॥ पुरा गोवर्धनोद्धार
समये कृष्णभक्षिताः॥ चणकाः सर्वपापघ्ना अतः शांतिं प्रयच्छ मे॥ कुलित्थदानमंत्रस्तु॥ अग्नि
गर्भोद्भवाः सौम्या बलारोग्ययशःप्रदाः॥ कुलित्थानां प्रदानेन शांतिरस्तु सदा मम॥ इति॥ तिल

च०

॥८५॥

दानमंत्रस्तु ॥ तिलाः पापहरा नित्यं विष्णुदेहसमुद्भवाः ॥ तस्मादेषां प्रदानेन पापनाशनमुच्यते
 इति ॥ स्वर्णतिलदानमंत्रस्तु ॥ तिलाः स्वर्णमया देव दुरितक्षयकारकाः ॥ विष्णुप्रीतिकरा नित्य
 मतः शान्तिं प्रयच्छ मे ॥ अथ सामान्यतः सर्वधान्यमंत्रस्तु ॥ धान्यं करोति दातारमिह लोके
 परत्र च ॥ तस्मादस्य प्रदानेन मम संतुमनोरथाः ॥ इति ॥ ससुवर्णतिलपात्रदानमंत्रस्तु ॥ तिलाः
 पुण्याः पवित्राश्च सर्वपापहराः शुभाः ॥ शुक्लाश्चैव तथा कृष्णा विष्णुगात्रसमुद्भवाः ॥ यानिकानि
 च पापानि ब्रह्महत्यासमानि च ॥ तिलपात्रप्रदानेन तानि नश्यंतु मे सदेति ॥ निष्पावदानमंत्रस्तु
 निष्पावा निर्मिताः पूर्वं लोकानां हितकाम्यया ॥ तस्मादेषां प्रदानेन मम पापं व्यपोहतु इति ॥ प्रियं
 गुदानमंत्रस्तु ॥ प्रियंगवः प्रिया यस्मादग्नेश्च हव्यसाधनाः ॥ तस्मादेषां प्रदानेन प्रीणातु पुरुषो
 त्तमः इति ॥ श्यामाकदानमंत्रस्तु ॥ श्यामाकास्तु सदा पुण्याः पवित्रा यज्ञसाधनाः ॥ अतस्तेषां
 प्रदानेन पावको वरदः सदा इति ॥ कोद्रुदानमंत्रस्तु ॥ कोद्रुवा निर्मिता देवे प्राणिनां जीवनाय

दा०
॥८६॥

वे ॥ तस्मादेषां प्रदानेन प्रीणातु पुरुषोत्तमः इति ॥ लंकादानमंत्रस्तु ॥ वातप्रवर्धका लंका बलदाः
पुष्टिकारकाः ॥ प्राणप्रीतिकरा नित्यमतः शान्तिं प्रयच्छ मे ॥ यावनालदानमंत्रस्तु ॥ यावनालाः
प्रीतिकराः कांतिपुष्टिबलप्रदाः ॥ तस्मादेषां प्रदानेन सस्यपूर्णं गृहं मम इति ॥ अथ मसूरिकादान
मंत्रस्तु ॥ सत्रकला मसूरास्तु दुरितक्षयकारकाः ॥ तस्मादेषां प्रदानेन विष्णुः प्रीतिकरो मम ॥
इति सामान्ययान्यमंत्रस्त्वत्रबोध्य इति हेमाद्रौ नानाधान्यमंत्राः ॥ अथान्नदानमन्त्रा अपितत्रैव ॥
आदौपायसदानमंत्रस्तु ॥ पायसं शर्करायुक्तं सघृतं कांस्यभाजने ॥ प्रदानान्मे फलं चास्तु ऐहिक
मुष्मिकं च यत् इति ॥ क्षीरकमंडलुदानमंत्रस्तु ॥ सूर्यमंडलसंभूता गव्यदुग्धयुताः प्रियाः ॥ जनार्द
नादिदेवानामतः पाहि सनातन इति ॥ ओदनमंत्रस्तु ॥ अन्नं ब्रह्ममयं साक्षान्नराणां जीवरक्षणम् ॥ ओ
दनस्य प्रदानेन मम संतु मनोरथाः इति ॥ दध्यन्नदानमंत्रस्तु ॥ चंद्रमंडलमध्यस्थं चंद्रांबुदममप्रभम्
दध्यन्नं चास्य दानेन प्रीयतां वामनो मम इति ॥ कृसरान्नदानमंत्रस्तु ॥ कृसरान्नं स्वादुवर्यं देवानां

च०

॥८६॥

प्रीतिवर्धनम् ॥ घृतव्यंजनसंयुक्तं दत्त्वा रोगैर्विमुच्यते इति ॥ नानाभक्ष्यदानमंत्रस्तु ॥ केशवस्य
 प्रिया भक्ष्याः शंभुब्रह्मादितुष्टिदाः ॥ पृथग्विधापूपकाद्या यच्छंतु बलमौरसम् ॥ इति ॥ सर्वान्न
 दानमंत्रस्तु ॥ अन्नमेव यतो लक्ष्मीरन्नमेव जनार्दनः ॥ अन्नं ब्रह्माखिलत्राणमस्तु मे सर्वजन्मनि
 इति ॥ इति हेमाद्राबुक्तान्नदानमंत्राः ॥ अन्येऽपि केचन मंत्रास्तत्रत्या एव ॥ सक्तुपानमंत्रस्तु
 प्राजापत्या यतः प्रोक्ताः सक्तवो यज्ञकर्मणि ॥ तस्मादेषां प्रदानेन प्रीयतां मे प्रजापतिः इति ॥
 शर्करादानमंत्रस्तु ॥ अमृतस्य कुलोत्पन्ना इक्षवोऽप्यथ शर्करा ॥ सूर्यप्रीतिकरा नित्यमतः
 शांतिं प्रयच्छ मे ॥ तथा ॥ शर्करेश्वरसोद्भूता सदा स्वादुकरा प्रिया ॥ दानेनास्यातु मे नित्यं
 तुष्टाः स्युर्द्विजदेवताः इति ॥ गुडदानमंत्रस्तु ॥ प्रणवः सर्वमंत्राणां नारीणां पार्वती यथा ॥ तथा
 रसानां प्रवरः सदैवेश्वरसो मतः ॥ मम तस्मात्परां शांतिं ददस्व गुड सर्वदा इति ॥ इक्षुदंडदान
 मंत्रस्तु ॥ इक्षुदंडं गुरुतरं रसालं सर्वकामदम् ॥ दानेनानेन तस्याशु प्रीयतां परमेश्वरः इति ॥

दा०
॥८७॥

मधुदानमंत्रस्तु॥यस्मात्पितृणांश्राद्धेषु पीतं मध्वमृनोद्भवम्॥सदा तस्य प्रदानेनमोक्षःस्याद्दुः
खसागरात् ॥ घृतदानमंत्रः ॥ कामधेनोःसमुद्भूतं देवानामुत्तमं हविः ॥ आयुर्विवर्धनंदातूराज्यं
पातु सदैव माम् इति॥तैलदानमंत्रः ॥ तैलपुष्टिकरं नित्यमायुर्वृद्धयघनाशनम् ॥अमांगल्यहरं
श्रीमदतः शांतिं प्रयच्छ मे इति ॥ नवनीतदानमंत्रस्तु ॥ कामधेनोः समुद्भूतं विष्णोः प्रीतिकरं
परम् ॥ नवनीतप्रदानेन बलं पुष्टिं च मेऽच्युतेति ॥ तथा ॥ क्षीरार्णवसमुद्भूतं विष्णोस्तुष्टिकरं
सदा ॥ नवनीतप्रदानेन वाञ्छितं चास्तु मे सदा इति॥क्षीरदानमंत्रः॥अलक्ष्मीहरणं नित्यंसौभा
ग्यबलवर्धनम् ॥ क्षीरं मंगलमायुष्यमतः शांतिं प्रयच्छ मे॥तथा ॥शिशूनां जीवनं क्षीरं पितृ
देवप्रियं सदा ॥ कांतिदं पुष्टिदं नित्यमतः शांतिं प्रयच्छ मे इति ॥ दधिदानमंत्रः॥क्षीरेणाम्लं
समुद्भूतं देवर्षिपितृवृत्तिदम् ॥दधि स्यान्मेऽमृतं नित्यमतः शांतिं प्रयच्छ मे इति॥तक्रदानमंत्रः॥
तक्रं दधिसमुद्भूतं प्राणिनां वृत्तिदं परम् ॥ अतस्तत्रस्य प्रदानेन शांतिरस्तु सदा मम इति ॥

च०

॥८७॥

पुष्पदानमंत्रः ॥ मनोहराणि पुष्पाणि सदा देवप्रियाणि च ॥ अतस्तेषां प्रदानेन मम संतु सुराः
 प्रियाः इति ॥ फलदानमंत्रः ॥ मनोहराणि रम्याणि नित्यं स्वादुकराणि च ॥ फलानां संप्रदानेन
 संततिस्त्वमला मम ॥ इति ॥ तथा ॥ फलानि मधुराणीह मुनिदेवप्रियाणि च ॥ तस्मात्तेषां
 प्रदानेन सफला मे मनोरथाः ॥ इति ॥ तांबूलदानमंत्रः ॥ सोपस्करं च तांबूलं सर्वदा मंगलं
 प्रियम् ॥ प्रियं चैव तु देवानां सौगंध्यं वदनेऽस्तु मे इति ॥ पादुकादानमंत्रः ॥ कंटकोच्छिष्ट
 पाषाणवृश्चिकादिनिवारणे ॥ पादुके संप्रदत्ते मे द्विज प्रीत्या प्रगृह्यताम् इति ॥ उपानदानमंत्रः ॥
 उपानहौ प्रदत्ते मे कंटकादिनिवारणे ॥ सर्वमार्गेषु सुखदे अतः शान्तिं प्रयच्छ मे ॥ छत्रदानमंत्रः ॥
 इहामुत्रातपत्राणं कुरु मे केशव प्रभो ॥ छत्रं त्वत्प्रीतये दत्तं ममास्तु च सदा शुभम् ॥ चामरदान
 मंत्रः ॥ शशांककरसंकाशं हिमडिंडीरपांडुरम् ॥ प्रोत्सारयाशु दुरितं चामरामखल्लभ इति ॥ पत्रि
 कादानमंत्रः ॥ पत्रिका सर्वजंतूनां शैत्यानंदकरी शुभा ॥ देवेन्द्रप्रीतये दत्ता अतः शान्तिं प्रयच्छ मे ॥

दा०
॥८८॥

इति ॥ व्यजनदानमंत्रः ॥ व्यजनं वायुदैवत्यं ग्रीष्मकाले सुखप्रदम् ॥ अस्य प्रदानात्सकलामम
संतु मनोरथाः ॥ इति ॥ दर्पणदानमंत्रः ॥ दर्शनेन त्वमादर्शं नृणां मंगलदायकः ॥ सर्वसौभाग्यसत्की
र्तिर्निर्मलं ज्ञानमस्तु मे ॥ अथ कूष्मांडादिदानं भविष्ये ॥ ब्रह्महत्यादिपापघ्नं कूष्मांडं सुखसौ
ख्यदम् ॥ कार्तिके रथसप्तम्यां दद्यात्पुण्यदिनेष्वपि इति ॥ अथेत्या० प्रम ब्रह्महत्यादिममस्तपा
पक्षयपूर्वकबहुपुत्रपौत्रसौभाग्यादि सकलमनोरथावातिकूष्मांडबीजसमसहस्रसंख्याकाब्द-ब्रह्म
वाससिद्धये इदं कूष्मांडफलंबहुबीजाढयं घृतप्लुतंतिललिप्तमुक्ताप्रवालरत्नहेमफलतांबूलवल्गादि
युतं गोधूमरागिस्थितं वनस्पतिदैवतं सुवर्गदक्षिणायुतं गोत्राय शर्मणे सुपूजिताय तुभ्यमहंसंप्रद
दे न ममेति द्विजहस्ते फलं दद्यात् ॥ दानमंत्रस्तु तत्रैव ॥ ब्रह्महत्यादि पापघ्नं ब्रह्मणा निर्मितपुरा
कूष्मांडं बहुबीजाढयं पुत्रपौत्रादिवृद्धिदम् ॥ मुक्ताप्रवालहेमादियुक्तं दत्तं तत्रद्विज ॥ अनंतपुण्यफ
लदमतः शांतिं प्रयच्छ मे ॥ इति कूष्मांडदानम् ॥ अथ देशविशेषे गम रसंक्रांतौ सौभाग्यवतीन

चं०

॥८८॥

दानविशेष उक्तो हेमाद्रौ व्यासेन ॥ सौभाग्यद्रव्यदानं च स्त्रीभिः कार्यं प्रयत्नतः ॥ सभर्तृकाभिः
 संक्रातौ फलादीनां मृगे रवौ ॥ दानं षोडशसंख्याकमेकैकस्य फलस्य च ॥ हैमराज नकांस्थानां
 भाजनानि यथा भवेत् ॥ वर्धितफलदानमंत्रः ॥ सतिलं गुडसंयुक्तं रसप्रीतिकरं नृणाम् ॥ वर्धितं
 संगृहाणेदमतः शांतिं प्रयच्छ मे इति ॥ सतिलगुडपिष्टग्रासदानमंत्रः ॥ मकरेऽर्के तु संप्राप्ते ग्रास
 स्तिलगुडो द्विजे ॥ दानेन पुत्रसौभाग्यं धनधान्यं सदास्तु मे ॥ भांडदानमंत्रः ॥ हिरण्यादीनि
 भांडानि पात्राणि मृन्मयानि च ॥ गृहाणेमानि वै यस्माद्भास्करः प्रीयतां मम ॥ गोधूमपिष्टदान
 मंत्रः ॥ गोधूमजनितं पिष्टं शर्करावृतसंयुतम् ॥ द्विजवर्यं गृहाण त्वमतः शांतिं प्रयच्छ मे ॥
 शूर्पस्थार्द्रतंडुलदानमंत्रः ॥ तंडुलाः शालिजाः शुक्लाः सार्द्राः शूर्पे व्यवस्थिताः ॥ संप्र
 दानेन वै तेषां शांतिरस्तु सदा मम ॥ पायसपूरितकांस्यपात्रदानमंत्रः ॥ सौभाग्य
 भाजनं कांस्यं पायसान्नेन पूरितम् ॥ दानेनानेन सौभाग्यं शांतिरस्तु सदा मम इति ॥

दा०
॥८९॥

फलपुष्पसहितकदलीस्तंभदानमंत्रः॥कदलीसर्वदोषघ्नीहेमववर्णाबरावृतादानेनास्याःपुत्रपौत्रसौ
भाग्यं चास्तु मे सदाइति ॥ सौभाग्यद्रव्ययुतशूर्पदानमंत्रः ॥ सकंचुकं वस्त्रयुग्मैस्तथा कर्णावतं
सकैः॥ कंठसूत्रादिशूर्पस्य दानात्पातु शिवा ममा॥ जानकीप्रोतये शूर्पपंचकदानमंत्रः॥ रामपत्नि
माहाभागे सौभाग्यद्रव्यसंस्थिते॥गृहाणेमामि शूर्पाणि सोपस्कराणि जानकि । सौभाग्यं भाग्य
मरोग्यं सुतसौख्यं सदास्तु मे इति ॥ अथ षोडशविप्रेभ्यः सांग षोडश षोडश फलदानानि ॥ भवि
ष्यपुराणे॥दानं षोडश संख्या क्रमेकैकस्य फलस्य च॥ एवं षोडश विप्रेभ्यो हत्वे पिसतमवाप्नुयादिति
अथेत्यादि० मम समस्तपापक्षयपूर्वकसकलसौभाग्यस्त्रीपुत्रपौत्रादीपिसतानंतफलावाप्तये दीय
मानफलसमसंख्यवर्षसहस्रावच्छिन्नदेवांगनाभोगोत्तरानेकसुखाप्तिकामश्रनानानामगोत्रेभ्यः षा
डशसंख्याकेभ्यः सुपूजितेभ्यः ब्राह्मणेभ्यःमानि षोडशसंख्याकान्यमुक्कलान्येकैकस्मै सगोधूम
तांबूलफलदक्षिणायुतानि वनस्पतिदेवतानि दातुमहमुत्सृजे नममेतिदत्त्वा प्रणमेदिति॥दानमंत्रः।

॥८९॥

फलैः षोडशसंयुक्तं स्वर्णधान्यादिसंयुतम्॥द्विजवर्यं गृहाण त्वं मम संतु मनोरथाः इति॥ इति
 षोडशिकाफलदानम् ॥ अथ व्यतीपाते सुवर्णदानमाह हेमाद्रौ ॥ शंकुकर्णं प्रलंबोष्ठं लंबभूर्दीर्घं
 नासिक ॥ अष्टनेत्रं चतुर्वक्त्रं विस्तीर्णशतयोजन ॥ व्यतीपातं नमस्तेऽस्तु सोमसूर्यसुत प्रभो ।
 यत्किंचिद्दीयते स्वर्णं मेरुतुल्यं तु तद्भवेत् इति॥अद्येत्या०मम समस्तपापक्षयपूर्वकहेममयहि
 माचलदानसमफलावाप्त्यक्षयसुखश्रीसूर्यजनार्दनप्रीतये इदं सुवर्णमग्निदैवतं सदक्षिणं गोत्राय
 शर्मणे सुपूजिताय तुभ्यमहं संप्रददे न ममेति॥दानमंत्रः॥गुंजामात्रमिदंस्वरूपं हेम विप्रकरेऽपि
 तम्॥हिमाचलमितं भूत्वा प्रीयतां मे जनार्दनः॥इति॥हिरण्यगर्भस्थामिति वा॥इति व्यतीपाते
 सुवर्णदानमंत्रः॥अथाश्वत्थसेवनम् ॥भविष्यपुराणे॥उदकुंभप्रदाने तु अशक्तो यःपुमान्भवेत्॥
 तेनाश्वत्थतरोर्मूलं सेव्यं नित्यं जितात्मना ॥ सर्वपापप्रशमनं सर्वदुःखविनाशनम्॥सर्वरोगापहं
 नित्यं ध्रुवं संततिवर्धनम्॥सेवनमंत्रः॥सिंचामि तेऽश्वत्थमूलं मम संततिवृद्धये॥अश्वत्थरूपी

दा०
॥९०॥

भगवान्प्रीयतांमेजनार्दनः॥अनेन मन्त्रवर्येण सिंचेदश्वत्थमूलकम्॥ नमस्कुर्यात्ततःसम्यक्प्रार्थ
येच्च पुनः पुनः इति।सेचनफलमपि तत्रैव ॥ यःकरोति तरोर्मूलेसेकं मांसचतुष्टयम्॥मनोरथास्तु
सिध्यन्ति श्रुतिरेषासनातनी ॥ मांसचतुष्टयं चैवादौ॥वैशाख्यमेऽपि।अश्वत्थमूलमासिंचेतोयेन
बहुनासदा॥ कुलनामयुतं तेन तारितं स्यान्न संशयःइति॥इत्यश्वत्थसेचनम्।अथार्थवर्णीये अश्व
त्थाभिमंत्रणम्॥ आरात्ते इत्यस्याग्निकांडांनो योनित्वनभिः॥ वनस्पतिर्देवता अनुष्टुप्छंदः
अश्वत्थाभिमंत्रणे विनियोगः ॥ॐ॥ आरात्ते अग्निरस्तारात्परशुरस्तु ते॥निर्वाते त्वाभिवर्षतु
स्वस्ति तेऽस्तु वनस्पते इति॥तकारस्थानेमेकारःस्वयं वक्तव्यः।पौराणमंत्रस्तु।अक्षिस्पंदंभुजस्पं
दे दुःस्वप्नं दुर्विचिंतितम्॥शत्रुतश्च समुत्पन्नमश्वत्थंशमयस्वमे॥पुराणांतरे मंत्रांतरमुक्तं॥मूलतो
ब्रह्मरूपाय मध्यतो विष्णुरूपिणे ॥ अग्रतःशिवरूपाय अश्वत्थाय नमो नमःइति॥अश्वत्थस्पर्श
तुमंदवासरएव कुर्यात्॥अन्यवासरेष्वर्चनं सेवनं च दूरत एवकुर्यादित्युक्तं पाद्मे॥इत्यश्वत्थसेच

च०

॥९०

नविधिः॥ अथसूर्यादीनां वैषम्ये दानान्युक्तानिज्योतिःसारे॥ कौसुंभवस्त्रं गुडहेमताम्रं माणिक्य
 गोधूमसुवर्णपद्मम्॥ सवत्सगोदानमिति प्रणीतं दुष्टाय सूर्याय मसूरिकाश्च ॥ इति सूर्ये ॥१॥
 घृतकलशं सितवस्त्रं दधि शंख मौक्तिकसुवर्णं च॥ रजतं च प्रदद्याच्चंद्रारिष्टोपशान्तये त्वरितम्॥
 इति चंद्रे ॥२॥ प्रवालगोधूममसूरिकाश्च वृषं सताम्रं करवीरपुष्पम् ॥ आरक्तवस्त्रं गुडहेमताम्रं
 दुष्टाय भौमाय च रक्तचंदनम्॥ इति भौमे ॥३॥ नीलवस्त्रं मुद्गहैमं बुधाय रत्नं पाचि दासिकां
 हेम सर्पिः॥ कांस्यं दंतं कुंजरस्याथ मेषो रौप्यं सस्यं पुष्पजात्यादिकं च ॥ इति बुधे ॥४॥
 अश्वः सुवर्णं मधुपीतवस्त्रं सपीतधान्यं लवणं सपुष्पम्॥ सशर्करं तद्रजनीप्रयुक्तं दुष्टाय शांत्यैगुरवे
 प्रणीतम् ॥ इति गुरौ ॥ ५ ॥ चित्रवस्त्रमपि दानवार्चिते दुष्टगे मुनिवरैः प्रणोदितम् ॥ तंडुलं
 घृतसुवर्णरूप्यकं वज्रकं परिमलो धवला गौः ॥ इति शुके ॥ ६ ॥ नीलकं महिषं वस्त्रं कृष्णलोहं
 मदक्षिणम् ॥ विश्वामित्रायुतं दद्याच्छनिदुष्टप्रशान्तये ॥ इति शनौ ॥ ७ ॥ राहौ दानं कृष्णमेषो
 गोमेदो लोहकंबलौ ॥ सुवर्णनागरूपं च सतिलं ताम्रभाजनम्॥ इति राहौ ॥ ८ ॥ केतौ वैदूर्यममलं

दा०

॥९१॥

तैलमृगमदस्तथा॥ऊर्णातिलैस्तु संयुक्तं दद्यात्केशापनुत्तये ॥ इति केतौ ॥ ९ ॥ इति नवग्रहा
 णां दाने द्रव्याण्युक्तानि ॥ अथ ग्रहाणां दानानि ॥ ब्राह्मे ॥ ग्रहदानक्रमं वक्ष्ये सर्वसिद्धिकरं
 परम् ॥ सर्वशांतिकरं नृणां सर्वपापप्रणाशनम् ॥ इति दानकालमपि तत्रैव ॥ अथने विषुवे
 चंद्रसूर्योपरागे जन्मर्क्षे भानुवासरे पंचदश्यां प्रातिकूल्ये पुण्यकाले पुण्यदेशे विवाहादौ च दानं
 कार्यम् ॥ तत्रायं प्रकारः ॥ हस्तमात्रां द्विहस्तां वा वेदीं कृत्वा गोमयेनोपलिप्य तत्र सर्वतोभद्रं पंच
 रंगैर्विलिख्य वस्त्रं तत्र प्रसार्य तंडुलैस्तत्र नवकोष्ठात्मकं पञ्चकृत्वा कोष्ठेषु तंडुलैः पद्मानि कृत्वा
 तेषु निष्कत्रयेण यथाशक्त्या वा सुवर्णप्रतिमा आदित्यादिग्रहाणां कृत्वाऽऽदौ आदित्यं मध्यमे
 कोष्ठे आग्नेयेचंद्रं दक्षिणभौममीशान्यांबुधमुत्तरे गुरुपूर्वे शुक्रं पश्चिमेशनैश्चरं नैऋत्ये राहुं वायव्ये
 केतुं तत्तन्मंत्रैस्तत्तत्पुष्पैस्तत्तद्वधूपदीपनैवेद्यादिभिः संपूज्य प्रार्थयेत् ॥ प्रार्थन मंत्राः ॥ पद्मासनाः
 पद्मकरो द्विबाहुः पद्मद्युतिः पद्मतुरंगवाहः ॥ दिवाकरो लोकगुरुः किरीटीमयि प्रसादं विधातु देवः १
 श्वेतांबरः श्वेतविभूषणश्च श्वेतद्युतिर्दंडकरो द्विबाहुः ॥ चंद्रोऽमृतात्मा वरदः किरीटी श्रेयांसि मञ्ज

च

॥९१॥

विदधातु देवः॥२॥ रक्तांबरो रक्तवपुः किरीटी चतुर्भुजो मेषगतो गदाभृत॥धरासुतःशक्तिध
 रश्च शूली सदा मम स्याद्वरदः प्रशांतः ॥३॥ पीतांबरः पीतवपुः किरीटी चतुर्भुजो दंडधरश्च
 हारी॥चर्मासिध्वसोमसुतः सदा मे सिंहाधिरूढो वरदो बुधश्च॥४॥पीतांबरःपीतवपुःकिरीटी
 चतुर्भुजो देवगुरुः प्रशांतः॥दधाति दंडं च कमंडलुं च तथाक्षसूत्रं वरदोऽस्तु मह्यम् ॥ ५ ॥
 श्वेतांबरः श्वेतवपुःकिरीटी चतुर्भुजो दैत्यगुरुः प्रशांतः॥तथाक्षसूत्रं च कमंडलुं च दंडं च बिभ्र
 द्रदोऽस्तु मह्यम्॥६॥ नीलगुतिः शूलधरः किरीटी गृध्रस्थितस्त्रासकरो धनुष्मान् ॥चतुर्भुजः
 सूर्यसुतः प्रशांतः सदास्तु मह्यं वर मंदगामी ॥७॥नीलांबरो नीलवपुः किरीटी करालवक्रःकर
 वालशूली ॥ चतुर्भुजश्चर्मधरश्च राहुः सिंहासनस्थो वरदोऽस्तु मह्यम् ॥८॥ धूम्रो द्विबाहुर्वरदो
 गदाभृद्ग्रासनस्थो विकृताननश्च॥किरीटकेयूरविभूषितांबरः सदास्तु मे केतुगणः प्रशांतः॥९॥
 इति संप्रार्थ्य दद्यात्॥इति प्रार्थनामंत्रा दानमंत्राश्च॥अथ वासरदोषापनोदनानि संहिताप्रदीपे॥
 भानुस्तांबूलदानादपहरति नृणां वैकृतं वासरोत्थं सोमःश्रीखंडदानादवनिसुतभवंरक्तपुष्पप्रदा

दा०
॥९२॥

नात् ॥ सौम्यः शक्रस्य मंत्री हरिहरनमनाद्भार्गवः शुभ्रवस्त्रात्तैलस्नानात्प्रभाते दिनकरतनयो ब्रह्म
नत्या परे चेति ॥१॥ इति वारदोषापनोदनानि ॥ अथ सहस्रभोजनविधिः ॥ भविष्यपुराणे ॥
सहस्र भोजनस्येह विधिं नारायणो मुनिः ॥ सर्वेषां चैव पुण्यानामब्रवीत्पुण्यमुत्तमम् ॥ यदाचित्तं
च वित्तं च भक्तिरात्मनि जायते ॥ तदानीमेव कर्तव्यं प्रीतये परमात्मनः ॥ आषाढं चैव पौषं च
मलमासं तथैव च ॥ गुरुभार्गवयोरस्तं हित्वान्यस्मिन् शुभे दिने ॥ कृत्वा दौ मंगलस्नानं शङ्खः सन्
भार्यया सह ॥ कृत्वा दौ द्रव्यशुद्धयर्थं प्रायश्चित्तं यथाविधि ॥ दशांशद्रव्यमादाय विप्रेभ्यो विनिवे
दयेत् ॥ द्रव्यं संप्रोक्षयेत्पश्चात्संपादितं तदाज्ञया ॥ गणेशं पूजयेत्पूर्वं मातृगां पूजनं ततः ॥
कृत्वाभ्युदयिकं श्राद्धं स्वस्तिवाचनपूर्वकम् ॥ आचार्यं पूजयेत्पश्चाद्ब्रह्मालंकारभूषणैः ॥ ऋत्विजो
वरयेदष्टौ वस्त्रगंधैश्च पूजयेत् ॥ पुष्पमंडपिकां कृत्वा चतुरस्यां सुशोभनाम् ॥ कृत्वेशस्य सुवर्णेन
प्रतिमां कर्षसंमिताम् ॥ सशक्तिकस्य देवस्य भवानीशंकरस्य च ॥ तस्याधिदेवता विष्णुर्ब्रह्म प्रत्य
धिदेवता ॥ कृत्वा तु प्रतिमाशुद्धिमश्रुतारणपूर्वकम् ॥ षोडशैरुपचारैश्च तत्तन्मन्त्रैः प्रपूजयेत् ॥

च०

॥९२॥

ऋग्भिश्चपावमानीभिरभिषिच्ययथाविधि॥पुष्पमंडपिकामध्ये स्थापनं तंडुलोपरि।प्रतिमां तत्र
 संस्थाप्यकलशेचांबरावृते।संसंमताद्देवदेवस्यक्रमेणैवतुपूर्वतः।तत्तन्मंत्रेणनाम्नावापूजयेदंगदेवताः
 कर्णिकायांभवानीशो ह्यभिप्रत्यधिसंयुतः ॥ तद्वहिश्चैवचत्वारस्तद्वहिःषोडश क्रमात्।एकत्रिंशद्व
 हिश्चाष्ट चत्वारिंशत्तथाक्रमात् ॥ पद्मस्य दलवच्छस्ताः कर्णिकाशतसंग्रहाः।दिग्देवा १० ऋषयः
 सप्त७सागरा ४ भुवनत्रयम् ३ नद्यःसप्त७गुणा ३ श्वैव वेदा ४ श्चात्मेत्यनुक्रमात् ॥ अत्रपी
 ठयंत्रस्थापनदेवताक्रमप्रयोगं चाह॥आदौपद्मकर्णिकायां मध्ये विष्ण्वधिदेवताब्रह्मप्रत्यधिदेवता
 सहितं भवानीशंकरं स्थापयेत् । तद्वहिश्चतुर्दलपद्मे प्रादक्षिण्येन गणे ११ दुर्गा २ क्षेत्रपाला ३ भयं
 कराः ४ स्थाप्याः॥तद्वहिस्तृतीये षोडशदले षोडश मातरः ॥गौरीं १ पद्मा २ शची ३ मेधा ४
 सावित्री ५ विजया ६ जया ७॥देवसेना ८ स्वधा ९ स्वाहा १० मातरो ११ लोकमतरः १२॥धृतिः १३
 पुष्टि १४स्तथा तुष्टि १५ रात्मनः कुदेवताः १६ ॥ तद्वहिरेकत्रिंशदले वसुरुद्रादित्याः अष्टौ
 वसवस्तु । १७ वो १८ ध्वरश्च १९ सोमश्च २० आपश्चै ४ वाऽनिलो नलः ६ ॥ प्रत्युषश्च ७ प्रभा

दा०
॥९३॥

सश्च ८ वसशोष्ठौ प्रकीर्तिताः ॥ एकादशरुद्रास्तु ॥ वीरभद्रश्च १ शंभुश्च २ योगीशो ३ जैकपात्त
था ४ ॥ अहिर्बुध्न्यः ५ पिनाकी च ६ भुवनाधीश्वरस्तथा ७ कगाली ८ विष्पतिः ९ स्थाणु
१० भर्गारुयो ११ रुद्रसंज्ञकाः इति ॥ द्वादशादित्यास्तु ॥ धाता १ र्यमा च २ मित्रश्च ३ वरुणे
४ शो ५ भगस्तथा ६ ॥ इन्द्रो ७ विवस्वान् ८ पूषा च ९ पर्जन्यो १० दशमस्तथा ॥ त्वष्टा ११
विष्णु १२ रिति प्रोक्ता आदित्या द्वादश क्रमात् ॥ पंचमेष्टचत्वारिंशदल आदौ क्रमेण नव ग्रहाः ॥
सूर्यः १ सोमो २ महीपुत्रः ३ सोमपुत्रो ४ बृहस्पतिः ५ ॥ शुक्रः ६ शनैश्चरो ७ राहुः ८ केतुश्च
९ नवग्रहः इति ॥ दशलोकपालास्तु ॥ इन्द्रो १ अग्नि २ र्यमो ३ निर्वृति ४ वरुणो ५ वायु ६
रेव च ॥ कुबेरे ७ शौ ८ तथा ब्रह्मा ९ अनंतो १० दशदिक्पतिः इति ॥ सप्तर्षयस्तु ॥ कश्यपो
१ त्रि २ भरद्वाजो ३ विश्वामित्रो ४ ऽथ गौतमः ५ ॥ जमदग्नि ६ वसिष्ठश्च ७ सप्तैते ऋषयः
क्रमात् ॥ समुद्रास्तु ॥ पूर्व १ दक्षिण २ पश्चिमो ३ उत्तरा ४ श्रवत्वारः समुद्रा इति ॥ भुवनत्रयं
भूलोक १ भुवर्लोक २ स्वर्लोक ३ इति ॥ सप्त सरितश्च ॥ गंगा च १ यमुना २ चैव गोदावरी ३ सर

च०

॥९३॥

स्वती ४॥ तापी ५ पयोष्णी ६ रेवा च ७ सप्त नद्यो यथाक्रमम् इति ॥ त्रिगुणास्तु सत्त्वं १ रज
 २ स्तमो ३ गुणा इति ॥ चत्वारो वेदास्तु ऋग्वेदो १ ऽथ यजुर्वेदः २ सामवेदो ३ अथर्वणः ४
 इति ॥ आत्मा च इत्येतास्तत्रावाह्य पूजयेदिति ॥ इति पीठयंत्रदेवस्थापनक्रमः ॥ गंधपुष्पादिभि
 श्चैव समभ्यर्च्य यथाविधि ॥ यथाशक्तिकृतं सर्वमर्चनं विनिवेदयेत् ॥ देवदेवजगन्नाथविश्वसाक्षि
 मोऽस्तु ते ॥ गृहाणे मां कृतां पूजां प्रसीद भगवन्गुरो ॥ ग्रहयज्ञविधानेन ग्रहपूजां समाप्य च ॥ ऋत्वि
 ग्भिः सह वै होमं ततः कुर्याद्यथाविधि ॥ कुंडे वा स्थंडिले वापि स्वगृह्यविधिना द्विजः ॥ कृत्वा ज्यभाग
 पर्यंतमुपलेपादिकं ततः ॥ ततः समिदाज्येन चरुणा यवैस्तिलसमन्वितैः ॥ सहस्रं चाहुतीस्तत्र
 व्याहृतीभिस्ततः क्रमात् ॥ जुहुयादृत्विगेकैश्चतुर्विंशोत्तरं शुभम् ॥ प्रणवेनाहुतिं चैकां मंत्रेणैव
 पृथक् पृथक् ॥ देवतानां च सर्वेषां नामभिर्जुहुयाद्घृतम् ॥ देवतानां अंगदेवतानम् ॥ ततः स्विष्ट
 कृतं हुत्वा होमशेषं समापयेत् ॥ आचार्यादीन् समभ्यर्च्य गंधपुष्पाक्षतादिभिः ॥ दद्याद्भिभवसारेण
 दक्षिणां च यथोचितम् ॥ लेह्यं पेयं तथा चोष्यं स्वाद्यं चैव च षड्रसान् ॥ देवायादौ निवेद्य तु द्विज

दा०
॥९४॥

वर्यान्समर्चयेत् ॥ भक्ष्यभोज्यादिकं दद्यात्तृप्तिर्यस्य यथाभवेत् ॥ दक्षिणां च यथाशक्त्या सर्वेषां
च समांशतः ॥ ततश्च भोजयेद्विप्रान्सहस्रं सम्यगेव हि ॥ एकस्मिन्नेवकाले वा भवेद्रापि दिनेदिने
भवेद्यावत्सहस्रं तु तावदेव हि भोजयेत् ॥ तेभ्योऽपि दक्षिणां दद्याद्भुजानेभ्यः स्वशक्तितः ॥
दीनाधिकृपणादींश्च भोजयित्वा स्वयं ततः ॥ समाहितमनाः कर्त्ता भुञ्जीयात्सह बंधुभिः ॥
एवं यः कुरुते सम्यक् सहस्रद्विजभोजनम् ॥ समाप्ते तु पुनर्होमः कर्त्तव्यो मुनिरब्रवीत् ॥ ब्रह्महा च
सुरापी च परद्रव्यापहारकः ॥ मातृगामी च गोघ्नश्च परदाररतः सदा ॥ ज्ञानतोऽज्ञानतो वापि पाप
कारी यथेच्छया ॥ सदाचारविहीनस्तु दमदानविवर्जितः ॥ ईदृशोऽपि द्विजोयः स्यात्सहस्रद्विजभो
जनम् ॥ कुरुते सद्य एवेह स पुनाति न संशयः ॥ ब्रह्मानंदपदं गच्छेत्तेन पुण्येन चैव हि ॥ सहस्रभो
जनैश्चैव नानाविधमनोरथान् ॥ भुंक्ते स कामान्सकलान्भोगानपि च पुष्कलान् इति ॥ तत्र संकल्प
माह ॥ मम पंचमहापातकनिवृत्तिगोवधपरदारपरद्रव्यापहारकायिकवाचिकमानसिकैतच्छरीराव
च्छिन्नसमस्तपापक्षयपूर्वकनानाविधमनोरथसिद्ध्यन्ते षष्टिसहस्रवर्षविष्णुलोकनिवासांते ब्रह्मानं

चं०

॥९४॥

दावाप्तिद्वारा श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थं सहस्रब्राह्मणान् यथाशक्त्या यथोपपन्नेनान्नेन यथाकालं यथादेशं
 सदक्षिणं भोजयिष्ये इति संकल्प्य तदादौ गणेशपूजनं स्वस्तिवाचनं मातृकापूजनं नांदीश्राद्धं
 आचार्यऋत्विग्वरणहोमादि च करिष्ये इति संकल्प्य ॥ गणेशपूजनादि यथोक्तक्रमेण कुर्यादिति ।
 अथ सर्वस्वदानसंकल्पवाक्यम् ॥ मातृस्ये ॥ अद्येत्यादि ० ममैतच्छरीरावच्छिन्नसमस्तपापक्षयपू
 र्वकसकलमनोरथसिद्धियज्ञयाजित्सर्वद्रव्यदानजन्यसर्वतीर्थस्नानजन्यसर्वदेवपूजाजन्यसमफ
 लयमलोकादर्शनदारिद्र्यानुत्पत्तिसर्वकाल-स्त्रीपुत्रपौत्र-धनधान्यसौख्याद्यावज्जीवमवियोगैहिका
 मुष्मिकाष्टैश्वर्यत्त्वबहुगंधर्वोपगीयमानदिव्याप्सरोगणसेवितदिव्यांगनासमाकीर्णहंससारसविह
 गादि-परिवृतहेमकिंकिणीजालमालिकामंडिततरुणादित्यसंकाशविमानारोहणशक्रादिसुरगण
 ब्रह्मविष्णुरुद्रलोकेन्द्रलोकादिस्वेच्छयाविचरणयावदाभूतसंप्लवाक्षय्यस्वर्गलोकावाप्तये विष्णु
 सायुज्यप्राप्तये इदं सकलं ममाश्रमीयं सकलवस्तु पर्वस्वं सर्वं विष्णुदेवतं तत्रैव कल्पितसुवर्णबहुद
 क्षिणम् ॥ ॐ सर्वस्यायनम् इति नाममंत्रेण सुपूजिताय तुभ्यमहं संप्रददे न ममेत्येकस्मै दद्यात् ॥ यद्वा

दा०
॥९५॥

नानानामगोत्रेभ्यो ब्राह्मणेभ्यः सुपूजितेभ्यः ॥ सदक्षिणं दातुमहमुत्सृजे न ममेति तेन श्रीपरमेश्वरः
प्री० तत्सद्ब्रह्मार्पणमस्तु ॥ प्रार्थनामंत्रस्तु ॥ हरिश्चंद्रो यथा राजा सर्वं दत्त्वा दिवंगतः ॥ तथाहमाश्रमं
दत्त्वायास्यामि त्रिदशालयम् ॥ दिविभुव्यंतरिक्षे च हस्त्यश्वरथसंकुला ॥ हरिश्चंद्रस्य नृपतेः शोभते
नगरी यथा ॥ तथा ममाश्रमं सर्वं दिवि सर्वत्र गच्छतु ॥ सर्वस्वदानेनानेन तां गतिं प्राप्नुयामहम्
सर्वस्य तव दानेन हरिश्चंद्रो यथाभवत् ॥ दुःखहीनः सुखमयस्तथा मां कुरु सर्वदा ॥ सर्वस्वदानात्स
कलामम संतु मनोरथाः ॥ इति सर्वस्वदानप्रयोगः ॥ अथ युगप्राधान्येन व्यासोक्ता धर्मा उच्यन्ते ॥
तपः परं कृतयुगे त्रेतायां ज्ञानमुत्तमम् ॥ द्वापरे यज्ञमित्याहुर्दानमेव कलौ स्मृतम् ॥ इति ॥
स्कांदे ॥ श्रान्तस्य यानं तृषितस्य पानमन्नं क्षुधार्तस्य नरो नरेन्द्र ॥ दद्याद्विमानेन सुरां
गनाभिः संस्तूयमानस्त्रिदिवं प्रयाति ॥ यतीनामाह यमः ॥ यतीनां परमो धर्मस्त्वनाहारो वनौ
कसाम् ॥ दानमेव गृहस्थानां शुश्रूषा ब्रह्मचारिणाम् इति ॥ दानमावश्यकं केषामित्याह व्यासः ॥
मातापित्रोश्च यद्वत्तं भ्रातृस्वसृसुताय च ॥ सोदर्येपि च यद्वत्तं सोऽतिथिः स्वर्गसंक्रमः ॥ पितुः

चं०

॥९५॥

शतगुणं दानं महत्सं मातुरुच्यते ॥ अनंतं दुहितुर्दानं सोदर्ये दत्तमक्षयम् ॥ भविष्योत्तरेऽपि ॥ न
 केवलं ब्राह्मणानां दानं सर्वत्र शस्यते ॥ भगिनीभागिनेयानां पितृष्वसुः ॥ दरिद्राणां च
 बंधूनां दानं कोटिगुणं भवेत् ॥ मातुर्गोत्रे शतगुणं स्वगोत्रे दत्तमक्षयम् ॥ दातुर्लक्षणमपि तत्रैव ॥
 अपाय्मा रोगी धर्मात्मा दित्सुरव्यसनः शुचिः ॥ अनिद्यो जीवकर्मा च षड्भिर्दाता प्रशस्यते ॥
 प्रतिग्रहीतृलक्षणमपि तत्रैव ॥ त्रिःशुक्लः क्षीणवृत्तिश्च घृणालुः सकलेंद्रियः ॥ विमुक्तो यो निदोषेभ्यो
 ब्राह्मणः पात्रमुच्यते ॥ तथा ॥ सौमुख्यमभिसंप्रीतिरर्थिनां दर्शने सदा ॥ सत्कृतिश्चानसूया च
 तदा श्रद्धेति कीर्त्यते ॥ देवलः ॥ यद्ददाति यदश्राति तदेव धनिनां धनम् ॥ अन्ये मृतस्य
 कीडंति दारैरपि धनैरपि ॥ व्यासः ॥ आयासशतलब्धस्य प्राणेभ्योऽपि गरीयसः ॥ गतिरेकैव
 वित्तस्य दानमन्ये विपत्तयः ॥ प्रासादधर्मपि प्रापमार्थेभ्यः किं न दीयते ॥ इच्छानुरूपो विभवः
 कदा कस्य भविष्यति ॥ मातृस्ये ॥ न्यायेनार्जनमर्थस्य वर्धनं चाभिरक्षणम् ॥ सत्पात्रे प्रतिपत्तिश्च
 सर्वशास्त्रेषु गीयते ॥ पुनस्तत्रैव । अदाता यत्र यत्रैति तत्र तत्र सुदुःखितः ॥ दानात्सुखमवाप्नोति

दा०
॥९६॥

परत्रापि च निर्वृतः ॥ इति ॥ याज्ञवल्क्यः ॥ अक्षरद्वयमभ्यस्तं नास्तिनास्तीति यत्पुरा ॥
तदिदं देहिदेहीति विपरीतमुपस्थितम् इति ॥ तथा ॥ द्वारंद्वारमटंतीह भिक्षुकाः पात्रपाणयः ॥
दर्शयंत्येव लोकानामदातुः फलमीदृशम् ॥ बृहस्पतिः । द्वावेवाप्सु प्रवेष्टव्यौ गले
बद्धा दृढां शिलाम् ॥ धनवंतमदातारं दरिद्रं चातपस्विनम् ॥ इति ॥ दरिद्रस्यैव
दद्यादित्याह ॥ बृहस्पतिः ॥ वृष्टिर्यथा समुद्राणां तृणानामशनं यथा ॥ तदा दानं समृद्धानां
दत्तं भवति निष्फलम् ॥ इति ॥ अतः परं षोडशमहादानादीनां बहुत्रादुपरम्यत इति ॥ कालो
पनामरामेशभट्टसूनोः सुधीमतः ॥ महादेवद्विजार्यस्य सूनुरा प्रभविष्णुना ॥ १ ॥ दिवाकरेण
रचिता दानसंक्षेपचंद्रिका ॥ गिरिजाजानितुष्टयर्थं मुदं वितनुषात्सताम् ॥ २ ॥ इति विद्वत्प्रा
र्थना ॥ अदृष्टदोषान्मतिविभ्रमाद्वा यदर्थहीनं लिखितं मयात्रा ॥ तत्सर्वमार्यैः परिशोधनीयं कोपनं
कुर्यात्खलु तर्णकस्य ॥ ३ ॥ किंच ॥ शास्त्रकर्ता भवेद्भ्यासो लेखको गगनायकः ॥ तयोर्वै चलिता
बुद्धिर्मनुष्याणां तु का कथा ॥ ४ ॥ लेखनपरिश्रमवेत्ता भुवने विद्वज्जनो नान्यः ॥ सागरलंघनखेदं

च०

॥९६॥

हनुमानेकः परं वेत्ति ॥ इति काश्यां श्रीमत्कालोपनामकभट्टरामेश्वरात्मजभट्टमहादेवद्विजवर्य
 सनुना बालंभट्टानुजदिवाकरेण विरचिता दानचंद्रिका समाप्ता ॥ दानानि सर्वाण्यभिधाय तेषां
 प्रतिग्रहे शुद्धिमतोऽभिधास्ये ॥ तथा धिया भावितया प्रवृत्तिः प्रतिग्रहे साधुजनस्य न स्यात् ॥ तत्र
 मेषीदानप्रकरणे ॥ दुष्टप्रतिग्रहहतो विप्रो भवति पातकी ॥ नाभिभाषेततो दत्त्वा तन्मुखं नाव
 लोकयेत् इत्यादि ॥ भविष्योत्तरे ॥ दुष्टप्रतिग्रहदग्धस्य विप्रस्य किल भारत ॥ न पश्येद्ददनं पश्चान्न
 चैनमभिभाषयेत् इति ॥ महाभारते च ॥ पूजको गणको व्यासो घोरग्राही तथैव च ॥ परास्थिवाहको
 वैद्यो ग्रामयाजी तथैव च ॥ एते चांत्यसमा लोके न स्पृष्टव्याः कदाचन ॥ कदाचिन्मोहतः स्पृष्टः
 सवासा आप्लुतः शुचिः इति ॥ पराशरस्मृतौ चामंत्रेणानेन दत्त्वातं प्रणिपत्य क्षमाप्य च ॥ आसी
 मांतमनुव्रज्य तन्मुखं नावलोकयेत् इति ॥ महार्णवे च दुष्टप्रतिग्रहः स्पृष्टः प्रतिग्रहदुष्टत्वं चतुर्धा ॥ दातृ
 कालदेशप्रतिग्राह्यदोषभेदात् ॥ चांडालत्वपतितत्वादयो दातृदोषाः ॥ कुरुक्षेत्रत्वादयो देशदोषाः ॥
 चंद्रसूर्योपरागादयः कालदोषाः ॥ उभयतोमुखीत्वमेषीत्वादयो देयदोषाः ॥ तिलधेनुर्गजोवाजीमाहि

दा०
॥९७॥

षाजिनमूर्तयः ॥ सुरभिः सूयमाना च घोराः सप्तप्रतिग्रहाः इति निषेधात् ॥ प्रेतान्नमजिनं मणि
रिति पाठे प्रेतान्नमेकादशाहिकश्चाद्वान्नभोजनम् ॥ मणिः शालग्राम इति हेमाद्रिः ॥ तत्रैव तन्निषे
धोऽरुणस्मृतौ परमापहृतेनापि अंत्यजातिप्रतिग्रहः न कार्यो ब्राह्मणेनेह आत्मनः श्रेय इच्छता ॥
प्रतिग्रहाच्चांत्यजातेः पतितत्वं प्रजायते इति अंत्यजानाह मनुः ॥ रजकश्चर्मकश्चैव नटो बुरुड एव
च ॥ कैवर्तमेदभिल्लाश्च सप्तैते अंत्यजाः स्मृताः ॥ चांडालानाह व्यासः ॥ ब्राह्मण्यां शूद्रजातश्च चांडा
लस्त्रिविधिः स्मृत इति ॥ तथा ॥ कुरुक्षेत्रे प्रतिग्राही न भूयः पुरुषो भवेत् ॥ गायत्रीमनुजाप्येन
सप्तलक्षं भवेच्छुचिः इति ॥ कालदोषभिन्नोऽसत्प्रतिग्रहनिषेधः ॥ तत्प्रतिग्रहप्रायश्चित्तकथनेन स्पष्टः ॥
सर्वसत्प्रतिग्रहे प्रायश्चित्तं षट्त्रिंशन्मते ॥ देव्या लक्षजपेनैव शुद्ध्यते सत्प्रतिग्रहात् इति ॥ जप
संख्या तु ॥ जपित्वा त्रीणि सावित्र्याः सहस्राणि समाहित इति ॥ मनूक्तं तु द्वित्रिप्रकारेण प्रतिग्र
हस्यासत्त्वविषयम् ॥ तेन पतितादिभ्यो दुष्टदेशकालयोरदुष्टप्रतिग्रहे षट्त्रिंशन्मतोक्तं दशप्राजाप
त्यरूपम् ॥ पतितादिभ्यो महिष्यादिप्रतिग्रहे याज्ञवल्क्योक्तमिति विज्ञानेश्वरः ॥ स्मृत्यर्थसारे ॥

च

॥९७॥

सर्वत्रानुक्तादानदेयकालद्रव्येष्वदुष्टेपि द्वादशनिष्कप्रमाणंद्रव्यप्रतिग्रहे कार्यं ॥ एवं सर्वत्र द्रव्यानु
 सारेण प्रायश्चित्तवृद्धिर्हासौ कर्ष्यौ ॥ दातृदेशकालद्रव्येष्वन्यतरदोषे एकैकगुणवृद्धिः ॥ मणिवा
 सो गवादीनामन्यतरप्रतिग्रहे गायत्र्यष्टसहस्रजपः ॥ भिक्षादिप्रतिग्रहे पुण्यमंत्रोच्चारणं ॥ न च प्रति
 ग्रहस्यानिषिद्धतात्कथं प्रायश्चित्तविधि रिति वाच्यम् ॥ प्रतिग्रहेण विप्राणां ब्राह्मं तेजः प्रणश्यति ।
 इत्यरुणस्मृत्या प्रायश्चित्ताग्नायेन च तत्कथनात् ॥ प्रतिग्रहसमर्थोऽपि प्रसंगं तत्र वर्जयेत् इति
 स्पष्टमेव निषेधसत्त्वाच्च ॥ प्रायश्चित्तं च प्रतिगृहीत सर्वद्रव्यं त्यक्त्वैव कार्यम् । सति द्रव्ये प्रायश्चि
 ताधिकाराभावात् इति स्मृत्यर्थसारादयः ॥ अरुणस्मृतौ तु । षष्ठांशद्वादशांशपरित्यागौ वैकल्पि
 कावुक्तौ । तथा प्रतिग्रहाच्च षष्ठांशं चाणिज्याच्च तृतीयकम् ॥ कृष्टेर्विशतिमं भागं त्यजतां नास्ति
 पानकम् । प्रतिग्रहः कुत्सितानां त्रिभिः कृच्छ्रैर्विशुध्यति ॥ रथो वाजी च महिषी तिलधेनुर्गजोऽ
 जिनम् ॥ सूयमाना च सुरभिर्धोराः सप्त प्रतिग्रहा इति ॥ एतेषां प्रतिग्रहे आहिताग्नेः प्राजापत्येष्टिः
 स्मार्ताग्निमतश्चरुस्तद्देवताकः अनग्नेः अन्येषां च कृच्छ्रत्रयम् ॥ अरुणस्मृतौ ॥ गुडधेन्वादिधेनूनां

दा०
॥९८॥

प्रायश्चित्तं तथोच्यते ॥ प्रतिग्रहे चरेद्विप्रः प्राजापत्यमतं द्वितः ॥ जपेच्च पौरुषं सूक्तमप्सु चैवाघम
र्षणं ॥ अहोरात्रस्थितश्चैव मुच्यते तेन किल्बिषात् ॥ अयुतं जपसंख्या । गृहदानं हादानं मनास्ति
दानं गृहात्परम् ॥ येन दत्तेन वै तेन सर्वं दत्तं भवेन्नृणाम् ॥ गृहोपकरणं सर्वगोमहिष्यादिभूषणम् ॥
कण्डणी पेषणी चुल्ली ह्युदकुंभस्तु मार्जनी ॥ शय्या विभाजितं छत्रं वितानं रथगोवृषम् ॥ तत्र कृच्छ्रं
चरेद्विप्रो महासांतपनं तथा ॥ शतं वा भोजयेद्विप्रान् गायत्रीलक्षमेव च ॥ प्रायश्चित्ते कृते विप्रो मुच्यते
तत्प्रतिग्रहात् ॥ प्रायश्चित्तस्याकरणे युवैव प्रियते तु सः ॥ अथ प्रतिग्रहं कृत्वा चरेच्चांद्रायण
त्रयम् ॥ अथ स्वयं विक्रयं कृत्वा ह्येतदेव व्रतं चरेत् ॥ कपिला विक्रयं कृत्वा चरेच्चांद्रायण
त्रयम् ॥ गोशतं गोसहस्रं च कृष्णा वैतरणी तथा ॥ चतस्रश्चैव गावश्च वर्जनीयाः प्रय
त्नतः ॥ चतस्र उत्क्रांतिकृणपापमोक्षधेनवः ॥ गृहीत्वा वैतरणीं लोहं यमदंडभयावहम् ॥
प्राजापत्यत्रयं कुर्याद्भोजयेच्च शतं द्विजान् ॥ जपेद्वा वामदेव्यं च शिवसंकल्पमेव च ॥ रथं तं वाम
देव्यं जपेन्मुच्येत किल्बिषात् ॥ यज्ञकर्मणि या धेनुर्व्रतधेनुस्तथैव च ॥ मधुपर्के च या धेनुर्या

च०

॥९८

धेनुः कर्मसिद्धये॥एतत्प्रतिग्रहे विप्र प्रायश्चित्तं न विद्यते॥पर्वता ये दश प्रोक्तास्तथैव द्विमुखीं च
 गौः॥उष्ट्रप्रतिग्रहे विप्रःक्षपेन्मासचतुष्टयम्॥प्राजापत्येन कृच्छ्रेण षष्ठांशं तु परित्यजेत्॥विप्रेभ्यो
 दद्यात् ॥जपेद्वादशलक्षं वा गायत्र्या निश्यभोजनः॥शतेन मुच्यते पापाद्विप्राणां भोजनेन च ॥
 प्राणायामशतं कुर्याद्ब्रह्मकूर्चसमन्वितम् ॥ रथप्रतिग्रहे लक्षगायत्रीजपमाचरेत् ॥ अयुतं वाथ
 गायत्र्याःसंगमे स्नानमाचरेत्॥षष्ठांशं तु परित्यज्य ब्राह्मणान्भोजयेच्छुचिः॥प्रतिगृह्यान्नदानानि
 प्रायश्चित्तं यथोदितम्॥जपेन्निरंतरं देवीं वैष्णवं व्रतमाचरेत्॥जपसंख्या अयुतादि॥विद्यादानं
 गृहीत्वापि यत्किंचित्पुस्तकादिकम्॥ ब्राह्मणान्भोजयेद्भक्त्या कृच्छ्रमेकं समाचरेत् ॥ पृथिवीं
 प्रतिगृह्याथ सशैलवनकाननाम्।अपि धातुमयीं गृह्य तप्तकृच्छ्रत्रयं तथा॥भूत्वा त्रिषवणस्त्रायी
 क्षपेन्मासचतुष्टयम् ॥एवं शुद्धिमवाप्नोति द्विजः षष्ठांशमुत्सृजेत् ॥ इदं च सदक्षिणप्रतिग्रहे
 तद्रहितप्रतिग्रहे तु न दोषः॥भूमिं यःप्रतिगृह्णाति यस्तु भूमिं प्रयच्छति॥तावुभौ पुण्यकर्माणौ
 नियतं स्वर्गगामिनौ इत्युक्तेः ॥ अथ षोडशमहादानेषु तत्र चारुणस्मृतौ तुलापुरुषभागं च

दा०

॥९९॥

गृहीत्वा चांद्रकं चरेत्॥ हिरण्यगर्भे च तथा ब्रह्मांडे कल्पपादपे॥ जले त्रिषवणस्नायी चरेत्सांत
 पनद्वयम् ॥ गोसहस्रप्रतिग्राही यदा विप्रो ह्यकामतः॥ गोमूत्रयावकाहारो मासेनैकेन शुध्यति॥
 हिरण्यकामधेन्वादिदानमत्र यथोदितम्॥ महाभूतघटांतेषु प्रायश्चित्तमथोच्यते॥ गायत्र्या दशल
 क्षैश्च प्राणायामसहस्रकैः॥ नश्यन्ति पापसंघाश्च का कथा दुष्प्रतिग्रहे॥ पावमानं च मृतं वै सर्व
 पातकनाशनम्॥ अत्रायमभिसंधिः ॥ आयुष्यमिति सूक्तेन मणिं कंठे प्रतिमुच्यतेत्यादिसूत्रेषु
 अखिलानामपि विनियोगदर्शनात्॥ तेषामपि प्रामाण्यबलात्॥ पावमानीजपस्याखिलेषु विधाना
 तत्तत्फलापेक्षायां गोब्रह्ममातृपितृव्यादित्यादिमंत्रवर्गेन तत्तत्पातकनाशस्य फलत्वावगत्या
 तत्तत्पापेषु पावमानीजपस्य प्रायश्चित्तत्वं पापानुरोधेन च जपसंख्या कल्पनीयेति दिक् ॥ अथ
 राजप्रतिग्रहप्रायश्चित्तम्॥ अनापदि राजप्रतिग्रहं निश्चित्याज्ञवल्क्यः॥ न राज्ञः प्रतिगृहीयात्तुल्य
 स्योच्छास्त्रवर्तिनः ॥ प्रतिग्रहे सूनी चक्री ध्वजी वेश्या नराधिपाः॥ दुष्टा दशगुणं पूर्वपूर्वादेते
 यथोत्तरम् इति ॥ संवर्तः॥ राजप्रतिग्रहो घोरो मध्वास्वादो विषोपमः॥ पुत्रमांसं वरं भोक्तुं न तु

च०

॥९९॥

राजप्रतिग्रहः ॥ इति स्फांदे ॥ मरुदेशे निरुहके ब्रह्मरक्षस्त्वमागवः ॥ राजप्रतिग्रहात्पुष्टः पुनर्जन्म
 न विंदति ॥ ब्रह्मण्यं यः परित्यज्य द्रव्यलोभेन मोहितः । विषयामिषलुब्धस्तु कुर्याद्राजप्रतिग्रहम् ॥
 नरके रौरवे घोरे तस्यैव पतनं ध्रुवम् ॥ वृक्षा दावाग्निना दग्धाः प्ररोहन्ति धनागमे ॥ राजप्रतिग्रहा
 दग्धा न प्ररोहन्ति केनचित् इति ॥ विष्णुधर्मोत्तरे ॥ दशसूनासमश्चक्री दशचक्रीसमो ध्वजी ॥
 दशध्वजीसमा वेश्या दशवेश्यासमो नृपः ॥ दशसूनासहस्राणि यो वाहयति सौनिकः ॥ तेन तुल्यः
 स्मृतो राजा तस्माद्धोरः प्रतिग्रहः इति ॥ इत्यधार्मिकराजविषये निंदा ॥ तथा च तत्रैव लिखितम्
 येषां न विषये प्रीतिर्यज्ञयज्ञपतेर्हरेः ॥ यत्र ये भूभुजांतेषामेतत्सूनोदितं फलम् ॥ येषां पाखंडिसंकीर्णं
 राष्ट्रं न ब्राह्मणोत्कटम् ॥ एते सूना सहस्राणां दशानां भोगिनो नृपाः ॥ येषां न यज्ञपुरुषः कारणं
 पुरुषोत्तमः ॥ ते तु पापसमाचाराः सूनापापौघभागिनः इति ॥ अदुष्टात्तु राज्ञः प्रतिग्रहो न निंदितः
 अतएवोक्तं छंदोगशाखायाम् ॥ प्राचीनशालादीन् महामुनीन् राजप्रतिग्रहे प्रवर्तते इति ॥ अश्वपति
 नामकेन राज्ञा दोषभाव उपन्यस्तः । न मे स्तेनो जनपदे न कुर्यान्न च मयपः ॥ नानाहिताग्निर्नावि

दा०

॥१००॥

द्वात्र स्वैरिस्वैरिणी कुतः इति॥याज्ञवल्क्यवचनेपि राजप्रतिग्रहनिंदायां लुब्धस्योच्छास्त्रवर्तिनः
 इति राजविशेषणाददुष्टराजप्रतिग्रहो न निन्दित इति गम्यते॥तथा नारदोपि॥श्रेयान्प्रतिग्रहो
 राज्ञां नान्येषां ब्राह्मणादृते ॥ब्राह्मणश्चैव राजा च द्वावप्येतौ धृनव्रतौ॥नैतयोरंतरं किञ्चित्प्रज्ञा
 धर्माभिरक्षणे ॥ शुचीनामशुचीनां च सन्निवेशो यथांभसाम् ॥ समुद्रे समतां याति तद्राज्ञां
 धनागमः ॥ यथाग्नौ संस्थितं चैव शुद्धिमायाति कांचनम्॥एवं धनागमः सर्वः शुद्धिमायाति रा
 जनि इति॥राजप्रतिग्रहे प्रायश्चित्तमाह॥शुद्धहारीतः॥ राज्ञः प्रतिग्रहं कृत्वा मासमप्सु सदावसेत्
 षष्ठे काले पयोभक्षः पूर्णमासे प्रमुच्यते ॥तर्पयित्वा द्विजान्कामैः सततं नियतव्रत इति ॥ तद्
 सत्प्रतिग्रहविषयमिति साधवः ॥ अथ रहस्यप्रायश्चित्तानि ॥ याज्ञवल्क्यः ॥ अनभिरुच्यातदो
 षस्तु रहस्यव्रतमाचरेत् इति ॥ कर्तव्यतिरिक्तैर्यदीयो दोषो न ज्ञायत इत्यर्थः ॥अतश्च परि
 दार्यादेरपि स्त्रीपुंसाभ्यामितरेणाज्ञातस्य रहस्यतास्त्येव ॥ तस्य प्रायश्चित्तमपि रहस्यमेव कर्त
 व्यम् ॥तथा च हारीतः ॥रहस्ये रहस्यं प्रकाशे प्रकाशमिति ॥ तत्र रहस्यानां साधारणप्राय

चं०

॥१००॥

श्रित्तंमनुराह॥वेदाभ्यासोऽन्वहं शक्त्या महायज्ञक्रिया क्षमा॥नाशयंत्याशु पापानिमहापातक
 जान्यपि ॥ यथैधस्तेजसा वह्निः प्राप्तं निर्दहति क्षणात् ॥ तथाज्ञानकृतं पापं कृत्स्नं दहति वेद
 वित् ॥सव्याहृतिकप्रणवाः प्राणायामास्तु षोडश ॥ अपि भ्रूणहनं मांसं पुनंत्यहरहःकृताःइति
 वसिष्ठः ॥यच्चाकार्यं कृतं साग्रशतं वेदैश्च धार्यते ॥ तत्पर्वं तस्य वेदाग्निर्दहत्यग्निरिवेधनम् ॥
 यमः ॥ सहस्रपरमां देवीं शतमध्यां दशावराम् ॥ गायत्रीं संजपेन्नित्यं महापातकना
 शिनीम् ॥ इति ॥ मूले शौनकः ॥ ऋग्वेदमभ्यसेद्यस्तु यजुःसामाथवापि वा ॥ सूक्ता
 नि सरहस्यानि अथर्वागिरसस्तथा॥ ब्राह्मणानि च कल्पांश्च षडंगानि तथैव च॥इतिहासपुरा
 णानि देवतास्तवनानि च ॥ जप्त्वा पापैः प्रमुच्येत धर्मस्थानैस्तथा परैः ॥ इति ॥कौर्मै ॥ जप
 स्तपस्तीर्थसेवा देवब्राह्मणपूजनम्॥ग्रहणादिषुकालेषु महापातकशोधनम् ॥ पुण्यक्षेत्राभिगमनं
 सर्वपापप्रणाशनम्॥अमावस्यातिथिं प्राप्य यः समाराधयेद्भ्रुवम्॥ब्राह्मणान्भोजयित्वा तु सर्व
 पापैःप्रमुच्यते॥कृष्णाष्टम्यां महादेवं तथा कृष्णचतुर्दशीम् ॥ संपूज्य ब्राह्मणमुखे सर्वपापैःप्रमु

दा०
॥१०१॥

च्यते ॥ त्रयोदश्यां तथा रात्रौ सोमहारं त्रिलोचनम् ॥ दृष्टेशं प्रथमे यामे मुच्यते सर्वपातकैः ॥
एकादश्यां निराहारः समभ्यर्च्य जनार्दनम् ॥ द्वादश्यां शुक्लपक्षस्य सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ उपो-
षितश्चतुर्दश्यां कृष्णपक्षे समाहितः ॥ यमाय धर्मराजाय मृत्यवे चान्तरिकाय च ॥ वैश्रवताय कालाय
सर्वभूतक्षयाय च ॥ औदुम्बराय दध्राय नीलाय परमेष्ठिने ॥ वृद्धकोदराय चित्राय चित्रगुप्ताय वै-
क्रमात् ॥ चतुर्दशैते मंत्राः स्युश्चतुर्थ्यंता नमोऽन्विताः ॥ प्रत्येकं तिलसंमिश्रान्दद्यात्सप्तोदकां
जलीन् ॥ स्नात्वा नद्यां तु पूर्वाह्ने मुच्यते सर्वपातकैः इति ॥ तथा तत्रैवाध्यायांतरे ॥ अस्मिन्क-
लियुगे घोरे लोकाः पापानुवर्तिनः ॥ भविष्यंति महाबाहो वर्णाश्रमविवर्जिताः ॥ नान्यत्पश्यामि
जंतूनां मुक्त्वा वाराणसीं पुरीम् पर्वपापप्रशमनं प्रायश्चित्तं कलौ युगे इति ॥ इति रहस्येषु साधा-
रणप्रायश्चित्तानि ॥ अथ प्रतिपदोक्तप्रायश्चित्तानि ॥ याज्ञवल्क्यः ॥ त्रिरात्रोपोषितो जप्त्वा ब्रह्महा-
त्वघमर्षणम् ॥ अंतर्जले विशुध्येच्च गां च दद्यात्पयस्विनीम् ॥ इति ॥ मनुः ॥ हविषांतीयमभ्यस्य

॥१०॥

नतमहं इतीति च ॥ जप्त्वा च पौरुषं सूक्तं मुच्यते गुरुतल्पग इति ॥ हविष्पांतमजरं स्वर्विदी
 त्येकोनविंशर्चम् ॥ नतमंहो न दुरितं सप्तर्चम् ॥ इति वा इति मे मनस्त्रयोदशर्चम् ॥ सहस्रशी
 र्षेति षोडशर्चम् ॥ ये तेषां चतुर्णां सूक्तं नान्यतमं प्रत्यहं षोडशकृत्वो मासं जपित्वा अकामतो
 गुरुतल्पगः शुध्यतीति विज्ञानेश्वरादिसंमतोऽर्थः ॥ मूले शौनकः ॥ अतो देवा जपेत्सूक्तमग्न
 आयुंषि वा ऽयुचा ॥ अघमर्षं च वा जप्त्वा मुच्यते ब्रह्महत्याया इति ॥ इति श्रीमत्कालोपनामकभ
 द्दरामेश्वरात्मजभट्टमहादेवद्विजवर्यसूनुभट्टदिवाकरविरचितदानसंक्षेपचंद्रिकायां सदसत्प्रतिग्रह
 प्रायश्चित्तानि काश्यां निरूपितानि ॥ अथ स्मृत्यर्थसारोक्तं रहस्यप्रायश्चित्तानि कर्तव्यतिरिक्तेतरा
 ज्ञातदोषे रहस्यं प्रायश्चित्तं चरेत् ॥ अविद्वांस्तु मुखांनरेण रहस्यप्रायश्चित्तं ज्ञात्वा रहस्यं चरेत्
 स्त्रीशूद्राश्चैवं जपहोमवर्ज्यं ॥ तत्राऽहारविशेषानुक्तोपयः प्रभृतयः ॥ कालविशेषानुक्तो वत्सरादयो
 मासांताः ॥ देशविशेषानुक्तौ शिलोच्चयादयो गौतमोक्ताः ॥ जपे तु ऋषिदैवतच्छंदो विनियोगा

६०
॥१०२॥

विज्ञेयाः ॥ अमत्या ब्राह्मणवर्धेतस्त्रिरात्रमंतर्जले निमज्ज्य ऋतं च सत्यं चेत्यघमर्ष
णसूक्तमावर्त्य त्रिरात्रांते पयस्विनीं गां दत्त्वा शुध्येत् ॥ दानाशक्तौ सव्याहृतिकाः षोडशप्राणा
यामा प्रतिदिनं मासमावर्त्य अभ्यासे तु त्रिंशद्वात्रं व्रतस्थः प्राणायामैश्चांतेऽघमर्षं जपेत्
महापापैः शुध्येत् ॥ मत्या चेतप्राग्वा निष्क्रम्य स्नायादिति ॥ इति स्मृत्यर्थसारोक्तहस्य-
प्रायश्चित्तानि निरूपितानि ॥ इति संक्षेपदानचंद्रिका समाप्ता ॥

इदं पुस्कं मोहमर्ष्या श्रीकृष्णदासात्मज-क्षेमराजश्रेष्ठिना स्वकीये "श्रीवैकुण्ठेश्वर" मुद्रणालये
मुद्रयित्वा प्रकाशितम् । शकाब्दाः १८७२, सं० २००९.

पुस्तक मिलनेका ठिकाना-

क्षेमराज श्रीकृष्णदास,
अध्यक्ष-"श्रीवैकुण्ठेश्वर" स्टीम्-प्रेस
बम्बई.

गङ्गाविष्णु श्रीकृष्णदास,
अध्यक्ष-"लक्ष्मीवैकुण्ठेश्वर" स्टीम्-प्रेस
कल्याण-बम्बई.

च०

॥१०२॥

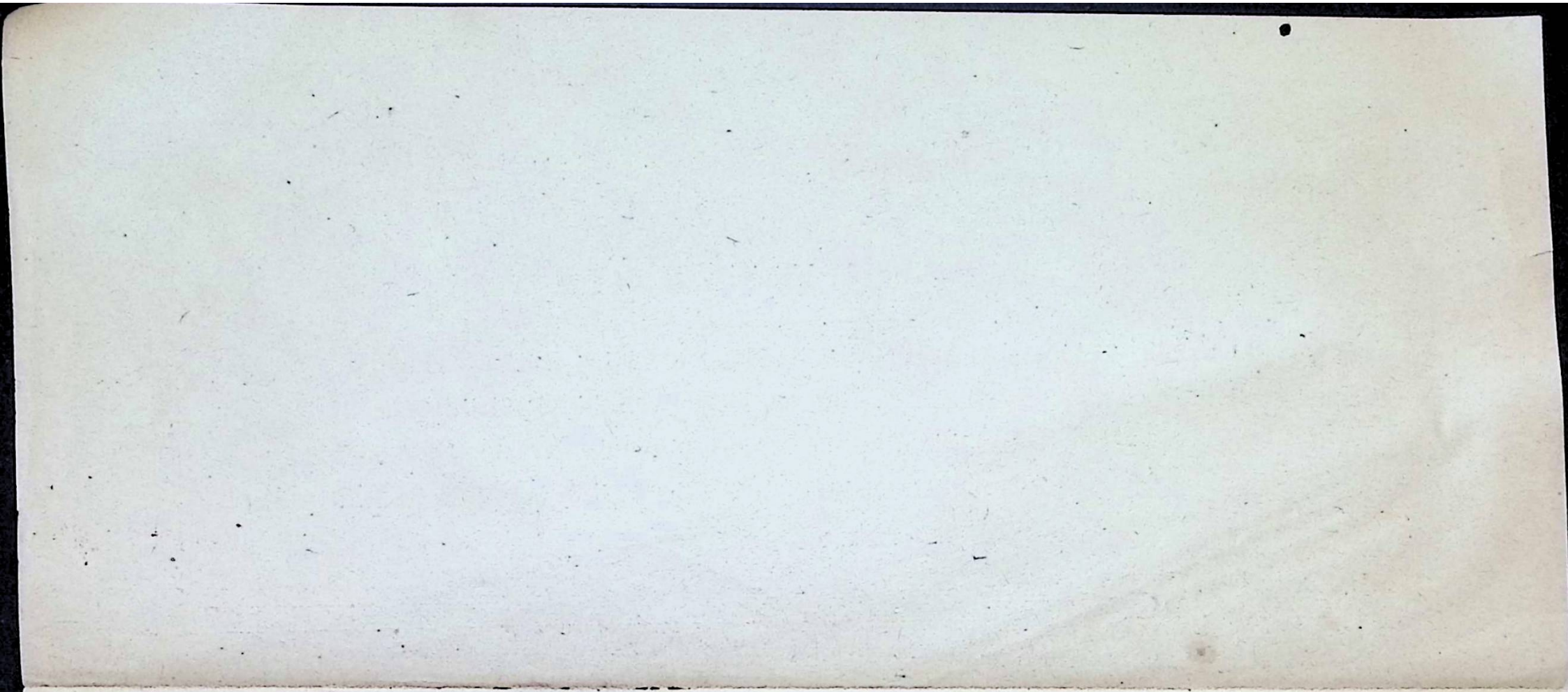
अत्रेयमभ्यर्थना.

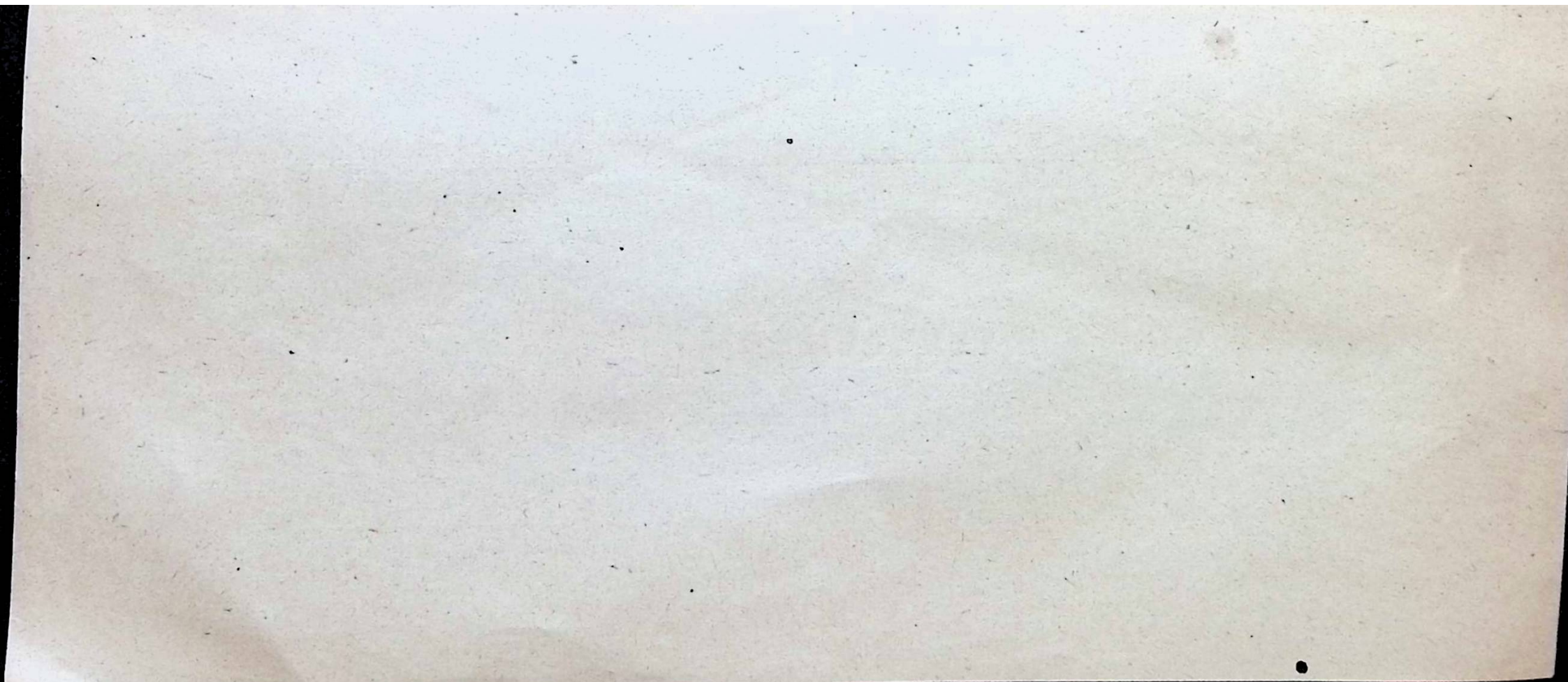
अत्रास्माकं मुद्रणालये ऋग्वेदादयो वेदा उपनिषदो वेदान्तग्रन्था महाभारतादीतिहासाः श्रीमद्भागवतादिमहापुराणानि धर्मशास्त्र-कर्मकाण्ड-व्याकरण-न्याय-योग-सांख्य-मीमांसादिशास्त्रीयग्रन्थाः । काव्यनाटकचम्पूप्रभृतयो ग्रन्थाः सहस्रनामाद्यनेकस्तोत्रग्रन्था विविधभाषाग्रन्थाश्च सीसकोत्तममहल्लघ्वक्षरैर्मनोहरं मुद्रिता आसते योग्यमूल्येन विक्रय्याः सन्ति तांश्च ग्राहका यथापुस्तकसूचीपत्रं मूल्यप्रेषणेन प्राप्नुयुः ।

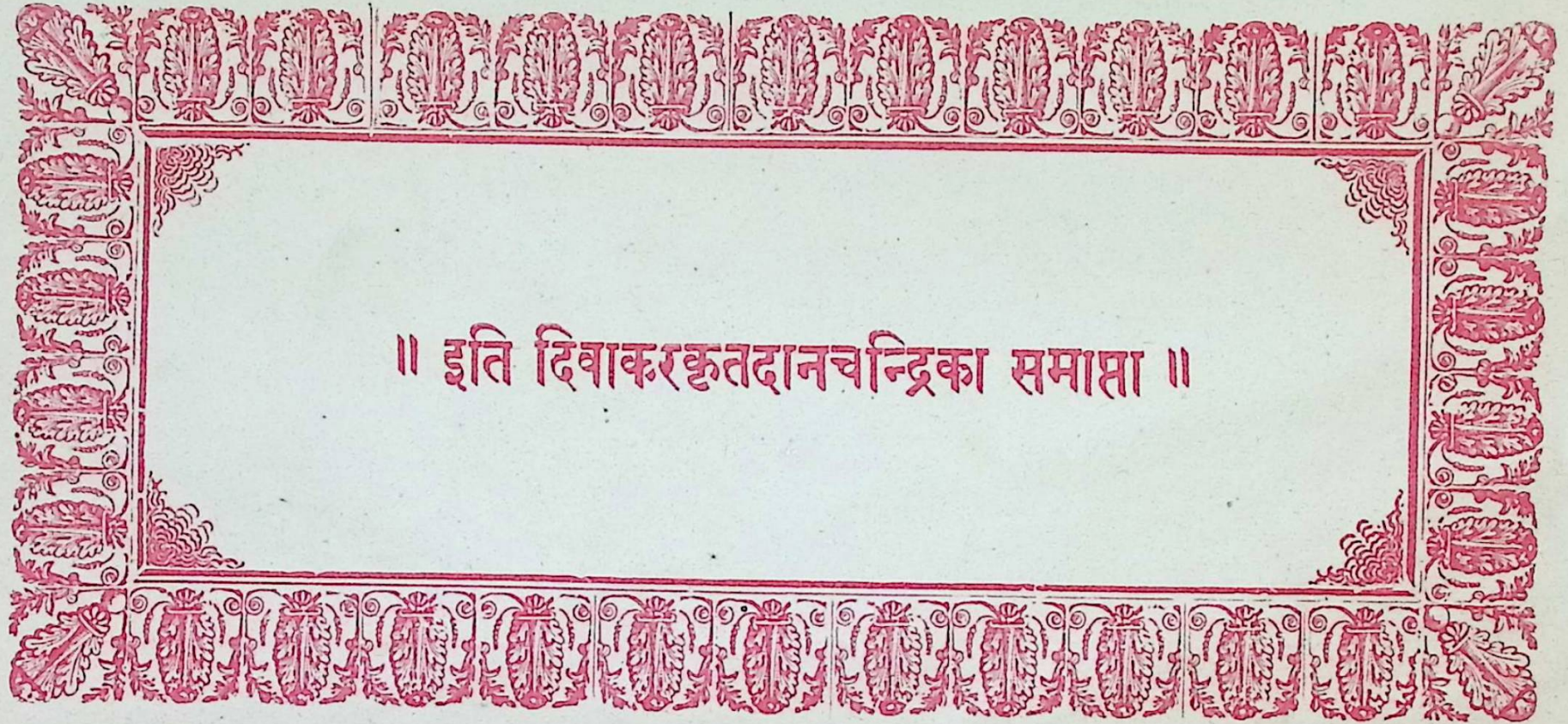
पुस्तक मिलनेका ठिकाना—

खेमराज श्रीकृष्णदास,
“ श्रीवेंकटेश्वर ” स्टीम्-प्रेस,
बम्बई.

गङ्गाविष्णु श्रीकृष्णदास,
“ लक्ष्मीवेंकटेश्वर ” स्टीम्-प्रेस,
कल्याण-बम्बई.

॥ इति दिवाकरकृतदानचन्द्रिका समाप्ता ॥